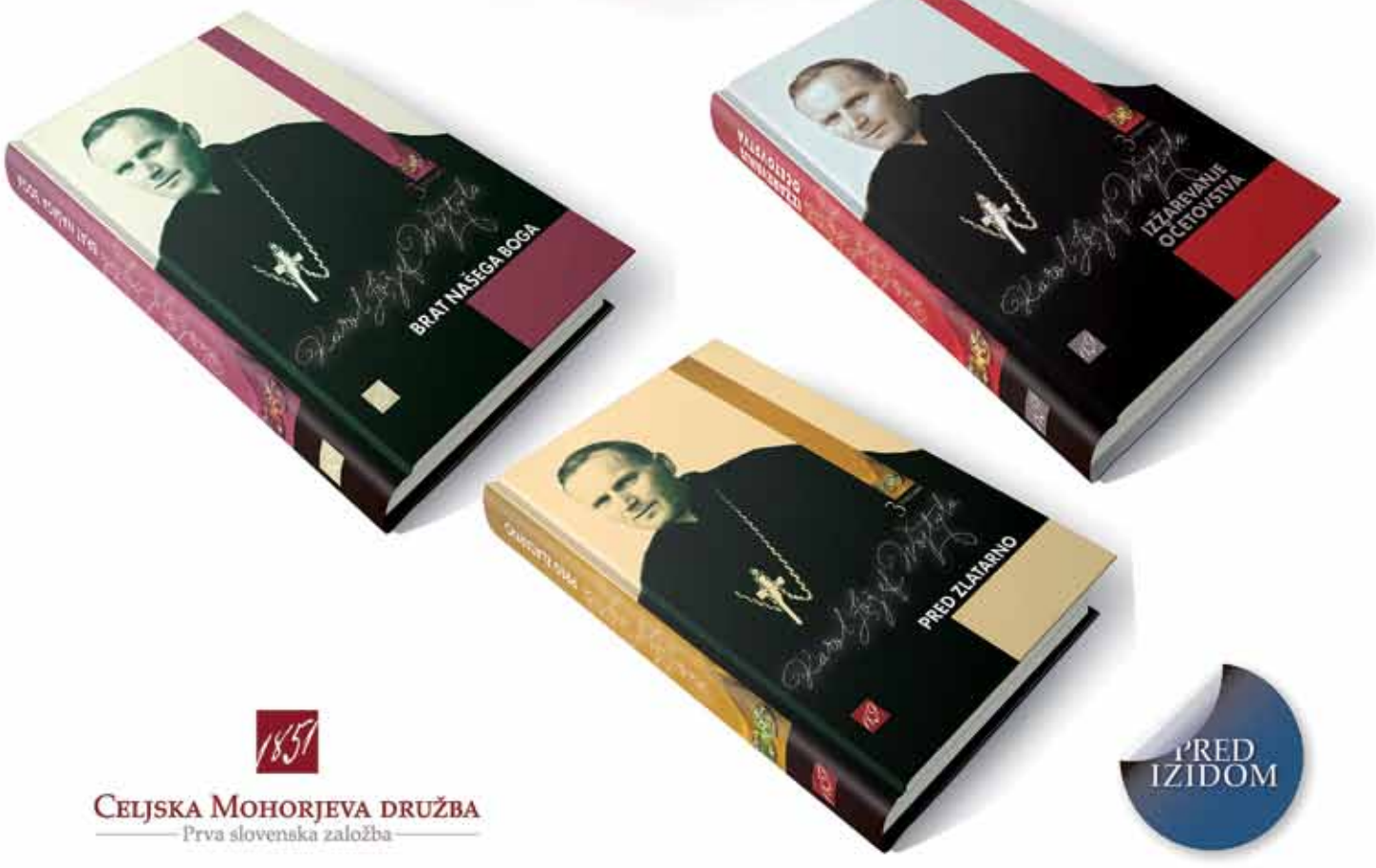
Najstarejša slovenska revija za kulturo in družbo

ZVON

3 011

1857

CELJSKA MOHORJEVA DRUŽBA
Prva slovenska založba

PRED IZIDOM

ZVON

Najstarejša slovenska revija
za kulturo in družbo

2011, letnik XIV, številka 3

Uredniški odbor
Andrej Arko
Jadranka Cergol
Jože Faganel
Hanzi Filipič
Jože Kopeinig
Marjana Lavrič
Marko Tavčar

Oblikovanje
Jurij Jančič

Računalniški prelom
Rok Ločniškar

Marketing
Simon Ozvatič
simono@celjska-mohorjeva.si

Naročniška služba
Lidija Koštomaj
info@celjska-mohorjeva.si
Tel.: 03/426-48-00

Rokopisi
mohorjeva@siol.net

Naslov uredništva
Nazorjeva 1
Ljubljana
Tel.: 01/244 36 54

Založili
Društvo Mohorjeva družba
zanj Jože Planinšek
Celjska Mohorjeva družba d. o. o.
zanjo Jože Faganel
in Goriška Mohorjeva družba
zanjo msgr. Oskar Simčič

Tisk
Tiskarna Hren, Ljubljana

Cena
Posamezna številka
5,40 EUR / 1.294 SIT
Letna naročnina
27 EUR / 6.470 SIT
Letna naročnina za tujino
45 EUR / 10.784 SIT

Revijo sofinancira Javna agencija
za knjigo Republike Slovenije

www.revijazvon.si

Uvodnik

3 Muževnost zoper pozebo
Jože Planinšek

Leposlovje

5 Vzel bom pisalo
Dr. p. Vladimir Kos

7 Vizija
Anton Gričnik

10 Moč prehoda
Dr. Bogomir Novak

13 Pet hlebov, dve ribi
Katarina Tominec

14 Vprašaj me
Jožica Vrcelj

16 Aforizmi
Milica Sturm

19 Dnevnik 2001 (V)
Akad. Alojz Rebula

23 Vonj po kruhu
France Pibernik

25 Tri mamine slike
Miroslav Košuta

27 Špelina razstava
Janez Kajzer

31 Okamenela popolnost
Ivan Cimerman

36 Marija
Marek Halter

41 Preddverje skrivnosti druge kreposti
Charles Péguy

Pogovor

47 »Bilo je naporno«
Vida Curk z Miroslavom Košutom

Esej

52 Temelj družbenega razvoja
Dr. Nina Mazi

Zapiski in ocene

56 Andrej Capuder: Rimski soneti
Igor Gedrih

57 Jan F. Jarc: Da bi prst ostala čista
Igor Gedrih

57 Milan Vidmar: Zlati časi šaha
Igor Gedrih

58 Ljudmil Dimitrov in Ljudmila Malinova Dimitrova: Bagrjana v Sloveniji
Igor Gedrih

59 Peter Kovačič Peršin: Vrnitev k Itaki
Jože Horvat

60 Več piscev: Slovenskaja literatura ot istokov do rubeža XIX-XX vekov
Ana Krauthaker

Muževnost zoper pozebo

Jože Planinšek

Ko opazujemo naravo v teh dneh, hočemo ali nočemo, se življenje budi tudi v nas. Pri tem niso nič pomembna leta, odločilno je le naše veselje, nasmeh, ko uzremo novo bilko. Polnost življenja je verodostojna le tam, kjer je na delu veselje. Kako žalosten je pogled na mladega človeka, ki nič ne žari, ki se ne zna nasmejati, ki je ujet v neke svoje kalupe in ne vidi iz kompleksov, predsodkov in žal dostikrat tudi ne iz svoje neživljenjske duhovnosti. Pa je tako z njim, čeprav ga ni ujela še nobena resnična pozeba, razen tistih, ki si jih v skladu z načinom razmišljanja sodobnega časa umišlja in si z njimi ustvarja različne travme, da se lahko smili samemu sebi. Povsem drugače pa je med tolikimi prijetnimi ljudmi, ki jih je veliko več, kot nam pripoveduje sodobno javno mnenje, tako v civilni kakor, žal, tudi v Cerkveni javnosti, kjer se zdi, pa ne vem, zakaj, vse tako apatično, črno in zavrto. Kakor da se vse kisa znotraj samega sebe. Res je sicer dovolj sirišča, a še zdaleč ne toliko, da bi se lahko vse skisalo. Nasprotno, vedno znova sem vesel, tudi globoko hvaležen za vsak žareč nasmeh, hudomušen pogled, bister dovtip, svežo besedo in še toliko drugih stvari …

So kot popki na drevesu, ki je muževno in hoče brsteti.

To je res nekaj, v čemer človek ne vidi razlike med brstečo naravo in življenjem med ljudmi. V obeh pa seveda lahko pride, in pride, tudi do pozebe. Tu je narava, ki je že sama po sebi Božja, močnejša in ne odneha. Še takšna pozeba ji ne pride do živega. Sicer malo zakasni, morda eno ali dve leti ne rodi, potem pa ni več opaziti, da je bilo kaj narobe. S človekom je malo drugače, manj ko je Božji in bolj ko je svoj, večje težave ima s seboj in z drugimi in pozeba mu pušča posledice, še posebej močne, če se opira nase. Tu pa z nami Bog ravna drugače kot s preostalo naravo. On poseže in prinese življenje. Prinese življenje v času, ki ga najbolj razumemo. Tako pomlad ni le v naravi okrog nas in v nas, temveč tudi v duhu, v naši duševnosti in duhovnosti. Velika noč je zmaga življenja nad sleherno pozebo, je polnost pomladi in kipenje življenja. Aleluja je najgloblji vrisk ljubezni, ki prevpije še tak krik velikega petka. Velikonočno jutro pa je svežina, blagodejna rosa našemu življenju, ki z njim postaja večno in vedno smiselno, tudi v smrti. Pavlove besede; »Smrt, kje je tvoje želo …« veljajo, so resnične. Od Jezusovega vstajenja naprej nič več ne more premagati življenja, tudi smrt ne, nasprotno, ta je postala vir življenja namesto konca. Tako so pozebe med nami, smrt je del tega bivanja. Nič nima več odločilne besede, ta je v pristojnosti tistega, ki je neskončnost življenja in neskončnost ljubezni. Naš pogled, pa kakorkoli je že obnemogel, je lahko žareč, nasmeh je lahko iskriv, beseda je lahko sveža, vse postaja lahko …

Vse to o pomladi, o Veliki noči, o življenju, pa me v teh dneh in v letošnjem letu povezuje z življenjem, sicer že kar stare, a vitalne in čile, skoraj, bi lahko rekel, že nekako večnostne, to je naše matere Mohorjeve družbe. Pred sto šestdesetimi leti je zagledala luč sveta, ki je prepihi in nevihte nikoli niso dokončno uničili. Iz rojstnega Celovca se je sicer morala umakniti preko Prevalj v Celje, kjer se je ustalila, ob tem pa vzbrstela še v Gorici in ponovno zaživela v Celovcu. Težje ko je bilo, zvestejša je postajala ustanoviteljem, še posebej svojemu duhovnemu očetu Slomšku. Prav to jo je, kljub pozebam, ohranjalo pri življenju. Vsak drug poskus, ki jih niti ni bilo tako zelo malo, tudi v sodobnem času ne, zunaj ali znotraj nje, jo je slabil in šibil, pa vedno znova tudi na novo prekalil.

Tako gre danes za »žilavo« ženo z mnogimi izkušnjami in s svetlim pogledom v prihodnost. Njeni rojstni dnevi, toliko jih je, da jih je že komaj šteti, so postali vsakdan, ki enostavno pričajo o njej. Ni ji treba igrati sama sebe, temveč preprosto je, kar je. Zato ne potrebuje razvpitosti; tako tudi okrogle obletnice, izrazitejše ali manj okrogle, zanjo niso več vitalnega pomena. Njeno življenje je kot velikonočno jutro, ki v zvestobi koreninam prinaša vedno novo prihodnost. Njen letošnji rojstni dan bodo na poseben način okronali zlasti novi zvezki Slomškovih zbranih del in tako njej kakor v naš čas prinesli osvežitev pri viru. Ta čista studenčnica, iz katere je Mohorjeva zrasla, je njena prava muževnost, ki dobro nakazuje brstenje in nadaljnji razcvet. Vsi, ki se okrog nje trudimo, imamo srečo, da smo lahko v njeni Družbi. Tudi najstarejša slovenska revija, ta naš Zvon, še živi po njeni zaslugi. In Bog daj, da bi bil tudi zanjo vedno znova velikonočno vstajenjski.

Ta čas, okrog katerega se vsi vrtimo, in imamo o njem veliko povedati, je res svojski, čuden, ne ravno zavidanja vreden. A je pač čas, kot jih je že veliko bilo, in bo minil, kot so že vsi do sedaj. Ne glede nanj pa so stvari, ki so nad njim. Najprej in najbolj veličastno je to Velika noč s svojim sporočilom, ki ne odneha in še posebej v takšnih časih ne. V njenem ozadju je neskončnost ljubezni, ki vztraja, zato smo lahko vsemu navkljub mirni ob njej. Da jo lažje razumemo, pa je še toliko drugih stvari, med njimi na odličen način tudi naša Mohorjeva. Kakorkoli že, dovolj je razlogov tudi za upanje, vedno je namreč pred nami Velika noč, le opaziti jo je treba.

Vladimir Kos

Vzel bom pisalo

Uvertura k zoru

Saj veste, kako je z japonsko vročino:
od nekdaj prinaša jo sonce z nebá,
še v mraku jo čutiš nad morsko gladino –
od sonca poljubov le boč se smehlja.

Pod cedro sem čakal na čoln mesečine
– dejansko bi rekel mu raje kanú –
ob meni je veter dehtel od svežine:
z narciso imel je nocoj randevu.

Pod cedro sem čakal havajske kitare –
prav mlajšim so pesnikom pevcem idol –
in res razodele ljubezni so čare,
ko luna je sedla na prazen pomol.

Kazalec na uri se v noč je zamaknil,
v to pólnoč sobote, oblečene v zor.
Zdaj groba je skalo moj Ljubi odmaknil
in Satan, premagan, je sikal kot nor.

Bo kdo tej Ljubezni zabrenkal v zahvalo?
Sem čakal pod cedro. Sem čakal zaman.
Obljubil sem vetru: spet vzel bom pisalo
za pesem o Njem, ki nas ljubi – do ran.

O, Magdalena!

(z družinskim imenom Gornik)

V modrikast zor se lunica poslavlja
s smehljajem v triindvajseti svečán.
In veter vonj po vigredi najavlja,
a kandelaber drema v hlad, zaspan.

Na harfi srčnih strun so moji prsti,
brenkljaje v mir pripovedujejo,
kako ta dan nam v skromni gorski krsti
pustila Magdalena si telo.

Telo, izčrpano od dni trpljenja,
od bridkih ur ljubezni s Križanim,
in hranjeno bolj s Hostijo življenja
kot s kruhom, belkasto potrésenim.

O, Magdalena, Njega si ljubíla,
ki šel za našo srečo je umret.
Še énkrat z Njim iz keliha si pila
in vsaka kaplja je gorela v sled.

Mordá se komu zdim prismuknjen psnik,
ki pesni, kot je pesnil srednji vek …
A pesem, ki iz nje ljubezen veje,
je doumetih dnov srcá odjek.

O, Magdalena, deklica, Slovenka,
neznatnega rodu božanski cvet!
Oh, koliko je ljudstev slave, zvenka –
a k Tebi šel je Križani živet.

Na harfi srčnih strun roké brenkljájo,
nekje že vigred dviga se iz sna
in zmeraj prej še trave trepetajo,
z šepeti brstov veter se igra.

In krokarji letijo više, više
in vigred iščejo, njen tajni dom.
Od streh do oken svetijo se hiše
za vesno, ki je ne oznanja zvon …

A mojo harfo vesna navdihuje,
ki v njej je Božji Sin od mrtvih vstal.
O, Magdalena, Ti se vsa raduješ,
da srečo z Njim trpeti Ti je dal.

Na harfi srčnih strun se Ti zahvalim:
za narod naš nekoč trpela si,
da bi Ljubezen, ki je Bog, spoznali
ob svitanju Vstajenja vigredi.

Pesem, čista pesem

(v slogu japonske pesniške oblike tanka – v petih vrsticah po 5, 7, 5, 7 in spet 7 zlogov)

Moja vrtnica
je tudi rožne barve,
vendar ne dehti,
kot vrtnice dehtijo –
ima nebeške barve.

Ljubljanska barkarola

(v drugi polovici septembra)

Valčki Ljubljanice, valčki vseh mnenj
se z vetrom pod mosti igrajo.
Z gora jih pozdravlja zgodnja jesen
z meglicami – vsi se poznajo.

Drevesa nad reko vanjo strme,
se čudijo valčkov lahkoti.
Premraženi ptički k svodu lete –
ves plal je do včeraj v lepoti.

In listi se z vzdihom obletajo z vej,
odhajajo z valčki na reki.
In tiše postaja, hladneje kot prej –
je mesto v počitnic obleki?

Le sonce kot zmeraj žarke deli
iz kotlov nebeške tovarne.
O, tudi ponoči v mestu ne spi
kot prejšnji lastnik pivovarne.

Anton Gričnik

Vizija

Tedaj sem zagledal mogočno Podobo,
ki je segala od vzhoda do zahoda,
od severa do juga, od niča v neskončnost,
da me je spreletel srh po životu,
nekaj kakor silno navdušenje,
strahospoštovanje,
zganilo se je v meni nekaj kakor morje …

Podoba je bila silhueta, vendar več kot to,
bila je podobna človeku, človeškemu obrazu,
samo da je v njej bilo prostora za vse ljudi,
v njej sem videl krožiti svet, našo Zemljo,
v njej se je kopalo neskončno vesolje,
njene oči so bile kot dva velika oceana,
kot modro nebo in zelena Zemlja,
njen govor je bil kot šepetanje vetra in listja,
kot namigovanje zvezd in stvari,
kot bobnenje groma in morskih valov,
kot zaljubljeno petje pomladi
in zrelo petje jesenskih vinogradov,
njen nos je bil kot gora in hrib,
njeni bujni lasje in njene obrvi
kot padanje breze in gostih vej,
kot nežno visenje vrb ob Majni,
njene roke so bile kot roke matere,
ko režejo kruh lačnim otrokom,
kot roke ljubice, kot objem toplega morja,
tople reke, luči, sreče, toplega ozračja,
njene noge so bile kot prihajanje prihodnosti,
lepše, svetlejše, mirnejše, smotrnejše,
njeno obličje je bilo podobno
obličju naše vasi, domovine, našega mesta,
bilo je kot obličje Evrope, sveta, vesolja,
njena glava je bila kot zemeljska obla,
kot spiralno zaokrožen prostor vesolja ...

Stala je čez vse stvari in odnose,
od eksodusa do eshatona, od niča do polnosti,
vse je dihalo v njenem ritmu,
vse utripalo v njenem bitju,
sinji oblaki so se dvigali iz njenih pljuč,
dež je kakor milost rosil iz njih,
reke njene krvi so tekle mogočno,
sonce je sijalo v njenem osrčju …

Bila je kot ogledalo čez širno nebo,
v njem so se bleščale stvari in odnosi,
v njem so se videli ljudje in se sramovali,
kajti Podoba je bila silno lepa,
mavrične barve so krasile njeno obleko,
dan ji je umival lice z jutranjo roso,
noči ni več, beži pred Podobo …

Bila je vidna povsod, v vseh stvareh,
kot njihova prava vsebina, njihova jedro, smisel,
vse je bilo polno te Podobe, vse jo je žarčilo,
čeprav vse to ni tista podoba,
stvari niso njeni deli, njeni udje,
tu ne gre za noben panteizem,
čeprav v nekem smislu tudi …

In videl sem jih veliko, zelo veliko,
ki so držali svetlo Podobo za roko
in niso vedeli, da je to njena roka,
plavali so po jezeru njenega pogleda
in niso vedeli, kje plavajo,
mnogi so bili srečni, umirjeni
in niso vedeli, česa se tedaj dotikajo,
mnogi so delali za mir, za blaginjo
in se niso zavedali, kaj jih žene naprej …

Videl sem jih pod plaščem Podobe mnogo,
ki niso razumeli verskih šifer teologov,
toda v srcu jim je gorela luč resnice,
skrivnostne podobe so se dotikali s celim bitjem,
in življenje jim je pelo, vesolje zvenelo,
mogočna klaviatura stvari
je vsebovala zvoke skrivnostne Podobe,
čeprav se morda tega niso zavedali,
uživali so premnoge sadove skrivnosti,
čeprav niso vedeli, da so to njeni darovi,
a so jo s tem nehote zelo proslavljali …

Videl sem ji nemalo,
ki so hrepeneli za Podobo, za njeno celoto,
ki so jo neutrudno iskali,
klicali so jo z vsemi strunami svojega srca,
da je bilo presunljivo poslušati,
pa so omagali in se zaustavili
pri tej ali oni stvari
in so skušali iz nje potegniti celoto podobe –
in začelo se je malikovanje,
malikovanje spolnosti, alkohola, drog …

Tam na drugem koncu pa je bila gora,
s katere se je širil čudovit razgled na celoto,
in z velikim veseljem sem opazil,
da se vedno več ljudi usmerja proti tisti gori,

vedno več jih pleza po njenih strminah,
vedno več ljudi uživa pogled na Podobo,
vedno manj je lačnih, žejnih,
zapostavljenih,
vedno manj, zaničevanih, revnih, bolnih,
vedno manj neverujočih, obupanih,
tavajočih …

Obličje Zemlje dobiva čudovito podobo,
ki bo še lepša, vedno lepša,
podoba iz sanj bo postala resničnost,
beseda hrepenečega človeškega srca
bo postala meso, naselila se bo med nami,
videli bomo njeno slavo, videli,
čeprav se je ne bomo mogoče vsi jasno
zavedali,
izrecno o njej govorili, jo slavili,
ji zažigali kadilo, ji nosili darove,
kajti zaživela bo med nami,
ne bo daleč, za oblaki, v vesolju, v brezčasju,
ne bo abstraktna, nedosegljiva, razumska,
med nami bo, nas osrečevala, nam dajala
smisel,
v njeni moči bomo prenašali trud in
trpljenje,
ljubili zemljo in življenje in
vseh njenih tisoč oblik zadovoljstva …

In tedaj ne bomo več govorili
toliko o raju na zemlji, niti o raju v zagrobju,
ampak o edinem raju, ki je vreden človeka
in za katerim človek
z vsemi nitmi svojega bitja hrepeni –
o raju v Ljubezni!

In Zemlja bo zapela v mogočni simfoniji,
zablestela, zagorela v Ljubezni,
njeni plameni bodo segali v večnost,
od eksodusa do eshatona,
od posameznika do milijard,
veličasten je stik materialnega z
duhovnim,
in nebo se bo odprlo
in vse sprejelo vase …

Ko sem se zavedel tega,
sem postal neskončno majhen
in obenem neskončno velik,
pomemben, ponosen, vzravnan,
razsvetljen, srečen …
O, svetla Podoba, bodi vedno z menoj,
nikar me ne zapuščaj!

Moč prehoda

Bogomir Novak

Pot v Egipt

Kot je morje globoko, so vzkipele stare civilizacije visoko,
v hrepenenju po nesmrtnosti so segle neponovljivo visoko.
Z bogovi so segale do samih nebes,
nam pa so zapustile sporočila v svitkih skoraj brez peres.
Zgradile so mogočne kamnite spomenike s sledmi žada, žafrana, kovine.
Mi pa zmoremo surfati le po njihovi površini.

Ptica domišljije poleti v neizmernost ekstaze orientalskih plesov,
v obdobja dolge zgodovine,
v deželo piramid faraonov in njihovih nesmrtnosti.
Duša, ki lebdi na peščenih tleh,
ponoči dobi krila
v tisočerih plesih radosti.

Tančica poti odstira temine, oazo v puščavi srca.
Kairo je mesto mrtvih v mestu živih,
prometni kaos z brezpredmetno semaforizacijo.
Zgodbe iz kairskega muzeja odstirajo spomine
na sosledje številnih dinastij, njihovih bogov in civilizacij,
na sušne in bogate letine Nila.
Mogočna sfinga z glavo faraona in trupom leva
ob treh piramidah v Gizi turistom zastavlja uganke.
Biti v sfingi, biti z njo in oditi na drugi sveti kraj na goro Sinaj.

Dolina kraljev nas vodi v globoka skalnata grobišča.
Celo mrtvi faraoni niso bili pred tatvinami in ropi varni.
Tutankamon, živa podoba boga Amona, še vedno ne pove vsega.
Lepljivi prodajalci pa bi vse prodali, da bi nam ves drobiž pobrali.
Bogastvo in revščina se spogledujeta
Na vlaku, ladji, kočiji, karavani kamel skozi okna v skrivnostni svet.

Energije prehoda

Moje neznanke, minule in prihodnje …
Vem, da ne padam v brezno zgolj niča.
Vem, da je resnica in pravica,
da se vzpon začne iz nižav.
Vem, da sem vreden le po Njegovi besedi.

Premene letnih časov in premene naših let.
Če kdo nam jih vzame, le kako bi bili navzoči.

Vzeti slovo od retardiranih mentalov,
ki so se razglašali za avantgardo,
žalost preobraziti v veselje.
Zrno graha je že vse vesolje.
Le kje so moje vizije, misije.

Ko ljubezen in srce drhtita na isti vibraciji,
ko sanjata o isti osebi in o drugi,
ko gorita kot plamen sveče, žarita kot zvezdi dvojčici,
le drug za drugega skrbita.

Od vsepovsod energije črpam,
vsepovsod jo oddajam.
Kakor planet jo sprejemam, kakor sonce jo oddajam.
Kakor človek jo pretvarjam v misel in dejanje.

Davidovo rojstvo

Rodil sem se z imenom David.
Prišel sem iz maminega trebuha v Hišo kruha.
Moj hlev je v Davidovem mestu blizu gozda.
Komaj sem ugledal svet, že vem za človeško toplino in nebeško višino.

Mati in oče sta v mojem hlevcu skrb zame prevzela.
Preživel sem že prvo sveto noč in prvi sveti dan.
Govoriti še ne znam.
Drugih cicibanov še ne poznam.
Za zdaj malo pojokcujem in malo se smehljam.
Malo se razgibavam, da postanem spet zaspan.
Mamino mleko je zame eliksir življenja.
To je moj vsakdan.
Preživel sem že prvo silvestrovanje, krst in botrovanje.

Kot svetovni romar imam že potni list.
Vpisan sem v matično knjigo.
Od vsepovsod dobivam igrače, čeprav se z njimi ne igram.
In razmnožen sem v stotero prijaznih slik o sebi.
Poznajo me že vsi, čeprav jaz še ne poznam nikogar.
Vem pa le, da bom v življenju

premagal nasprotnika Goljata.

Vzpon na goro Sinaj
Odrinemo sredi noči,
sredi zvezd okrog nas, lučk pred nami in za nami,
sredi zapuščenih planjav. Znana skupina se razkropi,
znani obrazi zbledijo, hudobni duhovi opravljajo svoj zadnji ples.
V arabskem stilu se dogaja ta freska, ta pravljica za nas edinega vzpona iz tisoč in ene noči.
Koliko vzponov je od Mojzesa že minilo,
koliko ljudi se je zaradi zlatega teleta že pogubilo, a novih zapovedi še ni.
Ne hodim sam, hodiva v dvojini, hodimo v procesiji v množini.
Hodijo kamele z gonjači mimo nas, visoke so kot grozljive skale in skale so kot kamele.

Na zadnjih stopnicah vrvež utihne, noč se preveša v zarjo dneva.
Množica se spokojno zbere na vrhu, ne čaka na Amona – Raja, čaka na Odrešenika.
Ta se pojavi in reče: »Pojdite, vaša vera vas je rešila.«
In odidemo polni milosti, nebeškega miru in njegove slave.

Pet hlebov, dve ribi

Katarina Tominec

*

razpenjaš mi roke
da izpuščam iz njih
vse
kar mi je kdaj bilo drago

potem
rišeš vame
svoje večno zveste
črte
utripajočega življenja

rišeš
rišeš

*

imaš me
vso
polno
kot grozd
zelene mladike

na sebi

ki si

vinska trta

*

ko gledam
prosta vseh vezi
do bolečine svobodna
večer
ljubezen med ljudmi
tihe sanje
ki jih ni

ko gledam
trpeče ljudi

si ponavljam
edino besedo

efeta

*

najtišja
prijateljica
izgnanstva

samota

*

toliko smrti

za moje življenje

toliko laži

*

na asfaltu
ogenj odpadlega listja

tiha insignija

telovo
vsega
kar delaš

novo

* * *

prebodeni zvezdi Tvojih nog
lijeta vame

Kyrie eleison

(Velika noč, A. D. 2008)

Vprašaj me

Jožica Vrcelj

Slike iz otroštva

Kolikokrat se,
v potaji
duše moje,
odpre zid
mojega otroštva,
obrasel s šopi pritlikave, suhe trave
in trdega
zimzelenega lišaja
z drobnimi, belimi cvetovi,
cvetočimi
v maju.

Kolikokrat ta zid
obletavajo čebele
v nizkem spuščanju
med šope pritlikave, suhe trave
in k lišaju
med njegove cvetke,
k njegovim,
cvetnim
čašicam.

Kolikokrat ta zid
ostaja prazen!
In kolikokrat,
se ob njem ali na njem
lovijo
tisti prvi sončni žarki,
ki se vpijajo v spomine
prvih
otroških solz
in
prvega, trpljenja.

Kot
prebliski
se menjajo
med sabo
slike iz otroštva
s stopali bosih nog,
utrujenih od dneva,
v igrah,
ki so se lovile
z mraki,
s strahovi okrog drvarnic,
v tisti sreči
diha,
v kateri so bili zasoplo čelo
in salve smeha,
pritajene z usti,
v kateri
je ostajalo vse tisto,
kar so vedeli
odrasli
in
o čemer
se ni smelo govoriti,
pa je to
ostajalo tako
ob tistih,
zvezdah.

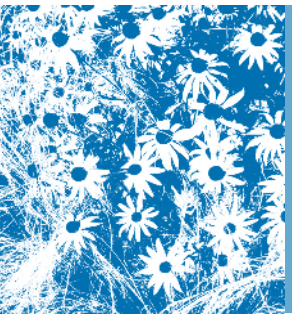
Vprašaj me, kar hočeš

Vprašaj me, kar hočeš,
dragi!
Samo ne vprašaj me,
če mi zaradi tebe
je hudo.
In
ne vprašaj me,
če
mi je morda dobro,
in
ne vprašaj me,
če
tako
kam grem,
ker
odgovora ne bo!
Vprašaj me,
kar hočeš,
dragi …

Sem mislila se z jutrom prebuditi

Sem mislila se
z jutrom
prebuditi.
Sem
prebudila se
z nočjo.
Sem mislila
z jutrom
te vzljubiti.
Sem z dnevom
pozabila
na vse to.
Sem mislila
z jutrom se
zbuditi.

Včasih,
ko je telo
prijetno utrujeno od dneva,
se zdi,
da je to tako
kot takrat,
ko je vode hlad,
dišal
v tisti topli
zamolklosti prostora,
kjer je
izpod starih,
obtolčenih pokrovk
dišala para
in vlažila nos,
ki je bil ves razgret od dneva
skupaj z dušo,
ki je zapirala oči
in se borila
z glasovi ljudi,
ki so
ostajali v prostoru
kot
nekak oklep stvari,
ki so
obdajale telo,
ko je le-to
z nogami,
ki so se trdno oprijele
mize ali stola
klonilo v sanje
in
padalo v daljave
in se
iz teh daljav budilo
tromo
in trdo
in z občutkom
neznosne bolečine.

Milica Sturm

Aforizmi

V mladosti je vse iluzija. Kasneje se zaveš in zlahka zbudiš v dolgčas.

Če se hočeš rešiti utečenih kolesnic, moraš tvegati iztirjenje.

Najboljša izhodna strategija je pot pod noge.

Oblast, ki nima svojemu ljudstvu ničesar dati, mu ponuja hujskaštvo.

Zdravniki stavkajo. Končno se bodo tudi hipohondri lahko odpočili.

Čezmerna težnja po uveljavljanju je hujša od suše. Požge vsa plemenita čustva.

Za vsakim uspešnim moškim leži depresivna žena.

Po smrti nobenih kozarcev!, so svarili že stari Rimljani. Zato so nekateri, še ko so živeli, vzeli izdaten predujem.

Mnogi se žrejo kot psi in mačke, le litre praznijo skupaj.

Najteže je reciklirati smeti v glavi.

In vendar se premika. Preden je umrl, je »naš človek« spregovoril. Včasih bi ga pospravili, danes pa samo na pogreb niso prišli.

Za predsednika uprave predlagam Pepeta Ploho. Ni sicer za nič sposoben, je pa vsega zmožen.

Mati: Kje je najin genij?
Oče: V svojem svinjaku.

Ni vredno, da bi nas bilo konec zaradi dejanj, ki bi nam vzbudila trenutni občutek, da še ni vsega konec.

Če si nizke rasti in si za pomembnega sodelavca izbereš manjšega od sebe, se ti bo prej ali slej povzpel čez glavo.

Marsikdo je lahko iskren samo na stranišču.

Bil je v trendu. Vse se mu je žvižgalo. Žive duše ni ljubil, preziral je sebe ter dvomil v Boga.

Prej ali slej hoče moški božanski mir, ženska pa sladki nemir.

Nekaj časa lahko preživiš tudi z zastonjsko ljubeznijo, odvisno od kondicije.

Odsluženi ljubimec je lahko neuporaben kos v spominu.

Govori se, da je poslednja ljubezen ženske takšna, kot prva ljubezen moškega. Kakšna smola!

Rodiš se sam, umreš sam, vmes pa imaš včasih malo družbe, če imaš srečo.

Bil je trdno prepričan, da obstajajo tudi srečni zakoni, vendar se tisti hip ni mogel spomniti niti enega.

Čim večji je plamen strasti, tem večje utegne biti kasnejše pogorišče.

Zakon je vrt, na katerem le redki sproti odstranjujejo plevel.

Zatrpal se je z delom za druge, nezmožen ustvariti svojo zgodbo.

Ni je ženske, ki ne bi resno vzela neresnega moškega, v katerega je zaljubljena.

Za prgišče strastnega nemira je bila pripravljena žrtvovati ves onstranski mir.

Bil je tako duhovno bitje, da je moral vsake toliko časa prezračiti sobo.

Ljubil jo je tako močno, da je niti za trenutek ni izpustil izpred oči.

V želji, da bi preživela, se je naučila živeti brez ljubezni in postala živ mrlič.

Duše mnogih zakoncev so kot tračnice. Nikoli se ne dotaknejo.

Njuna edina vez je bila vrv za vleko avta.

Za srečo v zakonu korektnost ne zadostuje.

Vsakdo ima pravico do ljubezni. Žal se mora večina zadovoljiti z njeno imitacijo.

Marsikatera zakonska spalnica se s časom spremeni v grobnico.

Izključna pravica zakoncev je, da se dogovorita, kje bosta živela po poroki: v vicah ali v peklu.

Življenje mnogih je en sam coitus interruptus. Ni čudno, da imajo slabe živce.

Zakon ni azil za čustvene siromake.

Čarobna moč solza ne vodi vedno
do zaželenega učinka.

V lačnem želodcu strast zamre, v presitem
pa crkne.

Moški lahko žensko osreči že s tem,
da je ne onesreči pretirano.

Samo toliko bi ga rada videla, da mu
povem, da ga nočem videti.

Še tako neodvisno, enakopravno in uspe-
šno življenje ženske je prazen nič,
če ne vključuje tudi moškega.

Za žensko je najboljše kozmetično sredstvo
ljubljen in ljubeč moški.

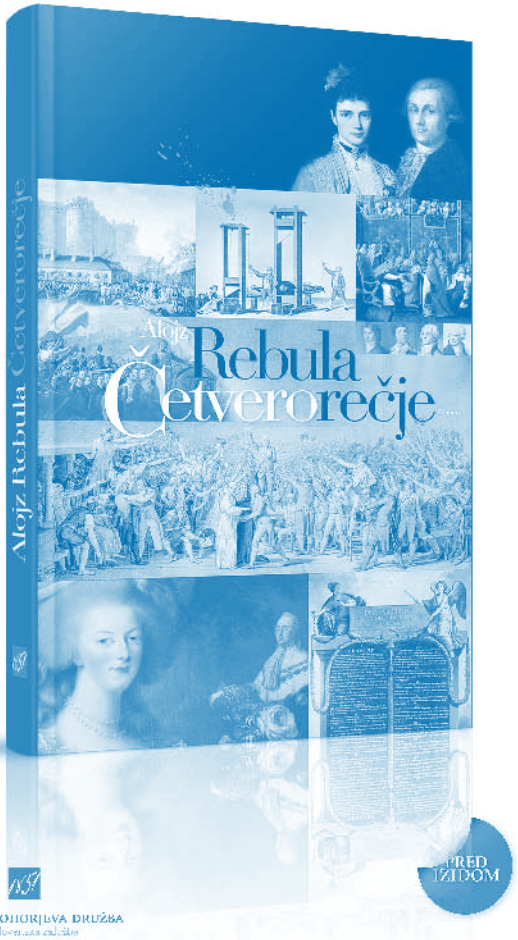
Čim bogatejši je tvoj notranji svet, tem
bolje si opremljen za spopade z zunanjim.

Ljubezen je svobodna izbira srca.

Ljubezen hrepeni po dotiku.
Dotik kliče po ljubezni.

Ljubezen je vir moči.

Z ljubeznijo je kot z vero. Je ali pa je ni.

Dnevnik

2001 (V)

Alojz Rebula

Torek, 21. avgusta

Zora od časa do časa povabi na kosilo osamelega starega človeka, ki prihaja v prazno rojstno hišo brez oskrbe. Zame je pogovor s tem osemdesetletnikom prijetna priložnost, da se pomenim o vaški preteklosti in da vzdramim kakšen njegov zanimiv spomin. Danes se mi je razgovoril o tem, kako je neki človek hodil k maši v Loko iz daljne doline Gračnice. To mi je povedal v dokaz, kakšna vera je bila nekoč v ljudeh. Mož je ob nedeljah vstajal ob 2h ali 3h, da bi bil pravočasen. K maši je namreč šel ob vsakem vremenu, tudi ko so bili hribi med dolino Gračnice in Loko v snegu in poledici. Izpustil ni ene same maše … Iz doline se je bilo treba najprej povzpeti do Sv. Lovrenca, potem se spustiti globoko dol do Loke. Po maši ista večurna pot nazaj.

Kako lepo bi bilo intervjuvati takega človeka …

Četrtek, 23. avgusta

Danes sem le zaključil svoje brezplodno nategovanje vrvi s Slovensko izseljensko Izseljeniško matico, h kateri me je z intenzivnim prigovarjanjem pritegnil dr. Bebler. Zaključil pa sem z absolutnim »ne« glede objave mojega eseja *Izseljenstvo kot usoda.*

Esej naj bi izšel v knjigi o izseljenstvu, ki je bila v programu Matice. A esej je marsikje izčrtan, neumno popravljen, predvsem pa brez celega bloka o diskusiji o Gogalovi knjigi o izseljenstvu. Ne verjamem, da bi morali zaradi preobilice gradiva prispevke izločiti – moj je bil literaren. Rebula je moral iz zbornika, kjer je bil na prvem mestu, ven, pa so si izmislili »prekvalifikacijo«. Tako sem izrekel v pismu urednici mag. Milici Trebše Štolfa prepoved, da bi bil izmaličeni esej kjerkoli uporabljen.

Petek, 24. avgusta

Ob 9h v Marijini kapeli na Brezjah maša za najino zlato poroko. Svoj mlajši poročni jubilej slavita z nama tudi Zdenka in Igor, ki sta naju tudi pripeljala sem. P. Vovk ne bi bil mogel maševati prisrčneje, po maši pa nas povabi na kavo.

Srečen dan, turistično okronan z ogledom Bleda, Bohinja, Pokljuke. Ko iz njenih gozdov spet pridemo v gorenjski dan, v Zgornjih Gorjah izrečem svoj rekvijem profesorju Koširju, žal samo delno usojenemu prijatelju.

Nedelja, 26. avgusta

Kristjanu, naj bo še tako samozavesten v svoji veri, le ni lahko pred celo Italijo izjaviti, da verjame v pekel.

Politiku Andreottiju je treba ta pogum priznati. »*Io ci credo*«, je rekel na TV. »Jaz verjamem vanj.«

Sicer dva kulturna obiska: Mario prinese iz tiskarne Zori njeno knjigo *Ko se ptički prebude* s ploščo, Marko Tavčar pa življenjepis Vergila Ščeka. Tega se lotim s strastjo, komaj ostanem sam. Veliki narodnjak je imel veliko krščansko mater, čeprav je bila doma iz Malega dola. Naj si zapišem samo to: duhovnikom je svetovala, naj govorijo ljudem o poslednjih rečeh.

Četrtek, 30. avgusta

Na obisku dunajska zgodovinarka slovenske preteklosti dr. Tamara Griesser-Pečar. S prijetno in odprto gospo se da do 16h – s kosilom vmes – široko razgovoriti o tem našem slovenstvu, še strpinčenem od revolucije in njej sledeče diktature. V zvezi s Šolarjevim procesom jo zanima, ali sem jaz večkrat obiskal dr. Fabjana. Odgovoril sem ji, da imam v spominu en sam obisk. Da mi brati moja zaslišanja pri Udbi. Ničesar se mi ni treba sramovati, a lahko bi bil kaj zamolčal. Gospa mojim knjigam ni sledila. Sledi rubriki v *Družini*. Težko verjamem, kar ji je dr.Trstenjak zatrdno rekel, da se je Josip Vidmar pred smrtjo spovedal. Tudi ne vem, koliko drži, da je hotelir Levstik v Rimu pripeljal k bolnemu škofu Vovku proslulega psihiatra Kobala; da je teolog dr.Miklavčič redno »iz patriotizma« (!) poročal Udbi, to sem že vedel. Novo pa mi je, da sta Ehrlicha (gre na njegov simpozij v Rimu) ubila Stadler in Kratohvil. Gospa je odprta tudi glede svoje družine. Oče je bil projektant Litostroja in se je izpod pritiska režima umaknil v Avstrijo. Končni vtis: prijetna človeškost, nedvomno z znanstvenim talentom, čeprav njeni strokovnosti ne bi škodila kaka literarno-psihološka dopolnitev.

Predsednik Slovenske Matice dr. Jože Mahnič se mi priporoča za kakšen rokopis.

Draga 2001

Petek, prvi dan Drage, mi poleg kakega novega znanca (na primer ravnatelja selške Iskre) prinese naslov za zbirko novel, ki jih bom pripravil za Slovensko Matico: *Arhipel*, se pravi otočje, pač otočje zgodovinskih momentov v morju slovenske preteklosti.

Pri sicer dobrem predavanju mladega Goričana Hledeta bi si želel še večjo ujetost v koordinate duha.

Sobota 1. septembra mi prinese prisrčno srečanje z bivšim učencem Miranom Košuto, z njegovo inteligenco in občutljivostjo. Pa srečanje s Stanetom, ki kljub svojim letom prihaja tudi na letošnjo Drago. Dr. Štoka se spominja 25-letnice smrti profesorja Peterlina, očeta Drage. Slabo slišim nastop dr. Dularja ob 150-letnici Mohorjeve družbe, a vtis imam, da ne gre preko pragmatične ravni.

V nedeljo 2. septembra s Stanetom poslušam predavanje dr. Štrublja. Predavanje bi si želel manj generično. Doma Zora v naglici pripravi kosilo za Vinka in za naju. Pred popoldanskim predavanjem Ivanka Hergold zanosno spregovori o njeni zbirki *Ko se ptički prebude*. Filozof Urbančič v svojem predavanju ni nihilističen kakor v svoji filozofiji, ampak humanističen in naroden in tako prevzame polno zasedeno halo. Predavanje mora prekiniti zaradi štropotajočega dežja.

Sobota, 8. septembra

Ko sva včeraj šla ob Savi, mi je Zasavje zadišalo po vodi. Jalovost v sestoju kostanjev, s katerih bo vsak čas zadeževalo …

Nedelja, 9. septembra

Zora je pri maši s klobučkom na glavi prebrala Pavlovo *Pismo Filemonu*. To je njegovo najkrajše pismo, edino, ki ga je napisal z lastno roko. V njem prosi Filemona, kristjana, naj bo prizanesljiv do sužnja, ki mu je pobegnil. Ko bi bilo krščanstvo sociologija, je tukaj Pavel imel enkratno priložnost, da napiše zadevno *magno charto* nove vere. Ko bi bilo krščanstvo sociologija …

Ponedeljek, 10. septembra

Pred časom mi je mariborska režiserka gospa Brvarjeva, žena znanega kulturnika, predlagala, da bi sodeloval pri dokumentarcu o pisatelju Stanku Majcnu. Na predlog sem rad pristal. Stanko Majcen je eminenten predstavnik naše literature v vseh zvrsteh, poleg tega pa je bil po vojni zaradi svoje idejne samostojnosti popolnoma odrinjen in ignoriran. Vsa čast profesorici Boršnikovi, ki je, edina izjema v naši slavistiki, prebila molk okoli njega in uredila izdajo nekaj njegovih knjig pri založbi Obzorja – ali bolje pri glavnem uredniku, odprtem in kulturnem človeku, profesorju Košarju. Pa še en oseben moment me je spodbudil k sodelovanju: moje – žal – edino srečanje s tem častitljivim kulturnikom. Takrat se je ukvarjal s špansko mistiko, kakor mi je bil pred časom ganjen povedal dr. Koblar. Danes je gospa Brvarjeva prišla v Loko zaradi dokumentarca. Prišla je z dvema asistentoma. Sedli smo v zgornjo sobo; in se razgovorili. Z Zoro sva oživila srečanje z Majcnom, za katero je dala pobudo najina prijateljica profesorica Alenka Glazer. Z Zoro sva skušala oživiti spomin na tisti pomenek ob mizici na vrtu. Gospa Klara je postavila na mizico steklenko belega vina. Sam bi bil imel nešteto izhodišč za pomenek – ruska fronta v prvi svetovni vojni, službovanje v kraljevi jugoslovanski upravi, stiki s Koroščem, Osvobodilna

fronta, komunizem. A nisem hotel biti niti malo vsiljiv. Pustil sem, da je pomenek stekel sam od sebe, zunaj velikih tem. Tja do njegove cigarete, da se je razživel v pravo hvalnico cigareti: »Si bil na fronti lačen? Cigareta! Si bil utrujen? Cigareta!« O njegovi mistiki niti besede. O filozofiji tudi ne. Samo ko nas pri poslavljanju pospremi do vrtnih vrat, pade med nama beseda o Teilhardu de Chardinu. Do njega je videti manj zadržan od mene. Po obisku trudnost, a po popoldanskem počitku se sprehodim daleč ob Savi in se vrnem svež za nadaljevanje novel.

Torek, 11. septembra

Lahko bi bil to dan kot drugi. To se pravi: dopoldne bi bila Zora šla v knjižnico v Celje po gradivo za prireditev na čast vaški zaščitnici sv. Heleni, ko bi jaz delal ob novi noveli, popoldne pa z g. Lapajnetom šel gobarit čez Savo tja okrog Šentjanža. Pa se je dan prevegnil čisto drugam, v nekaj nadosebnega, apokaliptičnega.

Ob 15h Šentjanž Krekovega spomina, nekaj gozda, potem v pobočju Travnik, tako rekoč prešit z mladimi šampinjončki. Lepo jih je še nerazvite izvrtavati iz mastne zelene trave. Kako se bo po tem sladkem naporu, ko se bova vračala, prilegel kozarec brizganca v oni bivši karavli – okrepčevalnici … In se prileže. Prijatelju se zahvaljujem, da me je s svojim vozilom za nekaj ur iztrgal iz mojega papirnatega početja in mi dal še enkrat doživeti drevesa in trave.

Na vratih sobe, kjer sediva, se pokaže gostilničar. »Vesta za novico? Napad na ZDA!« Neverjetno novico je moral zvedeti iz radia, zakaj televizija je zaprta. Zdaj jo odpre. To se pravi: pred naju razgrne oblak, črn, ki se v velikanskih zavojih vali iz kraja nevidne katastrofe. Letalo se je zaletelo v nebotičnik …

Odpeljeva se. A prijatelja, voznika, ustavi radio, ki ga je odprl. To je treba poslušati. Obstaneva na cesti sredi dveh visokih gozdnih sten, s katastrofo v zraku sredi njihove rastlinske nedolžnosti, in poslušava. Drugo letalo je treščilo na Pentagon, tretje še mora treščiti nekam … Kazen? Skrivnostni opomin? Poskus konca sveta? Ko potem čistim šampinjončke, pomislim, da v njih utegne odslej biti kaj apokaliptičnega, kakor je bilo doslej v njih nekaj černobilskega …

Ponedeljek, 8. oktobra

V *Corriere della Sera* slavist Vittorio Strada – bežno sem se srečal z njim v Rimu –, javlja svoj razhod z založnikom Einaudijem. Razlog je seveda ideološki – kult maoizma, ki je v tisti turinski hiši nasledil kult stalinizma. V članku: »Eden od privržencev Maa Zedonga pri založbi je označil njegovo *Rdečo knjigo* kot posvečeno hostijo, razdeljeno množicam.« To se pravi: *Rdeča knjiga* zakrament proletariata.

Ko berem Miłosza, najdem v tem Poljaku manj, kot sem pričakoval. Je v bistvu privrženec imanence, naphan s krščanskim etosom? In kako more med rimskimi pesniki privilegirati takšnega oblikovnega popolneža, a duhovnega neobstojneža, kakor je bil Ovid … Vendar mimo idealizma verjame v ***esse***, v bit, čeprav, kot se zdi, brez kozmičnega naloma – izvirnega greha. Skratka, vtis imam, ko da literatura v njem nadvladuje duha.

Torek, 9. oktobra

Končno naju sosed Darko s svojim vozilom izpelje iz te dušeče afganistanščine čez mejo. V dobri uri smo v Trebnjem. Hotelo se mi je zapisati *Praetorium Latobicorum,* ime tega kraja v rimskih časih, kjer pokósimo pri Šeligu.

Loka, že z dihom jeseni v naši lipi.

V gozd mi ne bo treba iti: gobe so na vrtu, male in jedre štorovke, natresene po travi ob češpljah. A tudi ko tukaj ne bi bilo ničesar, ne bi šel nikamor: strašna utrujenost.

Sreda, 10. oktobra

Še zmeraj nekakšna afganistanska utrujenost. Pa še pred kosilom pokličimo na pomoč gozd! In grem in se ne vrnem prazen. Spremlja me stavek iz moje *Imitatio-Mimesis: »Moder človek stoji nad menjajočimi se čustvi«.*

Glej, *Kraljeva Venus* mi je uspela celo v teh dneh, neznosno polnih Afganistana.

Petek, 12. oktobra

Dan, ki naj bi se še ponovil. Zora odnese v Ljubljano na Slovensko Matico tipkopis mojega *Arhipla,* jaz pa si takoj potem izvolim Gozdno Matico.

Pešačenje po cesti ob Savi do ljubega odcepa na stezo v hrib. Do kostanjevega gozdiča pridem, ko je vse naokrog v megli, brezčasno. No, potem me spomni na XXI. stoletje kosilnica, ki se oglasi onkraj gozdiča. A potem, ko nabiram kostanj, spet vdor časa: skozi veje prodira sonce, res sonce tega sveta, čez vkopan kolovoz se je uslužno poveznilo deblo: sedem nanj, vse je spet v žarkem času, v zgodovini in v Sloveniji. Spijem pivo iz torbe, potem stopim naprej po kolovozu do travnika, kosilnica je utihnila. Više nad travnikom je vas, v nebo zabode konica zvonika.

Ko da je prijatelj kimnil iz nebes. Do groba bi bilo slabe pol ure, a za invalidno nogo je bilo danes strmine dovolj. Sicer pa je prijatelj pripravil zame presenečenje pri vračanju.

Na cesti v dolini mi pripelje naproti avto in ustavi.

»Gospod Rebula, nekaj imam za vas«.

Gospod Imperl, moj bralec, mi izroči ovojnico slik. To so posnetki z otvoritve doma za odvisnike na Razborju. Na eni od teh slik zagledam sebe: stojim ob prijateljevem grobu.

»Ne spominjam se, da bi takrat stopil na pokopališče«, rečem.

»A spominja se nekdo, ki vam je sledil s svojim aparatom, ne da bi ga vi opazili«.

On, seveda.

Doma mi Zora pove, da je bil rezultat srečanja z dr. Mahničem pičel: z mano tekmuje Mikeln - oni Mikeln, režimski gorečnik proti Kocbeku v aferi 1975 –, izbira bo odvisna od odbora. Deprimentno tekmovanje …

Sobota, 13. oktobra

Stane se z navdušenim pismom odziva na korespondenco s Cecovinijem, in to s kulturnimi poudarki, s katerimi je pri drugih mojih knjigah skop. Zlat prijatelj, še enkrat.

Čiščenje dvorišča z Zoro. Lipa, naša draga materna lipa (oče jo je vsadil ob njenem rojstvu) se je začela po malem slačiti. To bo dolg obred v milem odletavanju zlatega ob ganku.

Iz knjižnice sem si prinesel Trabucchijeve novele. Opazujem tehniko tega Italijana. Večkrat je prazen.

Vonj po kruhu

France Pibernik

Vonj po kruhu je nekaj posebnega. To sem občutil že zelo zgodaj. Še posebej sem ga občutil v tistih trenutkih, ko je mama jemala iz krušne peči hlebe in jih drugega za drugim polagala na polico. Prav posebej je zadišalo, ko nam je otrokom v roke podajala drobne hlebčke, še čisto vroče, in je potem zahrustala lepo zapečena skorja med zobmi. To so bili tisti božanski trenutki, ki smo jih vedno nestrpno čakali. Ni ga bilo nad toplimi, pravkar pečenimi hlebčki! A tudi pozneje, ko smo od koder koli pritekli in zlačnjeni zavili v shrambo, so na polici vedno zadišali hlebi materinega kruha. Kako nam je teknil! Pa moram reči, pri nas kruha ni nikoli manjkalo. In kaj bi brez kruha! Ta nam je vedno zapolnil praznino v lačnih želodčkih.

Pa tale zgodba o vonju po kruhu ima še več nadaljevanj. Naša mama je, če se prav spominjam, navadno pekla bel kruh. Hlebi so bili visoki, lepo zapečeni. Kmetija je bila dovolj velika in pridelek pšenice dovoljšen, da ob sicer težkem kmečkem delu, zlasti ob velikem, najbolj napornem delu sredi poletja v največji vročini, ko je teklo od čela, nismo čutili kakšnega pomanjkanja, še najmanj pa pomanjkanja kruha. Se je pa zgodilo, da je bil kruh kdaj iz mešane moke, recimo z izdatnejšim dodatkom koruzne moke, in se je potem kruh kar sam lomil. Kadar je mama nasula vmes kakšno velnico ajdove moke, je kruh dobil nekoliko sladek priokus, toda bil je tudi težji in nam ni šel tako v slast.

Pa saj je bil poseben užitek opazovati mamo, kako je vse pripravljala za peko. Najprej je stopila kvas v skodelici, nato odveznila pokrov z metrge, iz vreče nasula moke, jo porazdelila po dnu, nekaj več na oba konca. Iz kotliča na štedilniku je natočila tople vode, nato se je začelo: z desno roko je rahlo zavalovila po moki in z levo dolivala, da je nastala pravšnja mehkoba testa, pa na sol ni smela pozabiti, pa še malo dodala, malo dolila in spet pregnetla celoto. Nato je s pokrovom pokrila mizo, da je testo počasi vzhajalo. Čez kake dobre pol ure ga je spet pregnetla in spet pustila vzhajati.

Medtem je bilo treba pripraviti krušno peč. Najprej je vanjo porinila butaro dračja, jo podkurila in ko je dodobra zagorelo, je nametala po peči še dokajšen naročaj polen, da je peč znotraj žarela, skozi priprta železna vrata pa je kar puhtelo. Mama je medtem po klopeh razpostavila peharje in jih prekrila s hlebnicami. Spet je odkrila metrgo, s kuhinjskim nožem

ročno odrezala primerni del testa, ga še enkrat zgnetla, nato položila v pehar in ga zagrnila s hlebnico. Nazadnje so prišli na vrsto tudi naši hlebčki. Ko je mama v peči z greblo odpehala pojemajočo žerjavico ob stran in dno peči pometla z omelom, smo otroci počasi prinašali peharje. Mama je razgrnila hlebnico, prijela pehar z obema rokama, ga ročno poveznila na lopar, z nožen urno trikrat potegnila čez hleb in že je romal v razgreto peč.

Potem je morala miniti ura nestrpnega čakanja. Takrat pa je zadišalo po sveže pečenem kruhu in po naših hlebčkih. In spet je zahrustalo med zobki, ko smo se posedli na prag. Joj, kakšni nepozabni trenutki. O, tisto naše otroštvo!

Kruh seveda ni bil sam od sebe. Bil je del vsega našega skupnega naprezanja iz dneva v dan, od jutra do večera. Zgodaj zjutraj je bilo treba opraviti živino, pomolsti krave, odpraviti mleko v mlekarno, v poletnem času nakositi zeleno krmo. Čakala je že njiva: najprej naložiti nekaj voz gnoja, ga raztrositi, potem zorat*i*, pobranati in posejati. Ure in ure, brez popusta do konca. Pa žetev pa mlačev v poletni vročini pa košnja, ki je ni bilo konca na tistih najbolj oddaljenih travnikih s kislo travo in pogosto bodečo nežo. Kositi je bilo treba mah za steljo, ki je je kar naprej primanjkovalo, nagrabiti listja. Okopavali smo krompir, v jeseni pa izkopavali in pobirali gomolje. Vmes je bilo spravilo prosa in pozno jeseni še ajde. Pa še ni bilo konca, saj smo v mrzlih novembrskih dneh pobirali po njivah zadnje ostanke repe in pese. Pa še ni bilo konca. Vse za naš vsakdanji kruh. Tudi zato je bil tako dober. Ampak to je bila hkrati tudi naša najtemeljitejša osnovna šola brez učbenikov, vmes pa kakšen očetov nauk in materina želja.

Pa moja zgodba o vonju po kruhu ima še drugi del. Na očetovem domu, to je bilo na drugem koncu vasi, je živela očetova mama, ki smo jo mi klicali naša mat ali samo mat. V mojih otroških letih je bila še dobra gospodinja in je tudi sama pekla. Njen kruh je bil precej drugačen od maminega. Vedno je bil zamešen iz mešane moke, pšenične in ržene, vedno v enakem razmerju. Hlebi so bili vedno nizki, a kruh je imel samosvoj okus in v shrambi, kjer so bili na posebni lesi eden vrh drugega naloženi hlebi, pet ali šest, je vedno prijetno zadišalo, kadar si stopil vanjo, poleg tega se je vonj kruha mešal z vonjem žita v kašči, ki je bila blizu. Vem, da smo bili pogosti obiskovalci te shrambe, posebno v decembrskih dneh, ko je teta Neža še hranila zadnja jabolka in nam želja ni dala miru, dokler ji nismo odnesli poslednjega, celo tistega, ki je bilo skrito globoko v žitu.

A kar na lepem tega vonja po domačem kruhu ni bilo več. V jeseni 1940 sem se znašel na dolgem hodniku ljubljanskega Marijanišča, v učilnici z dvema vrstama pultov. Dva tedna so mi še dišala domača jabolka, tisti rumeni mehki médenki z našega vrta, potem pa strnjen dnevni hišni red, učne ure, odmor in sprehajanje po dvorišču, vmes malica: kos hruha, ki ni dišal kot mamin, bolj črn kot bel. Bil je odrezan od dolge štruce in srečneža sta bila tista dva, ki sta dobila vsak svoj krajec. To je bila vedno trofeja. Bili smo lačni in skromen kos je mimogrede izginil skozi usta. In nikamor nisi mogel stopiti, v nobeno shrambo, nobenega jabolka nikjer. Potem kosilo, popoldne odhod na Klasično, v aktovki kos kruha za malico. Ko smo se po pouku vračali po Poljanski cesti, smo bridko občutili, saj je vedno dišalo iz kakšne trgovine, zlasti po sveže pečenem kruhu iz prodajalne znane Dolinarjeve pekarne. Pa smo morali kar mimo.

In še zadnji del moje zgodbe o vonju po kruhu. Nemalokrat se je primerilo nekaj, česar do tistega časa nisem poznal. Ko smo se kdaj preganjali po zavodskih hodnikih ali po dvorišču z zadnjim koščkom kruha v roki, sem presenečen zaslišal nekoga: »Za en škec!« In res se je zgodilo, da je bil uslišan. Sosed mu je pomolil tisti kos kruha v usta, oni je zagriznil in zadovoljno pokimal v zahvalo. Spočetka nisem mogel verjeti, da komu izmed nas, ki smo bili vsi prišli od zunaj, s podeželja, toliko pomeni grižljaj kruha. Ja, tisti: »Za en škec!« Danes vem, da se mi je tudi na tak način začel odkrivati svet, ki ga nisem poznal. Spoznanje, vse pretežko za otroško dušo.

Tri mamine slike

Miroslav Košuta

Pismo uredniku

Spoštovani prijatelj z bremenom uredništva, dragi Andrej, prisrčna hvala za čestitke in voščila!

Strinjam se, da bi se spodobilo napovedano objavo pogovora pospremiti z nekaj novimi pesmimi, ampak očitno me precenjuješ in ne upoštevaš, da sta pravkar izšli zbirki Drevo življenja in Mavrična šoljka, ki ob izbranih pesmih prinašata tudi vrsto neobjavljenih. Vrsto ali vse, kar se mi je zdelo primerno za tisk. Nekoč se je lahko pesem zataknila v tej ali oni scefrani mapi, ker je zašla na poti od svinčnika do črnila in pisalnega stroja, še posebno pri neurejenem človeku, kakršen sem bil in sem. Odkar pa so mape virtualne in razporejene v računalniku, se kaj takega ne more več zgoditi. Tisto, kar mi ostane na lističih, je do nadaljnjega namenjeno košu.

Ker sem že omenil Drevo življenja in Mavrično školjko, dve resnično imenitni knjigi, naj se tu še zahvalim tržaški Mladiki in Celjski Mohorjevi družbi za objavo in lepo opremo, pa seveda tebi za prisrčno spremno besedo v izboru štirivrstičnic in nazoren prikaz slovenstva »na tistem kraškem območju, ki mu edinemu po pravici pravimo slovenska obala«, če ne zameriš, da citiram tvoje besede. Zdi se mi namreč pomembno, da bralci razumejo, kje in zakaj so pognali moji verzi, čeprav upam, da marsikoga lahko nagovorijo tudi sami po sebi, mimo vseh pojasnil.

Spodobi se, seveda, da omenim tudi ponatis Inkretovega izbora Mesto z molom San Carlo, s katerim me je počastila Mladinska knjiga. Tudi zato, ker mi bo ta založba še letos izdala pravljico Zmaj v parku, vsaj tako napoveduje, in ker mi je za prihodnje leto naročila knjigo spominov, sredi pisanja katerih me je presenetila Prešernova nagrada.

Zaradi nje sem trenutno iztiril in gradivo, ki ga imam pred sabo v virtualni mapi, je seveda še v povojih in daleč od dokončnosti. Ker pa nimam druge izbire in ker bi se spodobilo, kot pišem na začetku, sem ti hotel poslati nekaj o noni Alojzij Florenin, ki je bila ud Mohorjeve družbe in kot taka s slovenskimi večernicami in zvezki svetega pisma verjetno glavni krivec, da sem zašel na to svojo grešno pot. Žal pa nimam o njej še ničesar, zato sem izbral tri drobce o mami in jih na silo povezal v celoto, čeprav bojo v knjigi daleč vsaksebi. Če se ti zdi, jih objavi. Morda celo s tem spremnim pismom kot zdravniškim opravičilom.

Tričetrtstoletni pozdrav!

Miroslav Košuta

Ko bi bil slikar, bi svoje prve spomine upodobil z akvareli. S prozornega vodenega roba se negotove barve zlagoma gostijo proti sredini prizorišča v materijo, ki zadobi naenkrat jasne obrise in celo zvoke, a samo za nekaj gibov, samo za nekaj besed, potem pa se znova razvodeni v sivino ali hipoma pretrga kot filmski trak. Trudim se, da bi podobo ali prizor poglobil, a je leta in leta zmeraj enako: isti začetek, isti konec.

Prvi med prvimi je spomin na razburljivo potovanje. Nemir in prekipevajoče veselje mi polnita prsi, čutim ju kot blago, prijetno bolečino, še zdaj, ta hip, ko se s svojim rdečim triciklom podajam na veliko pot okoli mize. Smo v stričevi vili, sem sredi kuhinje nasproti okenske svetlobe, ki mi jo delno zakriva črno krilo none Lojze, umikajoče se pred mojim navdušenim vriščem, za vogalom mize, s sklejenimi rokami na prsih, je mama. Obe se čudita moji spretnosti, jaz pa ju odganjam s poti, stran, stran, vsak čas se bom pognal, že se napenja moje desno koleno, obli štrukeljček čisto blizu brade, pritisnem in zavijem okoli vogala v radostne vzklike in sivino.

Samo to. A kolikšno srečo sem nosil s tem prizorom skozi življenje, kolikokrat sem se v stiski zatekal vanj, zajahal svoj mali rdeči tricikel, rdeči, ja, ker jasno vidim svoje kolence ob njem.

To je tudi mamina prva živa slika v mojem spominu. Mama Karla je bila nedvomno lepa ženska, visoka, z izrazitim profilom in s čudovitimi črnimi lasmi, ki

so ji v mladosti segali do pasu in ji vse življenje bili v nadlego in ponos. O tem priča vrsta fotografij, a tu jo imam v mislih v treh različnih prizorih svojega zgodnjega otroštva, ko se odsevava drug v drugem kot podoba v zrcalni podobi.

Minilo je leto in dan, dobil sem brata, živela pa sva v glavnem zaprta v obzidanem razkošnem vrtu in prostornem dvorišču, zato sem pač izkoristil vsako priložnost, da sem jo mahnil po vasi, seveda nikamor sam.

Tako so me nekoč prijatelji premamili, da sem šel z njimi in z bratcem za roko gledat nad Brojenco, kje v bregu daleč zunaj vasi filtrirajo vodo za Trst. Bolj ko siva, z vrha bunkerju podobna zgradba, v katero so po ogromnih cevih črpali vodo iz kraškega podzemlja in jo po enakih velikankah odvajali v mesto, pri čemer oko ni zaznalo ničesar, uho pa samo sikajoče šumenje in renčavo brbotanje, me je tam nekje čez železniško progo očaralo valovanje srebrnih trav, kakršnih še nisem videl. Takoj sem pomislil na mamo, v kolikšno veselje ji bojo. Nabrala sva jih šopek, ki se ga je v resnici razveselila. Dala jih je v našo najlepšo vazo, v granato iz prve svetovne na slepem oknu hodnika. Od sidola svetleča se medenina je s srebrnimi travami zasijala kot monštranca.

Navdušena mama naju je objela: »Zlata moja otroka, ma kje sta jih nabrala? Sem mislila, da rasejo samo pri Filtrih čez štreko.«

V bližino železnice pa mi je bilo najstrože prepovedano. In še z majcenim bratom! Nič ni pomagalo, da sem ga ves čas vodil za roko.

Zvečer je bilo še svetlo, ko je tata tekal za mano krog sosedovega oreha z vejo v roki, padalo je po riti, padalo po nogah, da sem se drl in cvilil, dokler me ni mama zaščitila s krilom, da jih je še sama dobila po mečih:

»Ma kaj si matast! Udril jih boš, ko jih boš ti rodil!«

Tisti hip me ni nič več bolelo. Izvil sem se ji iz objema, naj me le tata tepe, do krvi naj me tepe, tako bo drugič dobro premislila, preden me zatoži. Prav žal mi je bilo, ko je odnehal.

Kmalu zatem je zbruhnila vojna. Tata je bil zaradi komunistične propagande v tržiški ladjedelnici in petja slovenskih pesmi na predvečer oktobrske revolucije konfiniran v Kalabrijo, mama se je naprezala, da naju je ob polenti in kozjem mleku hranila tudi s pripovedovanjem balad in romanc, s solzami sem se prebil skozi prvi razred italijanske osnovne šole in z nepopisnim navdušenjem dočakal padec fašizma. In 8. september 1943.

Razsulo Italije mi je ostalo v zavesti samo z nekaj sekvenčnimi posnetki enega in istega dogodka. Sedim nasproti Mihota na vzbočenem terenu ob cesti, ki vodi z Božjega polja v Nabrežino, sedim v gruči otrok in s sivimi podobami žena za sabo, strmimo z odprtimi usti in pridržujemo dih ob neverjetnem, ki smo mu priča.

Po prašni cesti hrumijo sivozelena vozila, avtomobili, kamioni, oklepniki s kolesi in z gosenicami, igračasti tanki žepnega formata, ob katerih ne moremo pritajiti smehljaja, ko pa iz njih molijo polovice vojakov, in motorji, ki vozijo v koloni, in motorji, ki prehitevajo, po premoru pridrvijo hrzajoče mule z vozovi, polnimi vsega ali popolnoma praznimi, in spet vozila, ki za njimi poskakujejo in opletajo havbice, da se podzavestno pomaknemo više in stisnemo kolena k sebi, čeprav poletavajo, ko da so iz kositra, prej velike igrače kot morilski topovi. Pred nami se vrstijo primerki vseh čelad in pokrival italijanske armade, armade v razsulu.

V spominu so obrazi umikajočih se vsi enako mrki in sivi. Včasih med eno in drugo formacijo prisope skupina bersaljerjev na kolesih, potnih in rdečih v lica, smešnih v frfotanju črnih petelinjih peres.

Ko se veriga za čas pretrga in vidim, da je cesta prazna do Kolarja in še naprej, planem pokonci in stečem poročat.

Doma pa vidim, da je tudi mama pritekla od nekod. Nič me ne posluša, hiti v spalnico, odpre vrata omare v zidu, kjer v vrečah z naftalinom visijo tatove obleke, in sname nekaj obešalnikov. Vrže obleke na posteljo, izbere jopič, lajbec in nekaj parov hlač, s police izpuli srajce in vse zamota v zavitek.

Zgrožen opazujem, kaj počenja s tatovo obleko, ona pa, ko da bi mi brala misli: »Kdo ve, kdo pomaga našemu tatu! Bogi ljudje!«

Nekaj bi rad rekel, pa samo jecljam. In že odvihra: »Boš potem povedal. Imam silo. Eni reveži tam pri Pičjolinu.«

Ne vem, če me je našla doma. Vem le, da sem se bridko zjokal. Tisti hip sem videl v svoji mami skoraj izdajalko. Kako! Odpeljejo nam tatu, da stradamo, prepovejo nam govoriti po naše, klofutajo me in silijo zbirati ferro per la patria, železo za domovino … in ona jim nosi … in čigave?

Šele mnogo pozneje sem razumel, šele čez leta, ko se je tata vrnil in tudi sam pravil, kako so marsikje bili dobri z njim, navsezadnje celo karabinjerja, ki sta ga peljala v konfinacijo. Potem ko so se v Benetkah znebili brigadirja z drugima dvema jetnikoma, sta mu snela lisice, da je bil prost. Seveda sta mu zapretila, da bosta morala streljati, če bo skušal pobegniti. V Bologni so izstopili in spili kavo v policiji namenjenem baru; da si je lahko kupil cigaret, pa sta ga predstavila kot njihovega človeka v civilu. In še je pravil, kako ga je nazadnje pred predajo taboriščni komamdi karabinjer pozdravil in mu zaželel, da bi se čimprej vrnil domov.

Žal pa se mami nisem nikdar opravičil, ni naneslo pač. Odlagal sem, kot odlagamo na jutri stvari, ki nam najbolj ležijo na duši.

Špelina razstava

Janez Kajzer

Z ženo sva se potepala po milo zelenem severovzhodu naše domovinice. V enem tistih krajev, za katerih imena sem komaj kdaj slišal, sva zavila v vaško samopostrežnico, tam pa sva pred blagajno naletela na Špelo.

Špela, od pet do glave mestno bitje, Ljubljančanka, pa v teh odročnih krajih! Že leta nisem slišal o njej. Zasmejala se nama je, zazdelo se mi je, da iz srca, kot bi pričakovala, da v teh od mestnega vrveža oddaljenih krajih sreča svojega nekdanjega sodelavca.

– Razstavo imam v gasilskem domu, je pohitela. Vesela bom, če si jo bosta ogledala.

– Si jo bova, sem obljubil. Samo prej greva še na kosilo. Se nama pridružiš?

– Ne, ne. Sem že kosila. Morda se srečamo pri gasilcih.

* * *

Špela! Tudi prvikrat, tega je že davno, imel sem kakih trideset let, sem jo srečal pred blagajniškim pultom, le da na drugem koncu, v Bohinjski Bistrici. Ko je brskala za denarjem, ji je padla na tla osebna izkaznica. Stal sem tik za njo in sem jo pobral, poprej pa sem jo za hip ošinil. 21. 1. 1938. Moj rojstni datum! Ko sem ji izkaznico izročal, sem ji to tudi nemudoma povedal.

– Gospod! me je ostro poučila. Ni ravno vljudno prebirati tuje osebne izkaznice!

– No, dobro, sem jo poskusil zmehčati. Toda ne srečam vsak dan človeka, ki bi bil rojen na isti dan. Pomislite, srečala sva se že, bila sva v isti porodnišnici.

– Pa kaj? me je ostro pogledala.

Nemudoma sem se ji opravičil. Menda ženska ne misli, da lezem vanjo?

Ne da bi se zahvalila za moje navsezadnje prijazno dejanje (za pobrano izkaznico), je zmetala v vrečko nakupljene predmete, zdelo se mi je, da z nekoliko togote, in jadrno odšla.

* * *

Drugikrat (če ne štejem dejstva o domnevnem srečanju v isti porodnišnici) sva se srečala nekaj let pozneje. Neko veliko farmacevtsko podjetje je vzpostavilo informativni oddelek, ki je združeval piarovstvo, propagando in sploh vsakršno predstavljanje javnosti. Ker nisem imel upov na kakšno ustreznejšo službo, sem se moral sprijazniti z mestom pomočnika šefa tiste službe. Špela je priplula nekaj dni za mano. Izkazalo se je, da gre za nadvse izobraženo osebo. Imela je diplomo likovne akademije s specializacijo iz grafike in povrhu še diplomo umetnostne zgodovinarke. Pri nas naj bi skrbela za likovni videz naših informativnih publikacij, oglasov, sporočil in celo embalaž.

Kazala je urejen, komunikativen videz. Po njenem govorjenju je bilo mogoče soditi, da se spozna na obe stroki, ki sta ji izdali visoki spričevali. Zmogla je sproščen nasmeh. Za njim ni bilo čutiti nobene napetosti. Ko sem ji nekaj dni pozneje omenil najino srečanje v bohinjskobistriški trgovini (tistega prvega v porodnišnici ji iz previdnosti raje nisem več omenjal), se ga ni spomnila. Še bolje, sem si mislil.

V tisti čudni službi, v katero sem bil pahnjen, je bila moja skrb vsebina informacij, ki so romale iz podjetja. No, seveda tistih informacij nisem izumljal sam, pisali so jih farmacevti, inženirji, doktorji in najrazličnejši strokovnjaki, moja skrb je bilo le vsebinsko usklajevanje, prilagajanje dolžin besedil in, vsaj nekoliko, skrb za preprost, razločen jezik, kar pri farmacevtskih zadevah ni ravno majhna stvar. Moja skrb pa je bilo tudi tesno vsakodnevno sodelovanje z oblikovalko. Ker mi je oblikovanje od nekdaj blizu in sem se, seveda povsem amatersko, kdaj tudi sam poskusil z njim, če že ni šlo drugače, je najino sodelovanje potekalo gladko, brez zapletov. Njene grafične rešitve so bile ustrezne, celo izvirne. Svoji stroki je obvladala suvereno. Hkrati je bila na ravni, moderna, jasna, razločna. Boljše so-

delavke si ne bi mogel želeti. Poudariti pa moram, da sem bil sam samo vezni člen. Nad mano je bil šef oddelka, prijazen, a vendarle šef. Nad njim je bil generalni, ki ga je obdajal svetniški sij. Nad generalnim pa je v primerni razdalji čepela sveta trojica, izza nje pa je na vse naše početje gledala četa pooblaščenih nebeščanov. Paznikov nič koliko!

S Špelo glede strokovnosti ni bilo težav. Na njene izdelke nismo imeli nobenih pripomb. Kakšna težava pa je vseeno bila! Tako na primer ni niti po naključju prihajala v pisarno ob sedmih, kot večina, ampak je pritekla za svojo mizo malo pred deveto ali tudi uro pozneje. Res pa je, da delovnika ni začenjala ne s kavo ne s časopisom, ampak se je kot vihar vrgla na delo. Slišati je bilo samo šuštenje pol papirja, ki jih je metala na mizo, in komaj zaznavno drsenje njenih svinčnikov in peres. Vmes morda kakšen skrivnosten telefonski pogovor: kratek, odsekan; ni nas smel zanimati. Po dvanajsti je, navadno s kakšnim izgovorom, da mora kaj preveriti v tiskarni, viharno odhitela. A ji ni nihče nič rekel. Prvi, ki bi ji lahko kaj rekel, sem bil jaz. Toda zakaj bi ji, ko pa nisem imel nobene pripombe na njeno delo. Končno je tisto, kar bi kdo drug vlekel tri dni, ustvarila v uri, dveh, rezultat pa je bil profesionalen.

V redkih trenutkih medsebojne sproščenosti, na primer pred kakšnim praznikom, ko so se na pisalnih mizah znašli kozarci, je stopila iz svoje poslovne zagretosti in zatrjevala, da je v osebnem življenju v resnici zelo konfuzna. Še v svoji torbici si ne zna narediti reda, kaj šele v glavi! In se je pri tem prisrčno nasmejala.

Kaj je mislila s tistim o konfuznosti, ne vem. Morda je s tem označevala kakšno sestavino svojega življenja, o kateri nismo vedeli ničesar. Po nekaterih jedrnatih telefonskih pogovorih (redkih), katerih drobce smo nehote slišali, je bilo sklepati, da je nekje njen Moški. To pa je bilo tudi vse. O enem teh moških, ali morda o edinem, je izjavila, da je lep; in pristavila, da pa je to tudi vse, s čimer se lahko pohvali.

Nekega dne, in to prav kmalu, sem zdrknil iz tiste čudne službe, da bi kje drugje bolj smiselno uresničeval svoje interese. O Špeli sem slišal, da je odšla kmalu za mano. Pozneje še, da je rodila sina. Kot samohranilka. Sinov oče pa je ostajal skrivnost.

Izračunal sem, da je bil sin zdaj v starosti, ko je že zdavnaj odšel od doma. Nekako sem vedel (a komaj da), da Špela živi v teh odročnih krajih. Glede na skupen rojstni datum sem sklepal, da je tako kot jaz tudi sama že upokojena. In še, da se je kot intelektualka z ustvarjalnimi nagnjenji nekega dne naveličala ribariti v mestnem trušču, in se odločila za ta mirni, tihotni kraj z dišečimi prostranstvi in s čudovitimi kolovozi, ki so bili kot nalašč za dolge sprehode in hkratne pomiritve po vznemirjenjih življenja.

Po kosilu v vaški gostilni sva se z ženo napotila h gasilskemu domu. Ob poti sva naletela na nekaj ročno napisanih lepakov, ki so opozarjali na Špelino razstavo. Nadela ji je dokaj zapleten naslov, vsaj za večino morebitnih tukajšnjih obiskovalcev, ki bi tako in tako raje prisluhnili veselim zvokom Beltinške bande ali pa duhoviti veselosti svojega rojaka Vlada Kreslina kot pa nekakšni vizualni razstavi. No, vsaj sklepal sem, da gre za vizualnost, nekaj za oči pač. Naslov razstave *Komparacija učinka proporcionalnosti grafičnih ploskev v razmejenih možnostih* me je spominjal na naslove doktorskih nalog, katerih sezname sem kdaj prebiral v dnevnem časopisu. Praviloma so bili sestavljeni tako, da bi iz njih bruhalo kar največ učenosti, četudi so se za njimi skrivale dokaj vsakdanje življenjske danosti. Vsaj sam bi namesto besede *komparacija* zapisal besedo *primerjava*, namesto *proporcionalnosti* bi uporabil izraz *sorazmernost*, pa tudi sicer bi razmislil o povednosti celotnega naslova. Špeli pa, tega sem se zavedal, toliko sem jo že poznal, se je razumljivo zdel to edini možen naslov. Toda kaj se skriva za njim? Lahko bi bilo kaj iz njene druge stroke, iz umetnostne zgodovine. Toda nikoli je nisem slišal govoriti o čem podobnem. Torej je bilo treba to možnost izključiti. Kaj pa naj bi tudi z umetnostno zgodovino v tem odročnem kraju, ki nima ne galerij in ne drugih zbirk umetniških del, Špela pa zagotovo ne preučuje denimo starih fresk v cerkvah. Povrhu so v naslovu omenjene *grafične ploskve,* torej gre zagotovo za njeno prvo diplomo, za diplomo likovne akademije, kjer se je specializirala v grafiki. Res je, nikoli nisem videl nobene njene grafike, zagotovo pa jih je morala ustvarjati, če je iz tega diplomirala. Preprosto je bila preveč fina (zadržana), da bi nam tiste grafike kdaj prinesla pokazat v službo ali da bi nam govorila o njih. Menila je, da je to zasebna stvar, ki zadeva samo njo, in nas z njimi ni hotela moriti. Nisem poznal njene nadaljnje delovne kariere in torej nisem

mogel vedeti, kakšni so bili njeni strokovni dosežki. Vsekakor pa niso bili takšni, da bi lahko o njih kdaj kaj prebral. Toda saj tako je z večino ljudi. Očitno pa je na tem urejenem in umirjenem podeželju, ki diši bolj po preteklih stoletjih kot po nervozi enaindvajsetega, umirila svoj neudržni, viharni temperament in se prepustila svojemu pravemu poslanstvu, svojemu izvirnemu daru: umetnosti.

Ko sva se z ženo približevala gasilskemu domu, sem si nehote ustvarjal predstavo o Špelinih grafikah. Domneval sem, da zadevajo tukajšnje življenje, zakaj bi jih sicer razstavljala prav tu. Torej je na njih upodobljen tukajšnji vizualni svet: morebiti neskončna pusta, morebiti postave kmečkih ljudi, ki tako kot od nekdaj še vedno stopajo med svojimi njivami, morebiti silhuete njihovih živali, morebiti sklonjene postave žanjic – ne, ne žanjic, saj zdaj vse to opravijo stroji. Ampak je že našla kaj, pred čemer se je ustavila, kar jo je zbodlo. Seveda si nisem predstavljal, da bi slikala nekakšen preživet realizem z razločnimi potezami in oblikami. Vse to, karkoli je že bilo, je gotovo pregnetla s svojim osebnim videnjem. Ne vem zakaj, ampak zazdelo se mi je, da te grafike niso ustvarjene v velikem formatu, Špelini intelektualnosti bi se bolje prilegal denimo kakšen A4: nič razkošnega, zaslepljujočega, preprosto dokument, ki govori sam zase. Pa še nekaj: predstavljal sem si, da so njene grafike barvne, ne črno-bele. Barve pa so ubite, nikakor bleščeče. Na slikah da prevladujejo svetle: rumene, oker, svetlo modre. S tistih slik sije nekakšna razumevajoča prijaznost, kakor s fresk svetih Florjanov, vtisnjenih v pročelja gasilskih domov. Spomnil sem se, da bi pravzaprav kakšno izmed njih imel doma na steni, da bi lahko kadarkoli obudil spomin na to lepo pokrajino in na njeno vizualno dediščino in na njene skladne ljudi. In ko sem izbiral, za katero bi se odločil, sem se, nagnjen h konvencionalnosti, odločil za motiv vzletajoče štorklje na dimniku starodavnega prekmurskega doma. No, vsaj prisegel bi, da je štorklja (ali štrk, kot pravijo domačini) na njenih slikah upodobljena. Takšnega dramatičnega, posebnega, eksotičnega motiva zagotovo ni mogla spregledati. Potipal sem se po žepu, ali bom imel dovolj denarja za nameravani nakup. Toda saj grafika, ki jo je mogoče odtisniti v precej odtisih, ne more biti zelo draga in končno me Špela, že glede na najino nekdanje sodelovanje, tudi ne bo odrla.

* * *

Gasilski dom kot gasilski dom. Na oboku letnica 1924. Iz te letnice je izvirala njegova ofucanost: odpadajoč omet, zanemarjen videz, vsesplošna obledelost. Toda gasilski dom ima svojo funkcijo, ki jo opravlja ne glede na svoj videz. Razstava v njem pa je zagotovo njegovo nasprotje.

Vstopava v njegov osrednji prostor, v katerem so postavljene mize in za njimi stoli. To je očitno nekakšna predavalnica, v kateri se prostovoljni gasilci usposabljajo za svojo hvalevredno in človekoljubno nalogo; morda je tudi veseličnica, v kateri proslavljajo svoje uspehe. Mize stojijo nekoliko vegasto, vidi se, da jih je napadla črvivost, na njih so sledovi njihovih uporabnikov, bodisi da se jim je iz malomarnosti razlilo črnilo, bodisi da so iz dolgočasja vklesali vanje začetnice svojih imen; rjave lise govorijo o tem, da so vzajemno delovale plasti prahu in čezmerna vlaga. Enako velja za nekoč z apnom pobeljene stene. Svetle lise govorijo o tem, da so za razstavo očitno umaknili okvire z gasilskimi diplomami, ki so jih krasile, nekaj krepkih žebljev v stenah pa priča o tem, da so umaknili tudi poprej tam obešeno gasilsko opremo. Res, tole ni ravno prostor za moderno razstavo, ki bi moral biti povsem indiferenten, moral pa bi imeti tudi razpršeno severno svetlobo, kakršno imajo dobri slikarski ateljeji ali dvorane v modernih galerijah. Pogoji razstavljanja, bi rekli, niso ravno idealni.

Toda pomembno je, kaj je razstavljeno. Kot se mi rado dogaja, so se tudi tokrat v hipu razblinile vse moje predstave o razstavi. Tu ni bilo nobene grafike, nobenih slik, nobenih figur, nič klasično umetniškega. Sem se spet enkrat pošteno usekal! Če naj pa bi bila moja osuplost še večja, mi je bil vizualni svet razstave že prvi trenutek nekako znan, le da sem se moral še prepričevati, da vidim prav to, kar sem mislil, da vidim.

Videl pa sem lahko, sam sebi ne bi verjel, nekakšne preostanke ali sledove, ki smo jih pred mnogimi leti proizvajali v informativnem oddelku farmacevtskega podjetja. O preostankih ali sledovih govorim zato, ker so bili tisti izdelki v takratnih razmerah bleščeči. Natisnjeni so bili na najboljšem možnem papirju, le da je bila takrat izbira papirjev skromna, danes pa je razkošna. Bili so bleščeči, ker jih je oblikovalo Špelino strokovno, šolano oko, kar je bila takrat redkost, saj so bili tovrstni oblikovalci večidel amaterji, danes

pa so praviloma vsi izšolani. Blesteli so tudi zato, ker so prispeli naravnost izpod tiskarskih strojev, papir je bil gladek, še napet, izdelki še polni energije in z ostrim, takoj prepoznavnim vonjem po tiskarski barvi. Pridevnik bleščeč se jim je podal tudi zato, ker so zadevali tekočo proizvodnjo, nekaj, kar je bilo mogoče tisti hip kupiti v lekarnah in trgovinah, nekaj, o čemer se je pisalo in govorilo, sodobno, moderno življenje torej. Tole tukaj pa je bilo – Špela, oprosti mojim mislim –, podobno staremu sadovnjaku, ki ga že dolgo ni več nihče obrezoval in na katerem se je do nespoznavnosti posušilo preostalo sadje.

Namesto da bi avtorica razstavne eksponate uokvirila z ustreznimi paspartuji, jih je preprosto razložila po trhlih mizah ali pa jih z risalnimi žebljički pripela v omet. Tako se je lahko samo še bolj opazilo, da so bile tiskovine stare, papir, na katerem so bile natisnjene, zaradi let pa tudi zaradi slabega hranjenja utrujen, neprožen, celo zguban, tisk na njem obledel, *abšlesan*, da uporabim kar nekdanji Špelin staroljubljanski izraz. Opazilo se je, da so bile nekatere tiskovine hranjene v mapah, ker pa so bile večje od njih, so bili iz map štrleči deli dalj časa izpostavljeni svetlobi in so posledično porumeneli. Nekatere, natisnjene na enem samem kosu papirja, so bile zaradi velikosti večkrat preganjene, preden so jih spravili, zdaj pa so se razločno videli zgibi. Nekatere, ki so bile ob svojem nastanku vabljive, da jih je človek z veseljem podržal v roki, so se zdaj zdele, kot bi jih jemal s štanta na bolšjem trgu.

Nisem si mogel misliti, kaj je Špeli narekovalo takšno hitro, površno postavitev. Nekoč bi bila sama prva, ki bi sprevidela, da bodo z razstavo v takšnem nenamenskem prostoru same hude težave. Če pa bi se že spopadla z njimi, bi jo uredila na brezhibnih razstavnih panojih, pod steklom. Ob izvirnih izdelkih bi zagotovo razstavila tudi povečane detajle. Dokopala bi se do nekdanjih izdelkov, ki so jih propagirale njene publikacije. Razstavljeno bi kakorkoli dopolnila s tedanjim življenjem, pa čeprav samo z njegovimi sencami. Vsemu skupaj bi dala razločen smisel. Toda očitno se ji je zelo mudilo. Razstavo je morala potegniti iz map in predalov v trenutku. Nobenega časa si ni vzela za razmislek. Potem ko je čakala toliko let in desetletij, je ta hip začutila nepremagljivo željo, da skrito v mapah pokaže še drugim: v zanikrnem gasilskem domu, na vegastih mizah in propadajočih stenah, v odročnem kraju, daleč proč od njenega urbanega sveta. Le kako je lahko pričakovala, da bo to koga ganilo, vznemirilo, razen mene, ki se me je dotaknilo, toda dotaknilo tako, kot ji ne bi bilo ljubo.

Po razstavnem prostoru so se razen naju z ženo potikali še trije obiskovalci. Dva sta hitro izginila, kot da jima je nerodno. Tretji se je ustavil ob naju, izkazalo se je, da je upokojen inženir, in me pobaral, ali razumem, kaj hoče povedati avtorica razstave. Nisem prepričan, da hoče kaj povedati, sem mu skušal razložiti, morda bi bilo pametneje razmišljati v smeri, da hoče na kaj opozoriti. Zmignil je z rameni in odkorakal.

Nenadoma me je povsem prevzelo vprašanje, kako se bom izmuznil, če ponovno naletim nanjo. Lahko bi se zmazal s konvencionalno pohvalo; čeprav to ni v mojem značaju, sem se že kdaj prekršil. A tokrat bi se težko. Zavedel sem se, da sem pravzaprav edini obiskovalec, ki je zaradi svoje nekdanje soudeleženosti razumel vsebino te razstave, seveda pa ne njenega namena. *Komparacija učinka proporcionalnosti grafičnih ploskev v razmejenih možnostih*? Kakšen pretirano strokovnjaški, afektiran, polomljen naslov za nekaj čisto človeškega! Kakšna komparacija le, to je čisto navaden človeški krik: Glejte me, doštudirala sem, ne enkrat, dvakrat! Bila sem tudi nadarjena! Toda, bog ve zakaj, iz vsega tistega ni zraslo drevo. Bili so resni poskusi, bilo je prizadevanje, bili so napori, ostalo pa je samo teh nekaj pomečkanih krp papirja. Kaj sem storila narobe! Ne morem začeti znova, rada bi samo razumela. Oprostite mi, rada bi razumela!

* * *

Zabeležil sem si ta utrinek, ker imava s protagonistko isti rojstni datum in ker sva se srečala že četrtič: prvič v ljubljanski porodnišnici, v kateri se domnevno nisva odzivala drug na drugega; drugič v bohinjskobistriški samopostrežnici, kjer sem skušal biti prijazen do nje, kar je sicer v moji naravi, ona pa se je odzvala skrajno odtujeno; tretjič v tistem čudnem službenem oddelku, ki je morda pomenil vrh njene kariere; in četrtič zdaj, ko me v odsluženem gasilskem domu silovito opozarja na svojo človeško stisko, jaz pa nimam moči, da bi se ji kakorkoli odzval.

Okamenela popolnost

Ivan Cimerman

Tudi uro in prstan zaklenem v varnostni sef hotela, skrijem dolarje za pas in se napotim v osrčje mesta. Vstopim v največjo prodajalno dragih kamnov z vitrinami, oblazinjenimi z rdečim in črnim žametom. Prodajalka ima nežno bledorumeno polt brazilske Portugalke in Indijanke s porečja Amazonke. Čutne ustnice mulatke vabijo Afričane. Njene poševne oči rade pritegnejo japonske, kitajske in korejske kupce. Na tem obrazu združenih globalnih potez lahko kupci različne kupne moči odkrijejo nekaj svojega, domačega. Univerzalna ženskost prodajalke pa zlahka premami tudi nas, izkušene zasebne zbiralce dragih kamnov z različnih kontinentov.

Prijazno mi primakne stol k odprtim steklenim vitrinam. V ponemčeni angleščini se mi ljubko predstavi: »Mein name is Alvira!« Tudi prodajalcu, ki me ogovori v angleški portugalščini, ker me zamenja za petičnega Americana, zažarijo oči. Njegovo napačno presojo, da sem Američan, je zakrivil kavbojski klobuk, moj zaščitnik pred soncem.

Galantno pristopi tudi lastnikov pomočnik, ki lomi brazilsko angleščino. Nežno, pazljivo odpre skrinjico, v kateri stojijo oštevilčene, skrbno zložene vrečke. V njih zelenijo smaragdi kolumbijske, kot koka zelene barve par excellence iz slavnega rudnika smaragdov v Kolumbiji, po imenu Muzo. Na mehki vatici žarijo samotni primerki. Le v eni vrečki čakajo trije skupaj! Ovojčki so oštevilčeni z rimskimi številkami I., II. in III., kar pomeni, da so klasificirani po kvalitetah in cenah zanje.

Prvovrstni spadajo skupaj, v isti cenovni razred po rezu, številu lepo brušenih ploskev – facet, po briljanci, barvi in velikosti: v prvi, najvišji, gornji razred, v prvo klaso. Tako kot spada ugleden državnik po svojem družbenem položaju v zgornji razred. V drugem razredu je že opaziti manj sijaja in močnih, kontrastnih barvnih polj, a tudi brušeni niso več tako mojstrsko. V tretjem so že zbrani okrušeni in opraskani reveži, na katerih po vseh visokih kriterijih gemologov mrgoli napak.

V levici vrtim povečevalno steklo z vgrajeno žarnico, obkroženo s ponikljanim senčnikom. Močan snop žarišča usmerjam v srce smaragda. Jasno in skrbno presvetlim tudi moteče sence okrog njega.

Prekladam in ogledujem si lepotce proti luči, pod lupo, na črnem žametu in na dlani. Sučem, kimam, odkimavam in mrmram o brušenju, barvi, razpokici, bledi lisi ali o neenakomerno razporejenih ploskvah ob vrhu pravokotno brušenega smaragda. Zagledam mrežasto napako tenkih kapilar, ki se pajčevinasto razpredajo po največjem primerku, kralju zbirke.

Visoko na stropu prodajalne brlijo s kristali obložene lučke in z močjo 80 vatov vzbujajo v polmraku romantične občutke. Premišljeno, zvito so odmaknjene od površinsko osvetljenih vitrin tako, da kupec v polmraku v jedrih kamnih ne vidi žlebičkov, pikic, mrežic in žilic, ki tako značilno prepredajo smaragde. Obrušeni diamanti, akvamarini in zeleni turmalini so praviloma kristalno čisti. Smaragdi pa niso! V tej kristalni tvorbi iz družine berilov, ki po kemičnem sestavu temelji na berilijevem in aluminijevem silikatu, se oblikujejo kapilarni kanalčki, globinske in površinske razpoke. Prodajalci neponarejenih, naravnih smaragdov jih želijo prikriti, zato jih namakajo v vrelem olju. V stiskalni komori to olje pod velikim pritiskom prodre v notranjost in napolni prazne prostorčke in vakuumske mehurčke v kamnu. Z oljem »oplemeniteno« dragocenost kupiš kot prvorazredni dragulj in ga položiš v bančni sef na črni žamet. Pride silvestrovo. Sredi novoletnega plesa se lahko tvoji lepotici ob Straussovem valčku *Na lepi modri Donavi* hladno olje nenadoma pocedi iz zelenega smaragda in uniči drago iluzijo.

Prodajalca, ki je spoznal, da nisem z dolarji nabit Americano, poučim: »This is not the first class!«[1] Ta oderuški vljudnež, ki se ves čas reži kot pečen maček, mi ponuja drugo, celo tretjerazredno blago kot prvovrstno:»You offer me second, or even third class, as the first one!«[2] Moje pripombe gluhonemo presliši. Ponuja mi garancijski list za prvi razred, vsiljuje surovo brušene pohabljence in se zvijačno izmika. Prinese preprost prstanček z vzorcem bledega, vegavo vstavljenega smaragda, brušenega v obliki zidarske opeke z ostrimi robovi. Osuplo presenečen se zastrmim vanj: Ta tip se očitno norčuje iz mene, ker nimam dolarskega obraza!

1 »To ni prvorazredno!«
2 »Ponujate mi drugorazredno ali celo tretjerazredno kot prvorazredno.«

»Hello!« bučno vstopijo trije *pravi* Američani, ovešeni s fotoaparati, kavbojskimi klobuki, v košarkaških supergah. Ko prodajalec zasliši kavbojske vzklike začudenja, pospravi smaragde in me jadrno zapusti. Prevlada ameriška angleščina s širokimi, bahavimi O-ji. Rodeo se začne z jahanjem bika. Bik je zdaj prodajalec. Izrinjen sem iz središča pozornosti in nehote postanem priča koríde med njim in Georgeom.

Mister Americano se vzvišeno smehlja. Čez rame mu visita dva fotografska aparata, minolta in cannon. Takoj privleče na dan žepni računalnik, primerja cene in preračunava »karate« v dolarje. Karat akvamarina stane 200, karat prvovrstnega smaragda pa 960. Lepotec za prstan, težak 2,1 karata, stane 1200 dolarjev. Žena Suzanne je njegova svetovalka, okovana z nakitom vseh vrst. »No, too much!«[3] zabobni Američan. Prodajalec otožno povesi glavo in prikliče bisernozobo lepotičko.

»No, to much!« ponavlja zdaj Američan manj odločno. Hongkonško zamolkla, čokoladna polt črnolaske, ki ga prepričuje, se spači od pritajene jeze. Oči stisne v še ožjo mačjo režo, iz katere sika vzhodnjaška prezirljivost nad zahodno ošabnostjo. Alvira globoko naguba čelo, maloprej še lepo, rosno in gladko. Ustvarjena je le za uglajene, prefinjene kupce. Vsa se kruši od notranjega odpora ob surovem nastopu tega oblastnega bogataša. Mesnati prsti Američanove levice stiskajo svitek, z gumico prepasan šop stotakov. Z njimi maha kot z mečem. Businessman Americano je navajen na klasiko: cash & carry**,** daj gotovino- odnesi blago! S palcem in kazalcem desnice nateguje in spušča gumico, da izzivalno in moteče tleska ob debelem svitku zvitih zelencev.

»Ali svétu svéti svéti dolar?« pomislim. »Je sveti dolar svetnik? Skrivnost sveta je v tem, kako preniknejo milijoni vidnih rudarskih žuljev v zelen papir, ki ga natiskajo z Washingtonovo podobo. Omogočajo jo milijoni garačev v rudnikih, ob tekočih trakovih, na poljih in težaki pod težkimi vrečami v pristaniščih. Omogočajo jo žulji na možganih intelektualnih garačev v projektivnih birojih, laboratorijih in znanstvenih inštitutih … Omogočajo jo vsi tisti, ki ustvarjajo nove, ročno narejene proizvode, ali pa z najviše prebujenim intelektom izumljajo nove, še nikoli videne vrednosti.«

V hotelu Othon - San Salvador torej v miru hranim pred lopovi v sefu surove smaragde. Ročno so jih nakopali garaški garimpeiri. V rudarskem naselju pri rudniku Sera dos Pombos sem jih »pod roko« kupil za petdeset dolarjev. Slovenski ali češki mojstri brusilci mi bodo najlepše primerke obrusili za tristo dolarjev.

Ta smejoči se vampir v prodajalni pa zahteva za en sam karat čiste teže, to je za 0,2 grama težkega, ročno in okorno obrušenega zelenca, s tenko razo na »obrazu« največje ploskve debelih 950 zelencev!

»O, gringo naivo! O, naivni zelenec!« bi me zdaj posvaril João Inácio da Silva in me iz vampirsko drage prodajalne Lapidaçao Carmo odvedel v darežljivi rudnik. Misel, ki mi ta hip potuje od steklenih vitrin do prepotenega rudarja, sedečega v kantini s steklenico piva v roki in čelado na glavi, je zelen, negoden potepuh, takšen, kot je domačin, revni »gringo« na tem zelenem brazilskem pašniku mineralov. V duhu se ustavim ob zijajočem žrelu surovega, od dinamita divje razstreljenega vhoda v jašek, kjer se moji ubogi rudarski hudiči, ki so mi oplenili dušo, borijo za kos kruha, pest riža in fižola in pločevinasto streho nad glavo. Pred menoj, na potni, nemirni dlani kraljuje iz skalovja iztrgan, obrušen košček zelenila, smaragd druge klase, vpet v prstanček brez diamantne obrobe.

»Sedem sto petdeset dolarjev!« zasoli ceno prodajalec, ne da bi trenil z očesom.

»Sedem sto vam dam!« rečem, ko vidim, da je navajen barantati; ne le barantati, temveč slastno uživati v nadkriljevanju nevednega kupca. V njegovih prežečih očeh je tisti, ki takoj plača zahtevano ceno, pravi bedak! Kupec, ki preveč omahuje, pa priznava, da o dragih kamnih ne ve ničesar, niti tega ne, da so na poti od rudarja do lastnika rudnika, prek rok prekupčevalcev, brusilcev, preprodajalcev, posrednikov in nabaviteljev obrušena jedra vsaj tridesetkrat dražja kot neobrušeni kosi rude, ki jo kupiš od rudarja »pod roko«.

Spomnim se na zeleno mačje oko, ki jo je kramp rudarja Joachima Perreire odkrhnil globoko v osrčju rudnika. Gledalo me je iz grude pod prtičkom, kjer sem sedel ob pivu v rudarski kantini in čakal, da izgine delovodja, ki je oprezoval, če bo kdo od njegovih sužnjev med malico in pomenkom prodal turistom »prepovedan sad«. Zato smo se z rudarji dogovorili, kam nam bodo po šihtu prinesli minerale.

Ko prodajalec vidi, da sem se odločil kupiti izdelek, ki zavzema po srednji vrednostni lestvici ugledno mesto, odvrne pozornost od Američana. Ta še vedno suče med mesnatimi prsti prstan z zelenim velikanom za 3700 dolarjev na sredi. Lesketanje mrzlih, dragih žarkov diamantov, ki v elipsi obdajajo ta velikanski smaragd prve klase, me kot kopje prebada z zavistjo. Prodajalec s kretnjo glave pomigne dekletu, naj se napoti k Americanu in ga očara. Ta rogovilež že osmič pritiska na številke žepnega računalnika in odkimava ob izrezku iz časopisa, kjer je natisnjen tečaj valut real Brasil – dolar USA. Ob prepričljivi lepotici vse bolj tiho in popustljivo govori:

»Too much, too much! Preveč, mnogo preveč!«

Lepotica ob njem pa postaja jezna črna panterka. Ob srditem vljudnostno - popadljivem smehljaju razkrije biserno bele sekalce. Čakam, kdaj jih bo z užitkom zasadila profesionalnemu morilcu Americanu v vrat!

3 »Ne, predragо!«

Urno in galantno mu vzame iz papagajsko sklenjenih prstov kralja smaragdov in mu zviška spusti na dlan prav tistega pol-siromaka, ki sem si ga ravnokar ogledoval. Tudi ona mu zdaj ponuja cenejše kamne na črnem, a dražje na rdečem žametu, kot da bi premikala bolj ali manj pomembne osebe v dramskem mozaiku Stendhalovega romana *Rdeče in črno*.

Američan je ob odvzemu kralja smaragdov v svoji dolarski oblastnosti globoko užaljen. Takšnale poceni punca si ga drzne podcenjevati in mu ponujati izdelke tretje klase, to je najnižjega kakovostnega razreda! In to njemu, menedžerju prve klase! Hlastno ji izpuli nazaj največjega in ponovno vpraša za ceno. Ko sliši lepotico reči »3600!«, seže v levi naprsni žep po zviti sveženj, s katerega sname tenko gumico. Svitek stotakov položi na žametno mizico in izpuli najmanj zmečkane.

Obraz mu zaliva lava prekipele rdečice. Odločitev je dokončna, ugovora žene: »Not this one, George!« [4] ne upošteva! Kupi lepotca in ga spravi na srčno stran prsi. Njegova globoko užaljena Suzanne iztegne zdaj dolge prste z lakiranimi nohti daleč k prodajalki, nad blazinico, prevlečeno z rdečim plišem. Pokaže na svojega izbranca, kralja prstanov, podobnega obloženemu sendviču s kamni vseh mogočih barv, ki se odpravlja na maškarado okusa. »I will buy this one, George!«[5] pribije.

Ker pa na njenem prstancu že kraljuje prstan iz druge brazilske prodajalne, tistega hlastno sname in si natakne smaragd iz te brazilske prodajalne.

»Oh,George, look at this one, isn´t it gorgeous?!«[6] veselo čeblja ženica. Možička stisne k sebi in ga poljubi na rdeč, zbegan obraz. On pa jo v zadregi, z računalom v desnici, odrine z levico. Zahteva, da sta garancijska lista podpisana s čitljivima imenoma in priimkoma, da imata datum in da sta žiga razločna in čista, originalna!

»Če pa je tole zlato ponarejeno in ima vdelani smaragd napako, bo lastnika te prodajalne obiskal inšpektor, moj prijatelj Roger S. Willliams, ki je v mestu San Salvador lastnik avtomobilske firme!« Te odločne Georgeove besede so zazvenele kot nezaupljiva grožnja.

Tisti hip se prismuka izza kulis tenkoslišni lastnik prodajalne senhor Ronaldo Alvarez z majhno škatlico v rokah. Očarljiva prodajalka in prodajalec se morata umakniti! Senhor Alvarez težko sname s prstanca Američana kraljevski prstan s smaragdom, ki ga je že plačal. Nato odpre svojo čarobno škatlico in izbere temnejšega, malce večjega, še bolj gladko brušenega lepotca. Položi ga na prepoteno dlan Američana in pribije: »This one is the best. Just for you, for the same price! Ta je najboljši. Samo za vas, za isto ceno!«

Suzanne in George sta sprva vsa osupla. Nato sčasoma dojameta, da je senhor Ronaldo Alvarez zamenjal prstana samo zato, ker globoko ceni prvovrstne poslovne vezi, ki jih ima George v San Salvadorju z ameriškim prijateljem, tovarnarjem Rogerjem S. Williamsom. »Oh, yes, I understand![7] Kot poslovni partnerji gremo večkrat z njegovo očarljivo tajnico na slavnostno večerjo!«

George, ki očitno ne ve ničesar o trikih in zamenjavah kvalitetnih smaragdov za prijatelje vplivnih partnerjev, začuden sprejme drug certifikat. Nanj se na široko, razločno in lastnoročno podpiše sam lastnik prodajalne, senhor Ronaldo Alvarez.

Zdaj bo zlato zajamčeno osemnajstkaratno, smaragd pa stoodstotno iz bogataškega razreda, prva klasa, ne pa cenen izdelek!

Ko George in Suzanne zadovoljno odčebljata čez prag, si šef, prodajalka in prodajalec globoko oddahnejo. Šef izgine za kulisami, ona pa se vsa posveti – meni.

Kosmati rokohitrc in zelena lepota

»Tale je predebel!« rečem in obračam osemnajsti kamen med drhtečimi prsti. »Moje dekle ima dolge, klavirske prste, ta kamen pa je bled in kvadratast.« Sam sebi pa zašepetam:´Joj, kako je drag in lep!´, da me oba začudeno pogledata.

Prodajalec odide za kulise in prinese prstan za 360 dolarjev, s smaragdom, vgrajenim v osemnajstkaratno zlato. Srce mi zaigra kot zelenemu, negodnemu žrebičku, ki z dvignjenim repkom bezlja po zelenih travniških livadah. Sklenil sem, da si dam kot lažni kupec nalašč razkazati vse premoženje, ki ga premorejo v tej prodajalni z oderuškimi cenami. Primerjam, vračam, ocenjujem in oprezujem.

Prodajalec iz vsake vrečke strese po en kamenček. Samo iz ene se skotalijo trije kraljevski smaragdi.

Glej! Izpod dlani levice mojemu kosmatemu sosedu štrli povečevalno steklo, ki ga ne primika k očem, pač pa ga vztrajno drži prav nad rdečo baržunasto blazino. Nekaj sekund preučuje kraljevski smaragd številka ena. Ustavi se nad kraljevskim smaragdom številka dve! Kazalec mu štrli naprej, ko kaže na kraljevski smaragd številka tri. Sklonim glavo in s strani opazim, da je kosmati sosed med prstanec in palec levice skrivaj stisnil kraljevski smaragd številka dve.

Tega izbranca spretno pokriva z vso dlanjo tako, da ga prodajalec od zgoraj ne more videti.

»What a piece! Kakšen primerek!« zanosno, občudujoče vzdihuje, in obrača prodajalčevo pozornost k svoji desnici. V to roko hitro jemlje in spušča kamenčke, vsakega posebej, ki jih stresa prodajalec predenj.

Ko se prodajalčev pogled ustavi na švigajoči desnici dolgolasega in kosmatega kupca, začne ta migati z

4 »Ne tega, George!«
5 »Jaz bom kupila tega, George!«
6 »Glej tega, George, ali ni sijajen?«
7 Aha, razumem!

glavo, opletati z brado, nekaj brbljati in govoriti o previsokih cenah. Kosmatinca gledam z leve strani in opazim, da konici prstanca in palca njegove levice še vedno stiskata in skrivata kraljevski smaragd številka dve!

Držaj ogromnega povečevalnega stekla mirno drži v dlani levice. Kazalec pa steguje dalje, daalje, daaalje, daaaalje, h kamenčku številka štiri. Povečevalno steklo in dlan še vedno na široko zakrivata početje sredinca in palca levice, ki držita prikrit plen, kraljevski smaragd številka dve.

Sapo mi vzame! Kosmati kupec je profesionalec, rokohitrc, cirkuški primerek spretneža, ki lahko namesto smaragda privleče izpod debele leče – nojevo jajce! Zdaj postane gibanje njegove desnice še mnogo živahnejše. Sega celo med vrečke. Ogleduje si ter dviga in spušča prelepo brušene smaragde. Očitno igra vlogo poglobljenega, prevejanega kupca, ki natanko ve, koliko stanejo ti zeleni kolumbijci in kako dolgo bo lahko veselo in brezskrbno živel, če kakšnega ukrade. Gosta brada mu skriva poteze obraza, očala in lasje pa oči in pol čela. Še vrat vleče med ramena!

A prodajalec, ki je spregledal njegovo igro, pomigne lepotički, naj se mu pridruži! Njej nekaj pošepne, kosmatežu pa pokaže, da ga je zasačil. Oba ga morata galantno, brez hrupa prelisičiti, da v ugledni trgovini ne vzbudi krikov o tatvini. Kosmatinec še vedno drži s prstancem levice in palcem smaragd številka dve.

Prodajalec skrbno spravi zelene kraljičke nazaj, na vato v pravokotnih papirnatih vrečkah. Nato postavlja vsako pokonci, nazaj v ozko škatlo. Razvršča jih v tri vrste, po klasah in teži. Vse vrečke so na zgornjih robovih razločno oštevilčene z I, II, III.

Kosmati poraščenec se zdajci komaj vidno zmede! Levica mu zadrhti. Opazi, kako je prodajalec začudeno zmajal z glavo, ko je pokukal v vrečko, v kateri je imel dotlej tri kraljevske smaragde, zdaj pa sta ostala samo še dva! Pretvarja se, da išče tretji eksemplar, ki mora ležati nekje med ponujenimi eksemplarčki na rdeči blazini. Igra! Suče glavo in bega z očmi med kamenčki, razstavljenimi pred lažnim kupcem, kot da vneto išče izgubljenega velikana, da ga položi nazaj v posteljico. Sistematično začne razvrščati in prešteva smaragde, nato pa še polne vrečke.

Mračno naguba čelo! V posteljici za tri največje, na kateri piše 3x 9,5 kt, ležita samo dva kraljevska smaragda! Kam neki se je izgubil tretji kraljevič?

Kosmatinec na moji desni strani, ki še vedno stiska smaragd številka dve med sredincem in palcem levice, začne živčno ogovarjati lepotico ob vitrini. Rad bi odvrnil od sebe pozornost prodajalca, ki znova preverja vsebino vsake vrečke posebej.

Zdaj je prišel trenutek, ko je spoznal, da je prodajalec spregledal igro njegovih čarovniških prstov in mora rešiti svojo čast in telo! A še bolj sta na kocki čast in ugled te imenitne prodajalne, ki se vse bolj polni s kupci vseh narodnosti!! Leva roka kosmateža za hip šine naprej in se ustavi nad kamenčki, ki jih prodajalec še ni spravil nazaj v vrečke. Rokohitrc razklene prstanec in palec levice in kraljevski smaragd številka dve cepne, skoraj ukraden, med mnogo manjše zelene bratce. Tam štrli z rdeče blazinice kot Guliver med pritlikavci. Prodajalec, ki ga kličejo drugi kupci, te kosmateževe kretnje levice, ko je spustil smaragd številka dve na blazinico, sploh ne opazi!

Lepotica seže po kosmateževem povečevalnem steklu in mu ga s hitro kretnjo izpuli iz levice. Kosmatež pa ga čapne nazaj, odrine nagnetene kupce, skoči na ulico in mirno odide do svojega avtomobila. Zavlada mir.

Prodajalec zadovoljno prikima sodelavki in seže po kraljevski smaragd številka dve. Njegov obraz sproščeno zažari s samozadovoljnim nasmeškom. Diskretno ga pobože s kazalcem orokavičene desnice. Nato prav vse zelene dojenčke spravi v svoje posteljice, jih razvrsti po številkah in vrednostnih razredih.

Škatla z intarzijo kitajskega zmaja na pokrovu je znova polna.

»Poročna igra« z najdražjim prstanom

Velikopotezni Američanov nakup me je pred igro s kosmatim človekom povsem dotolkel. Za hip si hočem oddahniti pred končno odločitvijo, zato prosim prodajalca, naj mi razkaže opale. To čarobno kamenje vseh barv igra sredi San Salvadorja poleg sijajnih smaragdov le še vlogo grdega račka, ki ga nihče ne pogleda! Mene pa so opali očarali ob avstralski puščavi The Great Victoria Desert, kjer sem v rudniku Coober Pedy kopal in zaživel z našimi rudarji.

V Avstraliji dosegajo cene črnih opalov astronomske vsote, saj stanejo veliko več kot smaragdi v Braziliji, ki je svetovna kraljica dragih in poldragih kamnov, bogata pa je tudi z manj slavnimi diamanti. Turistične cene mlečnih opalov se gibljejo že od 10 dolarjev navzgor! Čarobnosti črnih avstralskih opalov iz rudnika Lightning Ridge pa brazilski prozorni mlečneži medlih barv seveda nikoli ne dosežejo.

Ko odidejo vsi bežni kupci, začnem s prodajalcem pogovor, da bi ga omehčal in bi mi znižal ceno krasnega zelenca na 350 dolarjev. Pripovedujem mu o vrednostni lestvici črnih opalov, pred katerimi se lahko skrijejo tudi mrzli diamanti.

Povzdigujem njihovo čarobno in usodno moč. Strašim ga z davnim vraževerjem, ki je nastalo v Avstraliji ob Scottovem romanu *Anne Geiersteinska*. Opisal je značaj lepotice, uničevalke moških src, ki se je spreminjal kot barva črnih opalov. To je ceno dragih »črnuhov« tako znižalo, da so jih imeli za kamne, ki prinašajo nesrečo v ljubezni. Če morda ljubi prelepo Brazilko, naj ji ne podarja kamnov, ki spreminjajo barve! Prodajalčev nasmeh je postajal vse bolj zaupljiv in vse manj

trgovsko vljuden. Toda viktorijanska prerokba o zlu, ki ga naj prinašajo črni avstralski opali, me je doletela tukaj, sredi San Salvadorja – ob smaragdih!

Prav v minuti moje odločitve za nakup zaročnega smaragda za mojo drago jo je priklical amaterski zmikavt najnižjega razreda.

V prodajalno je najprej pokukala plavolasa lepotica, turistična vodička Sissy, ki je imela nalogo, da spravi v dveh urah nazaj v letalo družbe Lufthansa vse nas, potnike, razkropljene po San Salvadorju. Bezljala je po kavarnah, prodajalnah in trgovinah s spominki, pa po plaži s trobilom – megafonom pred usti. Domačini so se ji smejali, prijatelji iz letala pa so le začeli iskati prijatelje, znanci znance, zaljubljeni zaljubljene, veseljaki pa veseljake po najbolj zakotnih špelunkah, barčkih in parkih.

Med resne kupce se prismeje kuštrav, atletsko mišičast mladenič veseljaškega videza, z razparanimi kavbojkami na kolenih. Skloni se nad mizico z ženskimi prstani in si mimogrede natakne na mezinec najimenitnejšega, brata tistega, ki ga je kupila Američanka Suzanne; prav tistega najdražjega, na katerem venček diamantov obkroža zvezdico, narejeno iz pet vrst dragocenih kamnov!

S tem prstanom na roki brska in šari po košari z malo vrednimi kameninami, ki jih prodajajo na kilograme. Po prodajalni kipijo šale vesele druščine in prešeren smeh »nevestic«, mladenk, ki jim kuštravec natika in snema »poročni prstan«. Za »poročno darilo« pa jim kupuje polna prgišča cenenega surovega kamenja iz košare, ki namerno razsuto glasno tokota po tleh.

Med kupci nastane živa zmeda! Tisti hip zaslišimo megafonsko trobentanje vodičke Sissy, ki nas opozarja na polet Lufthanse. Veseljaki planejo iz prodajalne. Razvrstijo se kot četica vojakov, zvijajo se in izvajajo vragolije z erotičnim deli teles v ritmu sambe in salse, ter strumno zakorakajo: en – dva, en – dva, en – dva proti letališču. Njihovega poveljnika igra prav tisti kuštravi mladenič, ki je čednim mladenkam poskusno natikal, »kot za poroko«, najdražji ženski prstan v prodajalni.

Medtem sem se že skoraj odločil, da za zadnje dolarje kupim zelenega lepotca, saj mi ga nudijo že za 290 ameriških zelencev Pomislim na štiri zelene kepice rude, ki sem jih odkupil od rudarja iz rudnika Serra dos Pombos. Ali bodo naši brusilci doma znali obrusiti te kamne do brazilske popolnosti? Ali jim naj bo za vzorec rudarske lepote iz San Salvadorja prav ta, iz prodajalne Lapidaçao Carmo, Rua do Carmo No 12? Ali naj ga shranim za enkratno darilo?

Nenadoma prodajalec ob meni prestrašeno krikne: »Ring, ring! Prstan, prstan!« Z izbuljenimi, prestrašenimi očmi pokaže na blazinico iz rdečega žameta. »Four tuzends! Štiri tisoč dolarjev!« jecljaje, ves zmešan, izdavi v zmešanem jeziku. Skoči na ulico, kjer so policaji vedno pri roki.

Neverjetno, kako bliskovito se je vse zgodilo! Subtropska zaspanost, ležernost in brezbrižnost čuvarjev reda so dobile kondorjeva krila. In že raketni landrover mladih komandosov šine kot formula 1 proti letališču. Prodajalec mora prepoznati tatu – mladeniča s prstanom, zato drvi z njimi! Krčevito se oklepa prečke tulečega, noro drvečega vozila, ki hiti do Lufthansinega letala.

Z lepotico Alviro in lastnikom prodajalne Ronaldom Alvarezom okamenimo na pragu. Množica se zbira in kriči**:** »Gatuno, gatuno!« Ta, tat!

Čez petnajst minut komandosi že vlečejo in napol nosijo upirajočega se mladeniča do prodajalne Lapidaçao Carmo. Komandir slavnostno visoko dviga zaplenjeni ženski prstan na ogled množici. Ko tudi lastnik senhor Ronaldo Alvarez potrdi, da je ta kraljevski ukradeni prstan član svete trojice v njegovi prodajalni, mu ga mora osramočeni kuštravec sam izročiti! Sissy, do dna duše razočarana in pretresena vodička Lufthanse, ga reši zapora, ko odšteje zanj »varščino«, odkupnino. Komandosi pa švrk, švrk! naložijo tulečemu mladeniču še nekaj krepkih čez pleča, saj nenehno ponavlja v materinščini: »Es war nur ein Hochzeit Spiel, es war nur ein Hochzeit Spiel! Bila je samo poročna igra, bila je samo poročna igra!«

Lufthansino letalo je poletelo proti mestu Maceió v državi Alagoas s polurno zamudo. Veseljaškemu mladeniču, ki je celo zajokal, ko je vztrajno trdil, da je bila očitna tatvina prstana samo poročna igra z dekleti in da je na ženski prstan na mezincu preprosto pozabil, pa so morali starši iz Nemčije poslati čedno vsoto, da so poravnali stevardesine stroške za odkupnino. Razburjene nadzornike poletov na letališču v Maceióju pa je moral pogostiti z viskijem. Ti so že mislili, da je nemško letalo, znano po svojem točnem pristanku, po katerem so si celo naravnavali letališke in ročne ure, v nevihti zašlo s poti in treščilo v Atlantik! Lufthansin pilot je namreč pomagal komandosom, da so po gonji v letalu ulovili mladeniča – v skladišču za prtljago. Skesani mladenič pa nas je moral vse, med potniki sem bil tudi jaz, pogostiti s prvovrstnim francoskim šampanjcem. Kuštravemu mladeniču sem verjel, da so policajske maroge na njegovem hrbtu plačilo za poročno igro z dragocenim smaragdom. A kdo vse igra ženina – brez policajskih marog – v resnični verižni igri, v kateri narastejo cene prstanov s kraljevskim smaragdom do astronomske cene 5000 in več dolarjev?

Do te cene za obrušen smaragd, obkrožen z diamanti, pa gotovo ni prignal rudar, garimpeiro, ki za izkop surovih kosov rude v jašku vsak dan tvega glavo! Cena vrtoglavo raste z vsakim členom dolge verige, na katero so kot popadljivi psi pripeti lastniki rudnikov, prekupčevalci, posredniki, brusilci in številni člani globalne mafije. Na koncu ta veriga zarožlja in zažari iz vitrin prodajalcev, ob katerih amaterski zbiralci in profesionalni gemologi od začudenja – okamenijo.

MARIJA

Marek Halter

(Odlomek)

Marek Halter (Varšava, 1936), poljski Žid, ki se je rešil iz geta, piše v francoščini. Nekdaj je pri Marcelu Marceauju študiral pantomimo in se uveljavil kot slikar. Napisal je vrsto uspešnih romanov, med njimi je leta 2008 izšel roman Marija. Dogjanje se začne v Nazaretu pred Herodom, ko so Izrael že zasedli Rimljani. Pisatelj pričara ozračje družbenega dogajanja, ko je med Židi čedalje bolj naraščal odpor proti okupatorju. V pripovedi lahko sledimo dobro znanim osebam iz Svetega pisma, ki zaživijo kot prepričljivi polnokrvni liki.

Majhen ribiški čoln, obdan s kakim ducatom podobnih, se je zibal na nizkih valovih Genezareškega jezera. Rdeča in bela jadra so bila zvita. Dve milji od obrežja so ribiči kot vsak običajen dan že od jutra metali mreže. Ampak na vsakem čolnu so bili štirje Barabovi tovariši, pripravljeni na boj. Trenutno so si privoščili zadovoljstvo, da so pomagali ribičem.

Na krmi je Mirjam, sključena na debelih deskah, neučakano gledala, kako počasi se spušča sonce nad Tarihejo. Tam čez, onstran strašnega gozda kolov, ki je obdajal trdnjavo, je trpel njen oče, ne da bi vedel, da mu je ona tako blizu. In ne da bi vedel, da ga bo zvečer rešila, če bo taka volja Vsemogočnega.

Baraba, ki je sedel za njo na ladijski ograji, je videl, da jo skrbi. Položil ji je roko na ramo.

»Ne bo več treba dolgo čakati,« ji je rekel, ko je dvignila pogled k njemu. »Še malo potrpi!«

Na obrazu se mu je poznalo, da je utrujen, vendar je njegov glas še naprej ostal rahlo nagajiv.

Mirjam bi se mu bila rada nasmehnila, se mu tudi dotaknila roke v znamenje prijateljstva in zaupanja. Vendar tega ni zmogla. Mišice je imela tako napete, da je težko premagovala drget. V grlu jo je tako stiskalo, da je s težavo dihala. Prejšnjo noč je komaj kaj spala, pretresena od tesnobe in utrujenosti. Tudi Baraba si je dovolil le nekaj trenutkov spanja in se sploh ni spočil.

V resnici je Mirjam strmela nad njegovo sposobnostjo in učinkovitostjo.

– – –

Po odhodu iz Seforisa je Barabova skupina hodila vso noč, ustavljali so se samo za toliko, da so si odpočili osli in mule, zgodaj zjutraj pa so že prišli do gričev, ki obdajajo obrežje Genezareškega jezera. Tariheja jim je ležala pred nogami. Trdnjava z obzidjem iz klesanega kamna, s stolpi in nazobčanimi okopi se je zdela nezavzetna kot le kdaj.

Kljub oddaljenosti je Mirjam takoj odkrila strašno mučilišče. Desno od trdnjave se je raztezalo ob jezerskem obrežju skoraj četrt milje na široko. Od daleč je bilo mogoče razločiti na stotine vislic, kakor da bi na tistem kraju pognalo kakšno pošastno rastje.

Okrog in okrog ni bilo sledu o kakšni kulturni rastlini. Sadovnjaki in vrtovi so obdajali samo bele mestne zidove in preplet uličic, ki so se previdno stiskale na drugi strani trdnjave. Gledano od zgoraj je bilo mučilišče kakor dolg, pošastno črno črtkan rumen pas, obdan z nevarno ograjo iz kolov, umazan madež na naravnem sijaju strmih bregov.

Mirjam se je ugriznila v ustnice. Najrajši bi se zapodila tja, se prepričala, da Joahima še ni med črnimi gmotami, ki se vidijo na končinah nepravilnih križev, čeprav ji ne bi bilo v tolažbo, če ga tam ne bi zagledala. So ga mogoče ubili že v trdnjavi?

Baraba ni izgubljal časa, ampak je takoj razporedil svoje ljudi. Morali so ostati skriti v gozdu, on sam, Abdija in zaupanja vredni tovariši pa so se odpravili poizvedovat v Tarihejo.

Vrnili so se z mrkimi obrazi. Abdija je takoj stopil k Mirjam. Z brado je pokazal proti mučilišču.

»Tvojega očeta ni tam. Prepričan sem, da ga ni.«

Mirjam je zamižala in globoko dihala, da bi umirila razbijajoče srce. Abdija se je spustil na tla. Zdelo se je, da ima udrta in umazana lica še bolj napeta, njegove poteze so bile bolj starčevske kot kdaj prej. Za hrbtom so se jima približali še drugi, da bi ga slišali.

»Kot mi je naročil Baraba, sem se močno približal. Polno je straž, ampak za mularijo se ne zmenijo kaj dosti. Ograja iz kolov, ki obdaja polje s križi, je zgoraj naježena od žebljev. Kdor bi se poskusil preriniti skozi, bi ga razcefralo. Na dveh mestih se da pogledati noter. Kar pa vidiš, ni smešno, vam povem.«

Abdija je za hip utihnil, kakor da bi imel tiste grozote še vedno pred očmi.

»Na desetine in desetine. Ne moreš jih prešteti. Eni so tam že toliko časa, da so samo še kosti v krpah blaga. Drugim ne manjka veliko do smrti. Sliši se njihovo stokanje. Nekateri včasih zakričijo s čudnim glasom. Kot da bi že bili med angeli.«

Mirjamina ramena je stresel drget, ki ga ni mogla premagati.

»Ampak če jih je toliko,« je vprašala s hripavim, komaj slišnim glasom, »kako veš, da mojega očeta ni tam?«

V Abdijev pogled se je povrnilo nekaj zvijačnosti. Bilo je skoraj tako, kot da bi se nasmehnil.

»Poklepetal sem z nekim starim plačancem. Kadar takile starci vidijo mulca, kot sem jaz, se zmehčajo še bolj kot rabinova žena. Rekel sem mu, da bodo križali mojega starejšega brata. Začel se je norčevati, da se temu ne čudi in da mu bom sam gotovo moral delati družbo. Naredil sem se, da bom zajokal. Pa mi je rekel, naj bom brez skrbi, ker me ne bodo križali kar takoj. Potem me je vprašal, od kdaj je moj ›brat‹ v trdnjavi, ker že štiri dni niso nikogar privezali na križ.«

Abdija je dvignil roko z razprtimi prsti.

»Računaj: tvoj oče je prišel v trdnjavo predvčerajšnjim …«

Mirjam je prikimala in ga je vsem na očeh prijela za roko. Začutila je, da Abdijevi prsti drgetajo v njenih, in jih ni dolgo držala.

Baraba je hripavo opozoril vse navzoče, da bi se motil, kdor bi računal, da bodo prišli na mučilišče skozi glavna vhodna vrata.

»Široka so ravno dovolj za eno samo mulo. Ves čas jih straži kakih deset plačancev, pripravljeni so zagnati preplah in jih zapreti z vratnico, okovano z železom.«

»In kolikor vem, so vso noč zaprta,« je dodal eden od tovarišev.

Sicer pa je v mestu mrgolelo legionarjev in nedvomno tudi vohunov. Ni prišlo v poštev, da bi si poiskali zatočišče. Če bi šli skozi mesto v skupini, bi zbudilo veliko preveč pozornosti, čeprav bi bili videti kot revni trgovci. Stražarji so bili budni, zato ne bi imelo smisla tvegati.

Obrazi so bili zelo zaskrbljeni. Baraba se je ponorčeval.

»Nikar tako ne glejte, šlo bo laže, kot smo mislili. Njihova ograja iz kolov se konča pri jezeru. Na bregu ni ničesar, še straž ne.«

Začeli so glasno ugovarjati. Kdo med njimi pa zna plavati? Ne več kot trije, štirje. Sploh pa – kako bi plavali z ubožci, ki bi jih pravkar sneli s križa in bi jih rimski lokostrelci zasuli s puščicami, to bi bil samomor … Potrebni so čolni. Čolnov pa nimajo.

»Tudi če bi jih imeli, jih ne bi znali uporabljati!«

Baraba se je posmehoval njihovi črnoglednosti.

»Misli vam ne segajo dlje kot do konca vaših umazanih nosov. Čolnov nimamo. Ampak ob jezerskem obrežju naletimo na toliko ribičev in čolnov, kolikor jih potrebujemo. Mi pa imamo žito, volno, kože. In celo nekaj lepe srebrnine. S tem jih bomo prepričali, da nam bodo pomagali.«

– – –

Kupčija je bila sklenjena, še preden se je znočilo. Ribičem iz sosednjih vasi okrog Tariheje se je upiralo, da morajo živeti tako blizu trdnjave in njenega prostora za mučenje. Za drugo, kar je bilo še potrebno, sta poskrbela ugled Barabove trume in tovor z vozov.

Naslednjo noč so hiše na jezerskem obrežju skrivaj ostale odprte. Zjutraj, ko so Abdija in tovariši še oprezovali blizu trdnjave, je Baraba s soglasjem ribičev izbral strategijo.

Mirjam je več ur tlačila mora, dokler je Abdija dve uri po jutranjem svitu ni zbudil iz nemirnega spanca.

»Videl sem tvojega očeta. Lahko ti povem, da hodi. To pa ne velja za vse druge. Križali so jih petnajst naenkrat. Bil je med njimi.«

Malo pozneje, ko ga je pozorno poslušal tudi Baraba, je dodal:

»S starim plačancem se razumeva. Pustil mi je, da sem gledal, kolikor sem hotel. Joahima sem takoj zagledal zaradi njegove plešaste glave in tesarske tunike. Nisem odmaknil oči od njega. Točno vem, kje je. Tudi v temni noči ga bom spet našel.«

Zdaj so čakali, da se bo stemnilo. Od napetosti so pozabili na utrujenost. Preden so odrinili od brega, je Baraba natančno ponovil svoj načrt in se prepričal, da vsakdo ve, kaj mora narediti. Mirjam kljub tesnobi ni dvomila o njihovi odločnosti.

Zdelo se je, da je sonce le še za nekaj dlani nad vzpetinami okrog Tariheje. Trdnjava se je risala proti svetlobi kot črna gmota z razgibanimi obrisi. Somrak je drugo za drugo požiral zelene površine travnikov in sadovnjakov. V negibnem zraku je bila razpršena

nenavadna, gluha in modrikasta svetloba, podobna oblaku. Kmalu je moralo izginiti tudi samo mučilišče. Od jezerske gladine so odmevali glasovi iz Tariheje, kakor da bi jih raznašalo na tisoče isker, v katerih se je razprševal odsev sonca.

Mirjam si je zarivala nohte v dlani, ker si je tako živo predstavljala, kako obupan mora biti njen oče, da se ji je zdelo, kot da bi ga videla; ko se je nanj po vročem dnevu spuščal hladen val polteme, je z običajno gorečnostjo molila k Jahveju.

Ribič, ki je krmaril njun čoln, je z Barabovo pomočjo spet zvil mrežo pod jamborom. Pokazal je proti bregu.

»Ko se bo sonce dotaknilo grebena gričev, bo zapihal vetrič,« je napovedal. »Potem ne bo težko krmariti.«

Baraba je prikimal.

»Tudi nekaj mesečine bo. Ravno prav, kolikor potrebujemo.«

Baraba je spet prisedel k Mirjam, ribič pa je začel vleči vrv, da bi dvignil jadro.

»Vzemi ga,« ji je prijazno velel. »Lahko da ga boš potrebovala.«

V odprti dlani je držal kratko bodalo z rdečim usnjenim ročajem in zelo ostrim rezilom. Mirjam ga je osuplo pogledala.

»Vzemi,« je vztrajal Baraba. »Predvsem pa ga uporabi, če bo treba. Ne obotavljaj se! Hočem ti rešiti očeta, ampak hočem te tudi pripeljati nazaj živo in srečno.«

Pomežiknil ji je, potem pa takoj pomagal ribiču vleči vrv, da sta jadro razpela ob jamboru.

Okrog in okrog njih so možje na drugih čolnih ravno tako molče hiteli delati, kar je bilo potrebno. Trikotna jadra so se počasi in slovesno dvigala drugo za drugim, bleščala so se v zadnji dnevni svetlobi.

Sonce je izginilo z že tako temnih gozdov. Po jezerski gladini se je razširila krvavo rdeča koprena, tako bleščeča, da so si morali zaščititi oči.

Kakor je napovedal ribič, se je v vetriču zganilo jadro. Prijel je za krmilno ročico in jo premaknil. Jadro se je zazibalo in se napelo, kakor da bi vanj sunil s pestjo. Čoln je zapokljal, premec je zarezal v vodo, da je zašumelo. Tudi drugi čolni so se zasukali. Jadra so po vrsti zaplahutala, škripanje jamborov in ogrodja čolnov je odmevalo od zbrazdane jezerske gladine.

Baraba je stal pod jadrom in se držal za jambor. Premec čolna je bil uperjen proti širokemu zalivu vzhodno od Tariheje. Ribič je z nasmehom rekel Mirjam:

»Če nas vidijo, se jim zdi, kot da se vračamo domov.«

– – –

Dokler se ni povsem stemnilo, so pluli proti jugu, jadro pa postopno zvijali, da se ne bi preveč oddaljili od trdnjave. Zdaj je bilo v bledi mesečini mogoče razločiti najbližje čolne in nič drugega. Na obrežju so se svetile luči v tarihejski palači in bakle ob poteh okrog trdnjave.

Pluli so molče, ampak čolni so si bili tako blizu, da je pljuskanje vode ob trupe, plahutanje jader in škripanje jamborov zvenelo kot peklenski hrup, ki se sliši do obrežja.

Vetrič je bil stanoviten, ribiči so poznali čolne kot jezdec svojo opremo. Ampak Mirjam je opazila, da je Baraba na trnih. Kar naprej je pogledoval kvišku, da bi videl, kako so napeta jadra, ni se mu prav posrečilo oceniti hitrosti, bal se je, da bi dosegli trdnjavo prezgodaj ali prepozno.

Potem pa so bili nepričakovano tako blizu velikanske gmote stolpov, da so se v siju bakel jasno videli obrisi plačancev. Skoraj takoj nato se je zaslišal žvižg. Potem v odmev še eden. Baraba je stegnil roko.

»Tam!« je olajšano vzkliknil.

Mirjam je pozorno pogledala po obrežju, ne da bi razločila kaj nenavadnega. Nenadoma pa se je ob vznožju zidovja močno zasvetilo, tako silovito, da je bilo lahko samo od svetilk ali bakel. Plameni so se iz trenutka v trenutek večali, ogenj v njihovi osnovi se je širil in odganjal eno senco za drugo. Na krožni poti so odjeknili kriki, klici. Stražarji so se vznemirili, zapuščali so svoja mesta.

»To je pravo,« je očarano zabrundal Baraba. »Uspelo jim je!«

S to množino je bila mišljena skupina kakih desetih članov njegove trume. Njihova naloga je bila, da so zanetili požar v barakah za stražarje in kaščah z žitom, ki so obdajale trdnjavo. Čez dan so tam pustili vozove, ki so jih pripeljali iz Seforisa, polne starega lesa in na videz nenevarne krme. Ko so z dvojnega dna vzeli orožje, so ga napolnili z lonci bitumena in vrči terebintove esence, tako da so vozovi postali nevarne vžigalne vrvice. Preden so Barabovi možje zbežali iz mesta, so jih morali zažgati ob točno določeni uri.

Očitno se jim je to posrečilo. Kot v potrditev se je po jezeru razlegel zamolkel hrup. Zidovje so osvetlili novi zublji. Spet so planili zlatnati plameni in zublji, in to daleč od prvih. Ta požar je moral zasejati zmedo med plačance in omogočiti vaščanom, da se razbežijo.

Ko se je vedno močnejši ogenj zrcalil v tarihejskem pristanu, se je iz vseh čolnov razleglo veselo vzklikanje. Nazadnje se je zaslišalo trobljenje rogov, ki so klicali na pomoč legionarje in plačance. Baraba se je obrnil k ribiču.

»Zdaj je pravi trenutek!« je rekel in poskušal obvladati razburjenost. »Moramo se pognati naprej, ko imajo polne roke dela s požarom!«

– – –

Načrt se je čudežno posrečil.

Zaradi diverzije, ki so jo dosegli s požarom, je bil nadzor nad mučiliščem in obhodnimi potmi omiljen, če že ne kar opuščen.

Čolni so tiho pristali ob peščenem obrežju in se vsi zasidrali. Tukaj je bila še naprej gosta tema, pač pa so slišali vpitje tistih, ki so se bojevali z ognjem, od katerega sta se rdečili nebo in jezero.

Baraba in njegovi spremljevalci, sence v senci, so s potegnjenimi noži v rokah stekli naprej in se prepričali, da jim ne sledi noben stražar in ne bo mogel dati znaka za preplah.

Neka mehka roka je zdrsnila v Mirjamino. Abdija jo je potegnil za sabo.

»Semle, tvoj oče je tam zgoraj, blizu pregrade.«

Ampak Mirjam se je obotavljala, bila je trda od strahu kakor tudi Abdijevi spremljevalci, ki so jima sledili. Oči so se jim že dovolj privadile temi, da so razločili, kakšna grozota jih obdaja.

Križi so stali kakor kak gozd v peklu. Nekateri so sprhneli in so se podrli na ostanke trupel. Drugi so stali tako tesno skupaj, da so se ponekod prekrivali kratki prečniki, na katerih so še ostale odtrgane roke obsojencev.

Nekaj križev je bilo še golih. Toda ob njihovem vznožju so visela okostja, groteskni obrisi, v katerih že dolgo ni bilo nič človeškega.

Šele takrat se je Mirjam zavedela kužnega smradu, ki ga je vdihavala, okostij in trupel, ki so ji ležala pod nogami.

Kakor hitro je kaj zašuštelo v zraku, so zadržali dih. Zdrznili so se ob vsakem renčečem glasu. Divje mačke so jo popihale; nočni ptiči, mrhovinarji, ki jih je zmotila nenadna navzočnost drugih, so grozeče počasi odleteli.

Mirjam je za hip podvomila, ali bo sploh še lahko šla dalje. Abdija se je pognal naprej, ne da bi ji izpustil roko.

»Hitro! Ne smemo izgubljati časa.«

Stekla sta in to jima je dobro delo. Kot obljubljeno, je Abdija brez obotavljanja stopil med križe.

»Tam,« je rekel in pokazal s prstom.

Mirjam je vedela, da ima prav. Kljub nočni temi je od strani spoznala Joahima.

»Oče!«

Joahim ni odgovoril.

»Spi,« jo je miril Abdija. »Če si ves dan tam zgoraj, ti mora prekleto udariti v glavo!«

Ko je Mirjam še klicala očeta, so se blizu pregrade zaslišali kriki, hrup spopada.

»Pri demonovem repu!« je zagodrnjal Abdija, »kljub vsemu so še pustili stražo! Hitro, vidva, pomagajta mi.«

Dva pajdaša je poklical k vznožju križa in jima spretno skočil na ramena.

»Naredite tako še z drugimi križi tod okrog,« je ukazal preostalim članom skupine. »Nekateri so gotovo še živi.«

Mirjam ga je gledala, kako pleza spretno kot opica. Kot bi trenil, je bil pri Joahimu.

Nalahko mu je stresel glavo.

»Hej, oče Joahim, zbudi se. Tvoja hči te je prišla rešit!«

Joahim je zamomljal nekaj nerazumljivih besed.

»Zbudi se, oče Joahim!« je vztrajal Abdija. »Zdaj ni čas za spanje! Prerezal ti bom vezi, in če mi ne pomagaš, si boš razbil glavo.«

Mirjam je slišala, kako ječijo od bolečin tudi na bližnjih križih, kjer so se trudili drugi pobje. Od tam, kjer so se še vedno spopadali, se je slišalo preklinjanje in žvenket kovine.

»Oče je gotovo ranjen,« je rekla Abdiji. »Prereži mu vezi, pridržali ga bomo!«

»Ni treba, končno se zbuja!«

»Mirjam! Mirjam, si res ti?«

Imel je hripav, izčrpan glas.

»Da, oče, jaz sem …«

»Ampak kako? Pa ti, kdo si?«

»Pozneje, oče Joahim,« je zamrmral Abdija in se trudil z zategnjenimi vezmi. »Zdaj jo je treba popihati, in to hitro, kmalu nam bo šlo za nohte …«

In res, ko so Mirjam in Abdijeva pajdaša držali Joahima, ki je drsel po križu, je pritekel Baraba s tovariši.

»Svinje!« je iztisnil med zobmi.

Imel je raztrgano tuniko, oči so se mu še svetile od boja, v roki pa ni več držal noža, ampak spatho, dolg rimski meč, kakršnih so se tako bali.

»Štirje so ostali v vojaškem šotoru. Ti ne bodo več videli Jeruzalema in so nam podarili svoje orožje. Ampak mislim, da je pri vratih v trdnjavo stal stražar. Moramo izginiti, preden pride okrepitev.«

»Kdo pa si ti?« je osuplo vprašal Joahim.

Noge ga niso več držale in vsak premik rok je pospremil s stokom. Bil je zleknjen v Mirjaminem naročju, ona pa mu je podpirala glavo. Baraba se je nasmehnil, da je pokazal vse zobe.

»Baraba, tebi na uslugo. Tvoja hči me je prišla prosit, naj te rešim iz krempljev Herodovih plačancev. Naloga je opravljena.«

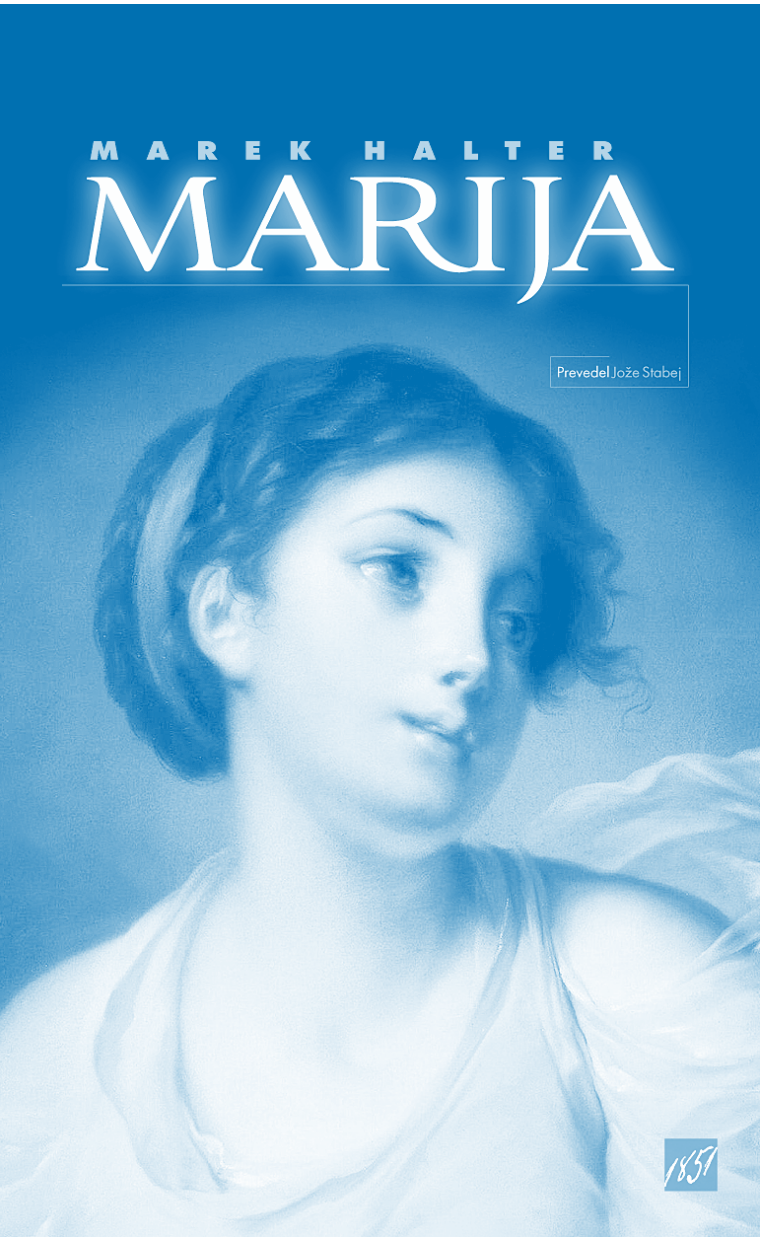
»Ne še,« je zamrmral Abdija in skočil na tla. »Ob vznožju zidu sem videl baklo.«

Baraba je ukazal, naj bodo tiho, prisluhnil je glasovom plačancev, ki so se približevali, in šepetaje sklenil:

»V temni noči nas bodo težko odkrili. Vseeno se moramo hitro spraviti od tod.«

»Oče ne more teči,« je zašepetala Mirjam.

»Nesli ga bomo.«

»Fantje so sneli še štiri in tudi te bo treba nesti,« je zamrmral Abdija.

»Prav, kaj pa še čakate?« je zarohnel Baraba in si naložil Joahima na pleča.

– – –

Imeli so dovolj časa, da so se vkrcali na čolne z že napetimi jadri, še preden so plačanci sploh pomislili, da bi se pognali proti bregu.

Plahutanje jader, škripanje čolnov je zbudilo njihovo pozornost, vendar prepozno. Na slepo so izstrelili nekaj puščic in vrgli nekaj kopij, vendar se je to izgubilo v temi. Na drugi strani trdnjave je bolj kot kdaj prej divjal ogenj. Grozil je, da bo pogoltnil del mesta, vendar so se plačanci takoj pognali za tistimi, ki so jih imeli za tatove trupel.

Čolni so izginili v noč. Kot je bilo dogovorjeno, so ribiči dva zažgali, bila sta najstarejša in najbolj okorna. Prepustili so ju muhastemu toku, Rimljani in plačanci naj bi mislili, da sta bila ukradena.

Ko se je čoln vračal po jezeru proti severu, se je Joahim s prsti, otrplimi od vezi, s katerimi so mu stisnili zapestja, neutrudno dotikal Mirjaminih rok in jo božal po obrazu. Še vedno je bil zbegan, napol nezavesten od žeje in lakote, bolelo ga je po vsem telesu; jecljaje se ji je zahvaljeval, te besede pa mešal z molitvami k Jahveju. Mirjam mu je pripovedovala, kako se ji je upiralo, da bi ga prepustila smrti, čeprav so ji v Nazaretu nasprotovali vsi sosedje razen tesarja Jožefa in njegove žene Halve.

»Ampak to je bila moja misel, da bi te rešili, oče Joahim,« se je oglasil Abdija. »Sam Baraba tega ne bi zmogel.«

»Torej sem tudi tebi hvaležen iz dna srca. Zelo si pogumen.«

»Bah, saj ni bilo tako težko in ni bilo zastonj. Tvoja hči mi je nekaj obljubila, če mi bo uspelo.«

Joahim se je zasmejal v Mirjamino naročje.

»Če ti ni obljubila, da se poroči s tabo, bom to obljubo držal tudi sam.«

Abdija je za trenutek presenečeno utihnil. Mirjam je spet začutila očetov smeh, ko se je stiskal k njej. Bil je predvsem dokaz, da ga je lepo in gladko rešila pred groznimi mukami na križu.

»Ah, veliko manj,« je zamrmral Abdija. »Obljubila je, da mi boš pripovedoval zgodbe iz *Knjige*.«

Poslovenil **Jože Stabej**

Preddverje skrivnosti druge kreposti

Charles Péguy

»Ne poznam nobenega pisatelja na svetu, ki bi dal Bogu kdaj govoriti na tak način«.
Romain Rolland

Kratko življenje Charlesa Péguya se je začelo 7. januarja 1873 v Orléansu. Rodil se je v revni družini. Oče, ki se je vrnil iz francosko-pruske vojne 1870-71 bolan, je nekaj mesecev po prihodu domov umrl, tako da je Charles živel z nepismeno mamo in babico; mama je pletla stole, babica je bila kravja pastirica. Po osnovnem šolanju v Loiretu se je kot mestni štipendist vpisal na licej v Orléansu, ki ga je končal leta 1891. V Sceauxu se je pripravljal na vstop v elitno École normale supérieure, vendar ni naredil sprejemnega izpita – prvi v vrsti neuspehov te neustrašne zgube – in je zato odšel za leto dni na služenje vojaškega roka. Oktobra 1893 se je vpisal v kolegij Louis-le-Grand, kjer je bil deležen klasične izobrazbe. Naslednje leto je bil sprejet na zaželeno visoko šolo, kjer je študiral filozofijo; med drugimi sta bila njegova profesorja Henri Bergson (ki je nanj zelo vplival in ga je tudi sam izjemno cenil) in Romain Rolland (ta je pozneje o svojem učencu in prijatelju napisal obsežno biografijo ter je v svoj dnevnik leta 1912 zapisal: »Po Péguyu ne morem več brati ničesar; vse ostalo je literatura … Kako največji izmed sodobnikov po njem zvenijo votlo …«).

Charles Péguy se je od krščanstva odvrnil že v zgodnji mladosti, predvsem zaradi dogme o večnosti pekla; pozneje ga je politično zrevoltiralo paktiranje cerkvene hierarhije in katoliških množic s sovražniki Republike in socializma, nesveta aliansa, ki je kulminirala v aferi Dreyfus. Poznal in bral je Karla Marxa (že leta 1885). V študijskem letu 1895-96 je zaprosil za prekinitev študija in se vrnil v rojstni kraj, kjer je ustanovil socialistično skupino in začel pisati dramo *Ivana Orleanska* (*Jeanne d'Arc*): ta svetnica, katere življenje je začel preučevati že devetnajstleten, ga je obsedala vse življenje in je postala glavna junakinja njegovih najpomembnejših del, najprej seveda sekulariziranо kot lik dekleta iz ljudstva, ki se je uprlo revščini in bedi.[1]

Po vrnitvi v Pariz se je Charles Péguy tesno spoprijateljil s sošolcem Marcelom Badouinom. Po njegovi nenadni smrti leta 1907 se je oženil z njegovo sestro Charlotte, ki mu je pozneje (v menda ne preveč srečnem zakonu) rodila štiri otroke. Leta 1896 je diplomiral, vendar se mu je ponesrečila *agrégation*, ki bi mu

1 Ta dimenzija njegovega dela danes znova zbuja zanimanje; prim. C. Davis, *Revolution and Revelation: Joan of Arc. A Saint for our Time?*, v: *Rethinking Marxism*, zv. 19, št. 4 (oktober 2007), str. 487-499.

omogočila akademsko kariero.[2] A zapustitev akademije ni bila odločitev za brezdelje, ampak za toliko bolj vneto dejavnost. Ni hotel »obsedeti«, kot se zgodi številnim poklicnim intelektualcem.[3] Leta 1897 je sodeloval z *Revue Blanche* in končal *Jeanne d'Arc*. Naslednje leto je izdal utopično delo *Marcel, prvi dialog o harmoničnem mestu (Marcel, premier dialogue de le cité harmonieuse)*. Predvsem pa se je odločil, da bo postal samostojen založnik. V Parizu je blizu Sorbone, na vogalu Rue Cujas in Rue Victor-Cousin s pomočjo ženine dote odprl knjigarno (ki je v enem letu skoraj bankrotirala) in objavljal socialistične knjige. Intenzivno se je angažiral ob aferi Dreyfus s svojim novim prijateljem, judovskim intelektualcem Bernardom-Lazarom.[4] Že leta 1899 pa se je s svojimi socialističnimi tovariši sprl. Živcirala ga je umetna, vsiljena enotnost socialističnega gibanja, ki je anticipirala poznejše levičarske totalitarizme; upiralo se mu je vsiljevanje socialistične »metafizike«. Od socialistov se je odvrnil tudi zaradi njihovega naivnega optimizma, ki se ni bil pripravljen res spoprijemati se z zlom (kakršnega je sam prepoznal npr. v dogodkih japonsko-ruske vojne, v turškem pokolu Armencev in v začetkih ruskega vrenja leta 1905). Tudi socialisti sami so se v Charlesu Péguyu ustrašili anarhista. Po pravici. Romain Rolland je pozneje zapisal: »Péguy je bil svoboden človek, absolutno svoboden, svoboden celo od iluzije edinosti. … Bil je človek, ki ni čutil potrebe poenotiti svet.«

Po prelomu s socialističnim gibanjem je ustanovil revijo *Cahiers de la Quinzaine*, ki jo je – kljub temu, da je bila poslovno bolj ali manj katastrofa – izdajal do konca življenja. *Notre cher Péguy* (kot so ga imenovali) je okrog tega projekta zbral majhno, a entuziastično skupino zelo različnih prijateljev in sodelavcev. Če ni bilo nikogar, s katerim bi v založbi koval literarne in politične načrte, je pometal ulico pred izložbo in razpošiljal pakete …

Izšlo je 229 številk in to brez reklam, čeprav je redko imel več kot 1000 naročnikov. Cena je bila odvisna od finančne zmožnosti kupca; če je bil reven, jo je lahko dobival zastonj. Dobrodošli so bili najrazličnejši, tudi nasprotujoči si pogledi; urednik ni izvajal nobene cenzure, ampak se je razumel kot *gérant* – se pravi nekakšen administrator - svobodnega literarnega in intelektualnega dogajanja. Charles Péguy je seveda v reviji sam objavljal svoje številne eseje in poezijo, a med sodelavci so bili tudi drugi pomembni avtorji, npr. Romain Rolland, Anatole France, Georges Sorel in vodja socialistov Jean Jaurès.

Leta 1908 se je Charles Péguy spreobrnil. Sam besede *conversion* sicer ni maral, ker je čutil, da bi pripisovala prevelik pomen njegovi individualni poti, hkrati »minimalizirala metamorfozo in pretiravala s spremembo«.[5] Vrnitev h krščanski veri je bila zanj predvsem radikalna poglobitev, *approfondissement*: v spisu *Naša mladost* je zapisal: »Nikoli ne bom zanikal niti atoma svoje preteklosti«.[6] »Iste poti krščanstva nikakor nisem našel z napredovanjem, niti s hojo nazaj, temveč s stalnim poglabljanjem svojega srca na isti poti. Nisem je našel tako, da bi se vrnil, ampak na koncu. Zato ne bom nikoli zanikal svoje poti. Morda sem bil grešnik. Seveda sem bil grešnik, celo prav velik. *Pro nobis peccatoribus*. Toda nikoli nisem nehal biti na pravi poti.«[7]

Ovira za polno vrnitev h Katoliški cerkvi je bil zlasti njegov zakon; žena se namreč kot vneta antiklerikalka nikakor ni hotela cerkveno poročiti niti dati krstiti otroke, on pa je zavračal možnost, da bi v Rim zaprosil za *sanatio in radice*, se pravi za administrativno potrditev veljavnosti cerkvenega zakona. V tem lahko vidimo morda nezavedno željo ostati na cerkvenem pragu: »Živim brez zakramentov. To je blazna stava (*gageure*). A imam zaklad milosti, preobilje nedoumljive milosti. Poslušen sem znamenjem (*indications*).«[8] Pretresov s tem ni bilo konec. Charles Péguy se je zaljubil v mlado Judinjo Blanche Raphael, sestro enega od sodelavcev njegovih *Cahiers*, ki se je občudujoče motala po njegovi knjigarni. Pesnikovo nepričakovano čustveno razrvanost lepo izražajo njegovi – v času življenja neobjavljeni – verzi:

»Za vse si poskrbel / Razen za to vročico / Vse si predvidel / Razen teh dveh ustnic // Za vse si poskrbel / Razen za ta plamen / Vse si predvidel /Razen druge duše.«[9]

A vendar se Péguy ni – kako nefrancosko, kako nepesniško in kako nerazumljivo v današnjem času poveličevanja erosa – zapletel v zunajzakonsko *affaire*

2 Njegove razloge za opustitev nadaljnjega študija lahko razberemo iz naslednjih besed, ki se še danes – ali danes toliko bolj – zdijo same po sebi zadosten razlog za »razšolanje družbe« (če uporabimo naslovno sintagmo znane knjige Ivana Illicha): ko avtorji postanejo del šolskega kurikuluma, »niso več isto; vedno je treba vsaj do neke mere omahovati, ko je Blaise Pascal avtor 'na programu'…. Dobro se spominjam, da sem si med svojim študijem prihranil večino svojih avtorjev za čas, ko jih bom lahko bral, *kot človek bere človeka*, *iskreno* ..« (*Toujours de la gripe*, OP I (= Oeuvres en prose 1898-1908, v: *Bibliothèque de la Pléiade*, Pariz 1959, str. 172-173).

3 »(Intelektualci) predvsem hočejo biti mirni. Predvsem hočejo biti naseljeni (*sedentaires*). Sama ta skušnjava lenobe, sama ta utrujenost, sama ta potreba jutrišnjega miru, ki iz vseh dela funkcionarje, jih tudi vse dela za intelektualce. Kakor se vsi grebejo za katedre, ne zato, ker bi se tam poučevalo, ampak ker se tam sedi, tako predvsem hočejo filozofijo, sistem misli, spoznanje, na katerem bi se sedelo« (*Note conjointe*, OP II, str. 1492).

4 Prim. Annette Aronowicz, *Jews and Christians on Time and Eternity. Charles Péguy's Portrait of Bernard-Lazare*, Stanford University Press 1998; avtorica opozarja, kako so Péguyjeve analize marsikje blizu dvema največjima judovskima mislecema dvajsetega stoletja, Franzu Rosenzweigu in Emmanuelu Lévinasu.

5 A. Dru, nav. d. str. 38.

6 *Notre jeunesse*, OP I, str. 581.

7 Un nouveau théologien, M. Fernand Laudet, OP II, str. 1052.

8 *Lettres et entretiens*, Pariz 1927, str. 173.

9 *Tu avais tout pourvu / Fors cette fièvre / Tu avais tout prévu /Fors ces deux lèvres // Tou avais tout pourvu / Fors cette flamme / Tu avais tout prévu /Fors une autre âme.*

ali ločitev, ampak se je odločil za malo trpljenja, ki ohranja etično integriteto. Ne *courir le bonheur*, ampak *tenir l'honneur*, ne tekati za srečo in užitkom, ampak ohraniti čast. Svojo zaljubljenost je uspešno prikril in celo pomagal ljubljenemu dekletu najti ženina. Na svojem romanju v Chartres se je na Marijo obrnil s prošnjo, naj ga odreši notranjih muk:

»Ne zaradi kreposti, ker je nimamo, / in ne zaradi dolžnosti, ker je ne ljubimo, / ampak kot se tesar oboroži s šestilom / iz nuje, da se znajdemo v središču bede.«[10]

Odpoved se je izplačala in molitev je bila uslišana. Konec leta 1912 je – naseljen v *axe de la détresse*, os obupa – spet našel notranji mir. V pismu prijatelju J. Lotteju je zapisal: »Nov človek sem … predajam se Božji volji (*je m'abandone*), ničesar več se ne oklepam, celo ugled, ki mi je pred dvema letoma toliko pomenil, se mi fučka ….«.[11]

Ob izbruhu vojne leta 1914 – v svojih publicističnih besedilih jo je že zgodaj napovedoval in je svaril pred nemškim imperializmom –, je bil mobiliziran kot poročnik 276. regimenta pehote; padel je 5. septembra na predvečer bitke pri Marni v mestecu Villeroy. V poveljnikovem poročilu beremo:

»Zaboji z naboji so skoraj prazni; nobena okrepitev ni mogoča. Poročnik Charles Péguy stoji zravnan, veter mu mrši brado, flegmatično kaže topničarjem, kam naj merijo. Krogla ga zadene v čelo, obleži. Devetnajsta četa je skoraj uničena«.[12]

Pokopan je s svojimi soborci na vojnem pokopališču Chaucoin-Neufmontiers.

10 *La tapisserie de Notre-Dame*, OPo (= *Oeuvres poétiques complètes*, v: *Bibliothéque de la Pléiade*, Pariz 1941), str. 918.
11 Pismo J. Lotteju, v: C. Péguy, *Lettres et entretiens*, Pariz 1927, str. 143.
12 Nav. po M. Schumann, *La mort née de leur propre vie. Trois essais sur Péguy – Simone Weil – Gandhi*, Pariz 1974, str. 16-17.

Péguy je poezijo začel pisati pozno, vsaj po današnjih kriterijih; prve pesmi je objavil šele šest let pred smrtjo. In vendar je bilo odkritje pesniškega izraza zanj očitno prava erupcija. Prevedena pesnitev, *Preddverje skrivnosti druge kreposti*, katere odlomek predstavljamo, je namreč drugi po vrsti izmed načrtovanih petnajstih »misterijev«, ki naj bi vsi krožili okrog Ivane Orleanske. Uspel je napisati tri. Prvi misterij, *Skrivnost ljubezni Ivane Orleanske* (1910), pesniško tematizira skrhanje poklicanosti glavne junakinje ob dvojnem škandalu (za katerega smo videli, da je bil Péguyevo najbolj intimno vprašanje): zemeljski bedi in večnem pogubljenju. V drugem misteriju, *Preddverju skrivnosti*, Ivanina molitev, ki je bila v prvem skoraj obupana, postane molitev upanja, v tretjem misteriju – postumno objavljeni *Skrivnosti svetih nedolžnih otročičev* – pa se končno razmahne v molitev občestva in zedinjenja.[13]

S tem triptihom se Péguyevo ustvarjanje ni končalo. Med jesenjo 1911 in pomladjo 1912 je v maniri srednjeveške popularne poezije napisal 1413 štirivrstičnic za delo, ki ga ni nikoli objavil: *Balada srca, ki je tako močno bílo* (*La Ballade du coeur qui a tant battu*); v njih je izrazil svoje notranje boje v času zaljubljenosti, družinske in poslovne stiske. Formalna strogost zaznamuje tudi njegova zadnja pesniška dela: *Tapiserijo svete Genovefe in Ivane Orelanske* (*La Tapisserie de sainte Geneviève et de Jeanne d'Arc*, december 1912), *Tapiserijo Naše Gospe* (*La Tapisserie de Notre Dame*, maj 1913) in eno najdaljših pesmi v francoščini, obsežno pesnitev *Eva* (*Eve)*, v kateri je skušal ubesediti vso odrešenjsko epopejo, pot človeštva od raja do poslednje sodbe – sam je objavil 1911 štirivrstičnic, po smrti so jih izdali še več kot tisoč.

13 Y. Rey-Herme, *Péguy*, Pariz 1973, str. 100.

Noči si sledijo in se držijo druga druge in za otroka so noči
nepresledne in so temelj same njegove biti.
Tja omahne vedno znova. Sam temelj njegovega življenja so.
Njegova bit sama so. Noč je kraj, noč je bit, kjer se kopa, kjer se hrani, kjer se ustvarja,
kjer se naredi.
Kjer naredi svojo bit.
Kjer se preustvari.
Noč je kraj, noč je bit, kjer počiva, kamor se umakne, kjer se zbere.
Kamor se vrne. In iz nje pride svež. Noč je moja najlepša stvaritev.
Zakaj je torej človek ne uporablja. Pravijo mi, da so ljudje, ki ponoči ne spijo.
Za otroke in za mojo deklico
Upanje je noč to, kar je v resnici. Otroci vidijo in vedo.

Moja deklica Upanje
vidi in ve. Kaj je bit.
Kaj je ta bit, noč. Noč je nepresledna.
Otroci vedo zelo dobro. Otroci vidijo zelo dobro.
In dnevi so presledni. Dnevi predirajo, prelamljajo noč
in nikakor noči ne prekinjajo dneva.
Dan s hrupom moti noč.
Sicer bi spala.
In samota in tišina noči sta tako lepi in tako veliki,
da obkrožata, da obkoljujeta, da ovijata same dni.
Da delata vzvišeno obrobo za vrvež dni.
Otroci imajo prav, moja mala deklica Upanje ima prav. Vse noči skupaj
se spajajo, združujejo se kot lepo kólo, kot lep ples
noči, ki se držijo za roke, pusti dnevi pa
so le procesija, ki se ne drži za roke.
Otroci imajo prav, moja mala deklica Upanje ima prav. Vse noči skupaj
se spajajo, se združujejo nad robovi dnevov, držijo se za roke
nad dnevi, tvorijo verigo in več kot verigo,
kólo, ples, noči se prijemajo za roke
nad dnevom, od jutra do večera,
od roba jutra do roba večera, nagnjene druga k drugi.
Tista, ki izhaja iz prejšnjega dne, se nagiba nazaj,
tista, ki se vzpenja
iz naslednjega dne,
se nagiba naprej
in obe se spajata, spajata svoje roke,
spajata svojo tišino in svojo senco
in svojo pobožnost in svojo vzvišeno samoto
nad težavnimi robovi,
nad robovi napornega dne.
In vse skupaj, ko se tako držijo za roke,
ko segajo čez robove, zapestja, ki se držijo
zapestij, vse noči, druga za drugo
skupaj oblikujejo noč in dnevi drug za drugim
skupaj ne oblikujejo dne. Kajti vedno so le pusti dnevi,
ki si ne podajajo rok. Tako torej, kot je življenje, zemeljsko,
na splošno (če smem tako reči) samo prehod med
dvema robovoma,
odprtje med nočjo prej in nočjo potem,
dan
med nočjo mraka in nočjo svetlobe,
tako je v majhnem vsak dan le odprtje.
Dan.
Ne samo med nočjo prej in nočjo potem.
Med dvema robovoma.
Ampak kot vidijo otroci, kot čutijo otroci in moja deklica Upanje, kakor vedo otroci,
v noči, v sami in isti,
v sami in isti noči,
kjer se znova kali bit.
Sredi noči.
Noč, kjer se znova kali bit, je nepresledna, noč
ustvarja dolgo nepresledno tkanino,
nepresledno tkanino, kjer so dnevi le dnevi.
Kjer se odpirajo le kot dnevi.
Se pravi kot luknje, v blagu, kjer so dnevi,
v blagu, v luknjičasti tkanini.
Noč je moje veliko črno zidovje,
kjer se dnevi odpirajo le kot okna
nemirne in omahljive
in morda lažne luči.
Kjer se dnevi odpirajo le kot dnevi.
Kjer se dnevi odpirajo le kot strešne line.
Kajti ne sme se reči, da je veriga časa
veriga brez konca,
kjer člen sledi členu, kjer obroček sledi obročku,
kjer si enaki dnevi in noči sledijo v isti verigi.
Bel obroček, črn obroček, noč, ki se natika na dan, in dan, ki se natika na noč,
ampak nista enaka, nimata istega dostojanstva v tej verigi.
Noč je nepresledna. Noč je tkanina
časa, zaloga biti,
in dan nad njo odpira le bedna okna in skrivna vrata.
Dan prelomi in dan odpira nad njo le uboge dneve trpljenja. Dan se razleti in dnevi so kot otoki v morju.
Kot prekinjeni otoki, ki prekinjajo morje.
Toda morje je nepresledno in otoki se motijo.
Tako se dnevi motijo in prekinjeni prekinjajo noč.
Vendar zaman in sami
se kopajo v noči.

Kakor je morje zaloga vode, tako je noč
zaloga biti.
Shranil sem si zalogo časa. Vsi ti vročični dnevi se trudijo zaman,
kakor na odprtem morju se sredi noči potapljajo v globoko noč.
Oni so razpršeni, oni so razbiti.
Dnevi so Sporadsko otočje in noč je odprto morje,
kjer je plul sveti Pavel,
in breg, ki se spušča od noči proti dnevu,
je vedno breg, ki se dviga,
strm breg in breg, ki se dviga od dneva proti noči,
je vedno breg, ki se spušča. Sredi noči.
O noč, moja najlepša iznajdba, stvaritev, najbolj vzvišena od vseh.
Moja najlepša stvaritev. Stvaritev največjega Upanja.
Ki daješ največ snovi Upanju.
Ki si orodje, ki si sama snov in prebivališče upanja.
In tudi (in tako) v osnovi stvaritev največje Ljubezni.
Kajti ti zabliješ vse Stvarstvo
v obnoviteljskem Spancu.
Kakor položimo otroka v njegova posteljico,
kakor ga položi mati in zatakne odejo pod žimnico
in ga poljubi (Ne boji se, da bi ga zbudila.
Tako dobro spi).
Kakor mati zatakne njegovo odejo pod žimnico in se smeje in ga poljublja na čelo,
ker se zabava.
In se tudi on v spanju zasmeje, se ji nasmehne v odgovor.
Tako, o noč, mati s črnimi očmi, mati vseh,
ne le mati otrok (to je tako preprosto),
ampak mati mož in žena samih, kar je tako težko,
ti, noč, ki spiš in daješ spati celotnemu Stvarstvu,
tako ga polagaš v posteljo za nekaj ur.
(Čakajoč). V posteljo za nekaj ur.
Podoba, medla podoba, in obljuba, vnaprejšnje uresničenje postelje vseh ur.
Predčasno uresničenje. Obljuba, izpolnjena vnaprej, v čakanju na posteljo vseh ur.
Kjer bom jaz, Oče, dal spati svojemu stvarstvuu.
O Noč, ti si noč. In vsi ti dnevi skupaj
nikoli niso dan, vedno so le dnevi.
Razsejani. Ti dnevi so vedno le jasnine.
Dvomeče, in ti, noč, si moja velika temačna luč.
Čestitam si, da sem ustvaril noč. Dnevi so otočki in otoki,
ki predirajo in razbijajo morje.
A morajo počivati v globokem morju.
Prav prisiljeni so k temu.
Tako ste tudi vi, drugi dnevi, prisiljeni.
Počivati morate v globokem morju.
In ti, noč, si globoko morje,
Kjer je plul sveti Pavel, ne več to Tiberijsko jezerce.
Vsi ti dnevi so vedno le udje,
razkosani. Dnevi so, ki molijo ven, a se morajo posedati v odprto vodovje.
V globoko noč. Noč, moja najlepša iznajdba, ti tolažiš, ti umirjaš, ti daješ počivati
razbolenim udom,
čisto izpahnjenim zaradi dnevnega dela.
Ti tolažiš, ti umirjaš, ti daješ počivati
razbolenim srcem,
ožuljenim telesom, udom, ožuljenim od truda, srcem, ožuljenim od truda,
in od bolečine in vsakdanje skrbi.
O Noč. O moja hči Noč, najbolj verna izmed mojih hčera,
Najbolj pobožna.
Izmed mojih hčera, mojih stvaritev, najbolj v mojih rokah, najbolj prepuščena.
V Spancu me poveličuješ še bolj, kot me tvoj Brat Dan poveličuje v delu.
Kajti človek v delu me poveličuje le s svojim delom.
V spanju pa jaz poveličujem samega sebe s človekovo prepuščenostjo.
In to je bolj gotovo, tega se znam bolje lotiti.
Noč, za človeka si hrana, bolj hranljiva od kruha in vina.
Kajti če ta, ki je in pije, ne spi, mu njegova hrana ne koristi.
In zagreni se in mu obleži v želodcu.
Če pa spi, kruh in vino postaneta njegovo meso in njegova kri.
Za delo. Za molitev. Za spanje.
Noč, ti si Edina, ki obvezuješ rane.
Razbolena srca. Povsem izpahnjena. Povsem razkosana.

O moja črnooka hči, edina izmed mojih hčera, ki si, ki se lahko imenuješ moja sokrivka.
Ki si kriva skupaj z mano, saj ti in jaz, jaz po tebi, skupaj dajeva pasti človeku v past mojih rok in ga zgrabiva malce s presenečenjem.
A zgrabiva ga pač tako, kakor je mogoče. Če kdo to ve, vem jaz.
Noč, ti si lepa iznajdba
moje modrosti.
Noč, o moja hči, Noč, o moja tiha hči,
ob Rebekinem vodnjaku, ob vodnjaku Samarijanke,
ti črpaš najglobljo vodo
iz najglobljega vodnjaka
o noč, ki ziblješ vsa ustvarjena bitja
v krepilni spanec.
O noč, ki spiraš vse rane
v edini sveži vodi in edini globoki vodi
v Rebekinem vodnjaku, potegnjeni iz najglobljega vodnjaka.
Prijateljica otrok, prijateljica in sestra deklice Upanja,
O noč, ki obvezuješ vse rane
ob vodnjaku Samarijanke, ti, ki črpaš iz najglobljega vodnjaka
najglobljo molitev.
O noč, o moja hči Noč, ti znaš molčati, o moja hči z lepim plaščem.
Ti naklanjaš počitek in pozabo. Ti nalivaš balzam in tišino in senco
o moja zvezdnata Noč, ustvaril sem te najprej.
Ti, ki ziblješ v sen, ti že zavijaš v večno Senco
vse moje stvaritve,
najbolj nemirne, ognjevitega žrebca, delavno mravljo,
in človeka, to pošast nemira.
Noč, ki uspevaš zazibati v sen človeka,
ta vodnjak nemira.
V njem samem je več nemira kot v vsem stvarstvu skupaj.
Človek, ta vodnjak nemira.
Kakor zaziblješ v sen vodo v vodnjaku.

O moja noč z dolgo obleko,
ki jemlješ otroke in deklico Upanje
v gubo svoje obleke,
a ti ljudje tega ne dovolijo.
O moja lepa noč, ustvaril sem te najprej.
In skoraj še prej kot najprej,
molčečo z dolgimi pajčolani
tebe, po kateri se na zemljo spušča predokus
tebe, ki razširjaš svoje roke, izlivaš na zemljo
prvotni mir,
znanilca večnega miru.
prvotni počitek,
znanilca večnega počitka.
Prvi balzam, tako svež, prvo blaženost,
znanilko večne blaženosti.
Tebe, ki umirjaš, ki vtiraš balzam, ki tolažiš.
Tebe, ki povijaš rane in obtolčene ude.
Tebe, ki uspavaš srca, ki uspavaš telesa,
razbolena srca, razbolena telesa,
zbita,
zlomljene ude, ledja, izčrpana
od utrujenosti, od skrbi, od nemirov smrtnih,
od bolečin,
tebe, ki izlivaš balzam v grla, raztrgana od grenkobe, tako sveža,
o moja hči z velikim srcem, ustvaril sem te najprej,
skoraj prej kot najprej, moja hči z neizmernim srcem,
in dobro sem vedel, kaj sem storil.
Verjetno sem vedel, kaj sem storil.
Ti polagaš otroka spat v naročje njegove matere,
otroka, vsega ozarjenega s senco sna,
vsega znotraj se smejočega, skrivaj smejočega se zaradi zaupanja v mater.
In vame,
skrivaj smejočega se z gubico resnih ustnic
ti polagaš otroka spat, vsega napolnjenega,
prekipevajočega od nedolžnosti
in od zaupanja,
V naročje njegove matere.

Esej in prevod poezije **Gorazd Kocijančič**

»Bilo je naporno«

Pogovor s književnikom Miroslavom Košutom ob petinsedemdesetletnici

Foto: Alenka Veber

Gospod Košuta, kako ste prišli v stik z lepo besedo?

Moje zanimanje za knjigo, za slovensko knjigo se je začelo v času, ko je bila prepovedana. Imel sem namreč nono, mater moje mame, ki je bila vdova in ki je bila tako zelo navezana na slovensko knjigo, da je bila podporni ud Mohorjeve družbe. Imela je za tiste čase lepo knjižnico v glavnem Slovenskih večernic, *Zgodb Svetega pisma*, med drugimi pa so bile tudi *Slovenske balade in romance*, *Slovenske legende* in Gregorčičeve pesmi. Vse te knjige je bilo treba v letih mojega zgodnjega otroštva skrivati, s tem pa so v meni zbujale občutek skrivnostnosti in željo odkriti, kaj je v njih, kar je treba skriti. Z branjem tudi stvari, ki jih nisem mogel razumeti, se je ta ljubezen poglabljala predvsem za zgodbe v verzih. Ne samo za to, kako sta Kristus in sveti Peter hodila po svetu, zakaj na Krasu ni vode in podobno, ampak predvsem za *Slovenske balade in romance*, kjer je bilo dosti Aškerca, izjemno lepo, dramatično ilustriranega, ogromno je bilo okostnjakov, pa tudi kakšen Pegam in Lambergar ali Levstikov *Ubežni kralj*. Posamezni verzi teh zgodb, ki mi jih je najprej pripovedovala ali prebirala mama, so se mi tako vtisnili v spomin, da sem sanjal o tem, kako kralj pada, pada, pada … in to je v meni zbudilo ljubezen do slovenske poezije.

Ste že takrat vedeli, da je jezik tisti, zaradi katerega je bilo potrebno knjige skrivati?

To mi je bilo takoj jasno, saj smo morali v družbi v glavnem skrivati, kateri jezik govorimo. Sicer smo živeli na vasi, kjer smo se pogovarjali v domačem, zelo zvočnem kriškem narečju, polnem čudovitih diftongov, tako da se je naš jezik precej razlikoval od jezika, ki so ga govorili v sosednjih vaseh. Bili smo nekakšen jezikovni otok, poleg tega pa se vas ni krvno obnavljala – Križani so se v glavnem poročali s Križankami –, pa tudi socialno smo bili nekako drugače skupaj zbrani, kakor so bili vaščani v sosednjih vaseh. Namreč, v Križu je bilo ogromno proletarcev in zelo malo obdelovalne zemlje, tisti, ki so imeli posestva, pa so bili običajno tudi lastniki ribiških bark. Vse to je poglabljalo socialne razlike, ki so v letih po prvi svetovni vojni tako močno zarezale v vas, da se je začelo množično izseljevanje predvsem v Argentino pa tudi drugam, tako da so Križani razseljeni vsaj po polovici zemeljske oble. V vasi je bila opazna tudi socialna zavest, kar se je pozneje spremenilo v močno socialdemokratsko stranko, iz te je zrasla italijanska komunistična partija, v kateri pa so v teh krajih bili vodilni ljudje Slovenci, začenši s kontovelskim rojakom Ivanom Regentom in drugimi. Ne pozabimo, da je vrsta

ljudi celo iz povojnega slovenskega političnega življenja v matični domovini prihajala prav iz tedanjega zamejstva, iz Trsta in celo iz Križa. In ta socialna zavest je bila eden od elementov, ki so karakterizirali vas. Naša družina je bila pa še prav posebna in zato smo živeli v drugačnem duhu, kakor mnoge druge družine v vasi. Oče je bil že od mladih nog član komunistične partije in družbeno zelo močno angažiran, mama pa je bila iz katoliških krogov. Nona Alojzija Florin, o kateri sem že govoril, je prišla v vas iz Mirna pri Gorici, torej s širšim obzorjem, kakor so ga imele družine v vasi. Očetov odnos do mame in ozračje, v katerem smo živeli, ko smo resnično čutili enakopravnost ideologij, in po drugi strani osnovni skupni imenovalec, slovenski jezik, vse to nas je izoblikovalo kot posebno družino, oblikovalo je moj odnos do knjig. Mama je posebno po očetovi internaciji meni in bratu pogosto prebirala ali pripovedovala na izust slovenske pesmi. Bilo je prav čudežno, kako je ta neuka ženska s samo osnovno šolo po svoji mami podedovala ljubezen do literature. Pripovedovala mi je zgodbe in pesmi, za katere sem šele na univerzi ugotovil, da so denimo Levstikove ali stvaritve drugih pomembnih avtorjev. V šoli pa sploh nisem vedel, kako se imenujem, ker nisem bil krščen za Miroslava, kot mi je bilo namenjeno, ampak so mi v sili dali očetovo ime Angelo, ki pa ga nikoli nisem sprejel, čeprav sem ga dolgo uradno nosil. Skratka, ob vstopu v šolo nisem vedel, ne kako mi je ime ne kateri je moj uradni priimek, vedel sem samo to, da naj ne bi govoril slovensko, drugega jezika pa nisem znal.

Kako pa se je iz te stiske rodila želja ustvarjati prav na področju jezika?

Rodila se je iz občudovanja Simona Gregorčiča, ki ga je imela vsaka družina pri nas tako rekoč na oltarju. Danes se nam zdi skoraj neverjetno, kako silovit naboj je prinašal v našo samozavest. Poleg tega je bil fant lep, mlad, pa še duhovnik, skratka, imel je vse potrebne lastnosti, da je bil ljudem pri srcu, tudi tistim, ki niso hodili v cerkev. Tudi moje prve pesmi so precej dišale po Gregorčiču in po njegovi bombastičnosti. Res pa je, da ta ljubezen do Simona Gregorčiča še do danes pri meni ni splahnela. In rad bi bil en tak majhen Simon Gregorčič, tudi zato, ker so se ob njegovih pesmih našim ljudem solzile oči. Predstavljati si je treba mrzle zimske večere ob tistih naših »špargetih«, v glavnem smo lahko sedeli na njih, tako malo vroči so bili, ob vseh prepihih skozi okna in vrata, ki so jih poznale naše tedanje hiše, in skupino ljudi, zbrano okrog nekoga, ki bere. In kaj bere? Simona Gregorčiča. In vedno je nekdo stražil. »Pazi, nekdo prihaja, nekdo trka!« in je bilo treba knjigo skriti. In v takšnem trenutku se otrok zave: ta knjiga je velika dragocenost.

Vedno sem bil nagnjen k melodičnosti in še preden sem odšel v Ljubljano, sem se navdušil za Ketteja in Murna. Murnova širokosrčnost, njegov klobuk na stan in njegovo nastopaštvo med dekleti … takrat sem si strašno želel biti Aleksandrov. Kette pa me je pritegnil predvsem s svojimi pesmimi o morju in o Trstu, o Molu San Carlo, o občutenju tega našega Sredozemlja, kar mi je dajalo zavest, da je Trst kljub vsemu tudi slovensko mesto. Nikoli nisem rekel, da je predvsem slovensko mesto, nikoli pa tudi nisem priznal, da bi bilo samo italijansko. To je nemogoče, ker je toliko naše krvi v tem mestu, da je odločno tudi slovensko. V tistih časih je bilo to mesto veliko središče za vso avstro-ogrsko monarhijo in celo Srednjo Evropo. Na grafikah, ki prikazujejo Trst v prejšnjih stoletjih, vidite ljudi v nošah z vsega sveta, ogromno je orientalcev, predvsem Arabcev, ampak tudi Slovani so.

Ali to občudovanje Simona Gregorčiča in pozneje slovenske moderne pomeni, da ste s poezijo tudi začeli?

Verjetno sem začel z nekimi takšnimi obrtniškimi verzi, ki sem jih zapisoval v glavnem na deščice iz očetove delavnice, ki so na srečo ali pa na žalost, vsaj eno bi rad imel za spomin, zgorele v tistih zimah. Če pa govorim o objavah, moram povedati, da, presenetljivo, ne sodim med tiste pesnike, ki so pozneje postali prozaisti, ampak sem začel s pisanjem proze in sicer v glavnem kratkih novel ali bolje črtic in ene ali dveh legend, ki so bile objavljene v Primorskem dnevniku, za *Jadranski koledar* pa sem napisal tudi nekaj humoresk, kakšno sem poslal še pozneje iz Ljubljane, in to sem objavljal pod svojim imenom. To je tudi nekaj, kar ločuje moje začetke v dva toka. Prozo sem objavljal pod svojim imenom, prvo objavljeno poezijo v Literarnih vajah pa sem podpisal kot Miroslav Morje.

Morje ima v vaši poeziji zelo pomembno vlogo in na zavedanje te navezanosti na morje verjetno kaže tudi izbor tega psevdonima za poezijo. Torej, kaj je za vas morje?

Morje je bilo zame že od prvega trenutka, ko sem ga še kot otrok začel dojemati, pot v svet. Obzorje je bilo, gledano iz Križa, zelo ukrivljeno, tako da smo se otroci čudili, ker se voda ni izlila na eni strani v Istro, na drugi strani pa v Furlansko ravnino. V mojem otroštvu je bilo v zalivu še veliko ladjevja, ki je izginjalo nekje na sredini v tisti modri črti, ki se je včasih povsem zlila z nebom. Vendar so mi povedali, da grejo ladje v Ameriko ali kam drugam in to je bila potem pot, po kateri sem hrepenel. Vedel sem, da tam nekje se pa svet odpira. Križ je ugnezden na majhnem griču, za vasjo so hribi in takrat se je videlo celo do Triglava. Posebno pozimi je bil Triglav prav mogočen

in čeprav smo čutili, da je tam naša domovina, je bilo obzorje na tisto stran zaprto. Čutil sem da sem tam sicer zaščiten, svet pa se mi nekje med Gradežem in Debelim rtičem odpira vse dol do Afrike. In z veseljem sem gledal razne ilustracije z afriško džunglo, živalmi itd. Poleg tega je mama imela prijateljice, ki so se izselile v Argentino, in pisma, ki so prihajala iz raznih krajev, predvsem iz Argentine, so nas opozarjala, da tam živijo naši ljudje. V Argentino so se v dvajsetih in v začetku tridesetih let izselili številni Križani, predvsem kamnoseki, ker je v Buenos Airesu zaslovel kriški arhitekt Viktor Sulčič, ki je za svoje zgradbe angažiral svoje sorodnike in vaške znance. Med drugim je zgradil pokrito tržnico v Buenos Airesu in sloviti stadion La Bombonera. Viktor Sulčič je dobil tudi številna naročila za palače, katerih okraske, stebre in podobno so izklesali Križani. Vse to nas je navdajalo s ponosom in zavestjo, da imamo tam za morjem tudi sorodnike in znance.

Če se vrneva z morja, s teh obzorij, ki vabijo, nazaj na Kras – to je pa druga tema, ki se pojavlja v vaši poeziji …

Kras je prizorišče večine mojih otroških doživljajev. Na gmajnah smo se igrali, v gmajno smo gonili našo edino kozo. Imeli smo več koz in za vsako smo upali, da bo bolj radodarna z mlekom kot tista, ki jo imamo trenutno, vendar smo bili slabi pastirji in smo po navadi vsak svojo kozo kar privezali za grm, da smo se lahko brezskrbno igrali. Na Kras so vezana številna doživetja, ki so se med vojno s streljanjem in z iskanjem zavetja v naših, kot pravimo pejcah, kraških jamah, med bombardiranjem mesta oziroma Opčin, še poglobila. V tistem času se je ta podoba Krasa zaokrožila v globlje doživetje in s tem dobila tudi globlji pomen, tudi v moji poeziji.

Nekje ste dejali, da ste s svojo pesmijo skušali dopolniti sliko Trsta oziroma dati vedeti, da so Slovenci sestavni del Trsta.

To se je zgodilo potem, ko sem spoznal poezijo pesnika Umberta Saba. Njega osebno nisem poznal, ker je bil, povedano mimogrede, zelo odljuden človek in v svojem času ne ravno cenjen. Saba je napisal nekaj imenitnih pesmi o Trstu, ni pa v njih nikoli zabeležil slovenske navzočnosti. Rodil se je kot nezakonski otrok in mama ga je, zaradi težav, ki jih je zaradi tega imela, zaupala slovenski dojilji Pepi Šabac, po kateri je potem prevzel svoj psevdonim. Slovenka je bila prva ženska, s katero je občeval, kar opisuje v svojem romanu *Ernesto*, povsod je srečeval Slovence, vendar o njih nikoli ni pisal kot o Slovencih. Kljub temu, da smo veliko prispevali k tržaški kulturi, začnemo lahko že pri Trubarju in njegovih govorih v tržaški stolnici v času škofa Bonoma, nato nadaljujemo s številnimi našimi bolj ali manj uspešnimi pisatelji, ki jih ne bi našteval, vsekakor pa je potrebno omeniti Vladimirja Bartola, Borisa Pahorja in Alojza Rebula, je Trst želel veljati za zgolj italijansko mesto. Cel okraj Sveti Jakob, to je bil tržaški delavski okraj, je bil še po II. svetovni vojni skoraj popolnoma slovenski. Škedenj je bil do tridesetih let trdna slovenska vas, iz katere je izšlo na desetine slovenskih intelektualcev in kjer so nastopali številni, od mladega Srečka Kosovela in Ivana Grbca do Karla in Alberta Širokа ter Josipa Ribičiča, v literaturi pa naj o tem ne bi bilo nobene sledi. In zato se je mladi Košuta, ki je Trst takoj občutil kot svoje mesto – vsi smo ga resnično čutili kot našega, čeprav, ponavljam, ne samo našega, vendar odločno tudi našega – odločil, da se še pesniško posveti oblikovanju podobe tega mesta; in če danes govorijo o poeziji Trsta, ne morejo mimo tega, da ne bi omenili vsaj nekaterih mojih pesmi, ki so povezane s Trstom. Gre preprosto za to, da je bila realizirana potreba, ki pa sem jo občutil tudi kot dolžnost. Zdelo se mi je prav, da narišem svojo podobo mesta, kot jo sam vidim in čutim in kot jo čutijo moji sorojaki, ki v tem mestu živijo vsaj že stoletja.

Kako vas je kot pesnika zaznamovalo zamejstvo?

Zamejstvo je vsekakor nekaj utesnjujočega. To naj bo že takoj jasno. Krila sem razprl, če smem temu tako reči, v Ljubljani, po prihodu na univerzo in po srečanju s tem, kar je v tamkajšnji poeziji sledilo objavi zbirke *Pesmi štirih*. Zbirka je zgodovinsko izredno pomembna, vendar je, če danes pošteno gledamo nanjo, pesniško precej skromna. Bila je prelomnega pomena, ker je poezijo preusmerila od takrat cenjene »krampaske poezije« v intimno človeško doživljanje, v človeka samega. Ko sem prišel v Ljubljano, sem imel še hude težave s slovenščino, in tu se moram hvaležno spomniti svojega mentorja Mitje Mejaka, ki me je dobro precenil in tudi spodbujal, bil pa je tudi zelo oster sodnik mojih tržaških pesniških proizvodov. Prvi najini pogovori in prvi njegovi zapisi v Listnici uredništva Mladih potov o pesmih, ki sem mu jih poslal, so bili zame hud udarec, ker pa sem bil trmast in zaljubljen v jezik in poezijo, sem pomanjkljivosti jezika precej hitro popravil. Sem pa zaradi bolezni in zaradi vojne izgubil nekaj let, tako da sem se na univerzi znašel skupaj z Marijanom Krambergerjem in štiri leta mlajšim Nikom Grafenauerjem. Ker nismo sodili v nobeno od takratnih literarnih generacij okrog revij, kot sta bili Revija 57 in Perspektive, smo formirali samostojno pesniško trojko. Med seboj smo si bili po značaju pa tudi pisanju zelo različni, združevali pa so nas prijateljstvo, zavzetost za literaturo in pesniški fanatizem. Jaz sem s seboj prinesel latinski svet, to, kar sem poznal iz italijanske književnosti ter iz španske in južnoameriških, Niko pa je bil mojster odkrivanja nemškega sveta. Bil je zvedav in nas je se-

znanjal z novimi imeni in dogajanjem v nemški literaturi. Marijan Kramberger pa je imel nekakšno povezovalno vlogo med nama, ker je bil predvsem esejist, čeprav je takrat pisal tudi odlične pesmi. V Ljubljani sem poleg prijateljstva začutil nekakšno širino, začutil sem, da je Ljubljana slovensko glavno mesto. To čutim še danes in morda se tega zavedam veliko bolj kot marsikateri Ljubljančan. Ljubljana je glavno mesto tudi na kulturnem in literarnem področju, mesto, ki me je bogatilo z znanjem in ljubeznijo do jezika, do literature in tudi do zgodovine slovenskega naroda. Zato je bila moja vrnitev v Trst po svoje nerazumljivo, lahko bi rekel celo nerazsodno dejanje, ki mi ga je prijatelj Niko odločno odsvetoval, Mariborčan Kramberger pa me je razumel. Rekel mi je: »Miro, ni kaj razmišljati, pojdi v Trst, ker moraš, pa čeprav ti bo potem še zelo žal.« Že po dveh, treh letih sem odkril, kako zelo sta imela oba prijatelja prav. Družinske stiske, tudi finančne, ki smo jih doživljali v zamejstvu, problemi s Slovenskim stalnim gledališčem – tam sem preživel skoraj petindvajset let v dveh različnih obdobjih – in občutek, da si stalno na prepihu, to je bilo zelo moreče in zame kot pesnika le malo spodbudno. Po drugi strani pa sem tukaj podoživljal svoje otroštvo in mlada leta in občutil ljubezen do te svoje ožje domovine, do ljudi, ki živijo tukaj, ki se stalno borijo za svoj jezik, do ljudi v Nadiških dolinah vse tja gor do Trbiža in do onih, ki so razseljeni po Furlanski ravnini. V tistih časih je namreč kazalo, da je vse to odpisano. Moram reči, da smo toliko svojih energij vložili v to, da lahko danes tudi z osebnim zadovoljstvom ugotavljam, da se nam je marsikaj obrestovalo. Morda še najbolj vse vrste investicij v Benečijo. Kot pesnik sem se znova našel potem, ko sem lahko izpregel v ulici Petronio, ko sem za sabo zaprl vrata kulturnega doma, tudi v prepričanju, da je bilo moje delo tam dolgo, gotovo celo predolgo, drugih rešitev pa skupnost očitno ni imela, ampak noben človek ni za zmeraj in odtlej sem se posvetil sebi. Začel sem odpirati predale in tam našel veliko pesmi, tudi takih osebnih, ki bodo ostale v predalih, našel pa sem tudi zelo veliko otroške poezije pa tudi nekaj okvirnih proznih načrtov, ki sem jih v teh zadnjih letih uspel realizirati. Če naj zdaj po tolikem času odgovorim, ali je bilo prav, da sem šel iz Ljubljane, bom rekel, da predvsem za mojo družino ni bilo prav. Zame, za ta moj občutek, da sem pa tu nekaj malega le prispeval, nekaj malega skušal zajeti v verze, ki še danes povejo stvari izpred dvajsetih ali tridesetih let, ki so pričevanja o takratnem stanju, o sedemdesetih letih, ko sem prišel, in o tem, kaj sem tukaj našel, se mi zdi, da je prav, da sem prišel. In če me zdaj sprašujejo, ali lahko ponatisnejo moje pesmi o Benečiji, napisane pred štirimi desetletji, me to v tem potrjuje. Torej te pesmi še vedno nekomu nekaj povedo, čeprav se meni ne zdijo več aktualne, ker so bile zelo pesimistične. Končale so se z željo, da bi se naš jezik ohranil, da bi bili tamkajšnji rojaki gluhi za vse pritiske *kot v tej rečni strugi kamen*. Pisal sem o tem, da sta se oče in sin že izgubila, potem gre za njima tudi hči, *tam v širnem svetu se zgubi in s tem je konec besedi*. Ta konec moje *Beneške narodne* je bil prepesimističen. Ljudje so se začeli vračati, naša skupnost s pomočjo najprej Jugoslavije in potem Slovenije je veliko investirala v Benečijo in vidim, da se ta investicija obrestuje. In čutim malo tudi osebnega ponosa, ko povem, da imamo v Špetru dvojezično šolo in v svoji bibliografiji navajam *Prvi dan šole*, to je kratek prozni zapis, ki je bil prvi učbenik za takratne učence. Nekaj smo prispevali, nekaj smo le naredili in naj ostane v moji bibliografiji poleg pesmi zabeležen tudi ta učbenik, ki ga je potem uredila Živa Gruden, ilustriral pa Benečan Alessio Petricig in na osnovi katerega je začela poganjati korenine slovenščina v naši dvojezični šoli.

Vrniva se za konec k poeziji, ki ji je vendarle posvečeno največ vaše naklonjenosti, pa čeprav ste v zadnjem času objavili tudi odmevno knjigo proze Spomini Angela Katice*, Skoraj družinski roman, ki je nastal na osnovi zapiskov vašega očeta, najdenih med brskanjem po predalih. Torej, kako nastane pesem?*

Nastane na osnovi priučenega znanja in občutenja globine samega čutenja. Čustvo je pri meni vedno v prvem planu, tako rekoč pred samimi besedami. Za pesem morda najdem ključno besedo ali ključen verz. Pogosto se mi pesem rodi na osnovi enega verza, ki mi prinese tudi ritem, neko notranjo melodijo, kajti zame je melodija eden od sestavnih, celo prvotnih elementov za pesem. Mislim, da ne morem napisati pesmi, če ne čutim njenega ritma. To pa pomeni zvočnost in tudi, ali bo tekla v prostem verzu ali v vezani besedi. Gre preprosto za to, da jo čutim. V sebi imam občutenje, med prsti pa tvar, ki se ji pravi ritem in iz katere luščim besede in vse, kar to pesem sestavlja. Gotovo ni naključje, da so moje pesmi vedno tako zvočne, posebno otroške. Pri otrocih je namreč nujno imeti lepe, žive prispodobe, in navsezadnje te kot pesnika označijo tudi besede. Recimo, Igo Gruden je napisal zbirko pesmi *Na Krasu*. Meni se je podoba spletla v *Na Krasu je krasno*. Ta krasno je zametek cele pesmi, kajti potem sem moral razmisliti, zakaj je krasno; seveda zaradi Kraševcev, ki smo pač takšni, kot smo, smo širokosrčni, vsaj mislimo, da smo, smo predvsem veseli ljudje, smo radi v družbi in tako naprej, in tudi zaradi Kraševk. To je osnova, potem pa presojaš, kaj gre skupaj in luščiš, dokler ne izluščiš bistva. Moram povedati, da običajno napišem več kitic, kot jih je potem objavljenih. V zadnjem času sem se pri otroških pesmih zadovoljil že s štirivrstičnicami ali le malo daljšimi pesmimi, ker se mi zdi nepo-

Foto: Alenka Veber

trebno, da bi tvezil pol ure neke prispodobe, če lahko podam doživetje kot jedrce, ki ga otroci izluščijo iz lešnika. Po drugi strani pa je včasih lepo presti kot kako dolgo štreno, tudi zato, da pokažeš, da si v tem prav tako spreten. Otroci, od njih imam namreč neposredne odzive, sprejemajo to tako, da potem po mojem kopitu pišejo svoje pesmi. Včasih so nebogljene, včasih pa nastanejo prav žlahtne zgodbice, prispodobe ali domislice. Torej ne moreš imeti samo enega stila niti za otroke, kaj šele za odrasle. Za te pa je potrebno dodati še tisto primarno doživetje, ki je botrovalo nastanku pesmi, da na koncu pride na dan tudi poanta, oziroma da na koncu pesem dregne bralca, če seveda bralca najde – to vedno ponavljam tudi sam sebi, ko pišem – in ga zvabi na svojo stran, da s pesnikom združen soustvarja tiste pesmi. Bralec res postaja soustvarjalec, če doživlja pesem, ki jo bere, ker doživetje odzvanja v njem bolj ali manj tako, kot je odzvanjalo v avtorju. Seveda pa ni rečeno, da je njuno doživljanje enako in to tudi ni potrebno. Doživljanje pesmi je zame nekaj zelo kompleksnega, zelo intimnega. Ko pišeš, v glavnem ne razmišljaš o bralcu, ko pa piliš, takrat pa že pomisliš nanj.

Kdaj se vam v poezijo prikrade humor?

Humor se mi je prikradel že v prve verze, tiste, pisane na deščice, ker so bile te pesmi namenjene zbadanju brata in kakšnim kritičnim opisom dogajanja na domačem borjaču. Kot mulec pa sem izdajal tudi svojo rokopisno revijo v enem izvodu, kar nekaj številk je je bilo, sestavljeno iz štirih ali osmih listov iz navadnega šolskega zvezka. Revija je imela naslov Kozje molitvice in te Kozje molitvice sem prebiral bratu, ki je bil, kar se poezije tiče, popoln analfabet, po robu pa se mi je poskušal postavljati tako, da me je brcal v piščal. Pa sem mu rekel: »Dobro, ti me kar brcaj, jaz pa ti bom jutri napisal še eno tako.« In tu sem se že začel zavedati, kakšno moč ima lahko poezija in kakšne reakcije lahko povzroča. Humor bi me verjetno spremljal vse življenje, če se v naši družini ne bi zgodilo, kar se je pač zgodilo. Najprej sem odložil sleherno pisanje, potem pa se predvsem posvečal razglabljanju o smislu človekovega življenja in o usodi. Mislil sem, da ne bom nikoli več ničesar napisal, vendar je očitno v človeku nekakšna sila, ki ga žene, da preživi. Pri tem si pomaga, kakor more, in danes mi je žal, da sem uničil cele šope pesmi oziroma tistega kracanja, ko človek skuša svoji bolečini dati podobo, pa vidi, da bi moral biti vse drugačen mojster, da bi opisal, kar doživi tragičnega. Se je pa z leti bolečina unesla, umaknila pred navalom življenja in sprotnih potreb. Takrat sem bil, na srečo, zelo obremenjen z delom v gledališču, tako da mi je misel na ustanovo, na sodelavce, na gledalce pomagala ne misliti nase. Tako se je rodila zbirka *Odseljeni čas*. Pozneje pa sem se v želji, da premagam popolno izolacijo, lotil zbiranja pesmi za zbirko *Riba kanica*, kar po naše pomeni morski pes, ki simbolizira vse hudo v življenju, hkrati pa sem s humorjem dal duška tudi svoji primarni naravi. Leta namreč minevajo in človek se znajde v družbi mladih in vidi, da življenje gre mimo. Začel sem fantazirati o tem, kako bi bilo, če bi bilo drugače, in to z dobršno mero humorja. Ne vem, če so se iz tega rodile dobre pesmi, ker so nastajale pod nekakšno prisilo, iz želje, da se doživetje odmakne v globino duše. Potem pa je ta humor, še posebno v otroški poeziji, prevladal. Nagrada, ki sem jo dobil, pa mi pomeni priznanje, da sem živel življenje, ki ga je bilo vredno živeti. Ni bilo zmeraj lahko, nasprotno, bilo je težko, naporno, ampak živel sem ga v takšnih kolektivih, ki so me globoko zaznamovali, živel sem ga s pesniškimi prijatelji, ki so se prav tako neizbrisno zapisali v mojo usodo in od katerih sem bogat.

Pogovarjala se je **Vida Curk**

Nina Mazi

Temelj družbenega razvoja

Vsak delavec je vreden svojega plačila

Zahteva po poštenem plačilu za dobro delo, na katero v teh dneh prisegajo poklicno aktivni posamezniki, strokovna in stanovska združenja, sindikati in vsi, ki kljub krizi ne pristanejo na razvrednotenje dela in na poniževalen odnos do delavcev, ni novodoben pojav, marveč se ponaša z bogato tradicijo. Njeni zametki segajo v svetopisemske čase – najti jo je tako v Stari (Mojzes) kot tudi v Novi zavezi (Timotej, Pavel, Matej, Luka). Po svetopisemskem izročilu je poplačilo brezkompromisno dejstvo, zato pristojni (delodajalci in ostali) ne morejo računati na 'odvezo' zaradi krize in recesije. Postulat za pošteno delo pošteno plačilo je temelj gospodarske rasti in razvoja družbe, prvi pogoj za uspeh in napredek ter nepogrešljiva stalnica ekonomske perspektive in blaginje posameznika, skupine, podjetja, panoge, nacionalnega in globalnega gospodarstva.

Lani je propadla vrsta podjetij; število registriranih brezposelnih je v Sloveniji letos že preseglo vrtoglavih 110.000. V anale se bo leto 2010 zapisalo kot čas, ki nam je prinesel resno napoved podaljšanja delovne dobe in krčenja pravic na številnih področjih, individualne finančne stečaje, poslovni neuspeh in propad vrste (dotlej uspešnih in uglednih) podjetij, večanje deleža prebivalstva, ki živi na pragu oziroma pod pragom revščine, pospešen upad socialne blaginje in zadovoljstva v državi ter hudo stopnjo brezposelnosti; ta se še povečuje, kar ogroža pokojninsko, zdravstveno in davčno blagajno. Posledični izpad davčnih prihodkov ter vedno večje potrebe po nadomestilih za brezposelnost in ostalih socialnih transferjih pa siromašijo nenasitno državno blagajno ter večajo proračunsko luknjo. Če temu ob bok postavimo še krizo zaupanja, ki se krepi in poglablja, so trenutne razmere daleč od sprejemljivih, kaj šele optimalnih. Za piko na i pa tudi realne napovedi za letos sploh niso obetavne. Objektivni realisti in poznavalci razmer poudarjajo, da so možnosti in pričakovanja najmanj obetavna za socialo. Napovedani so novi stečaji ter posledično nadaljnje povečevanje brezposelnosti in revščine. Zaposlovanje naj bi se letos kljub malo višji gospodarski rasti še ne povečevalo. Ob nizkih osebnih dohodkih zaposlenih, administrativno določenih socialnih transferjih brezposelnih in zamrznjenih pokojninah strokovnjaki napovedujejo še večje razslojevanje in stiskanje prebivalstva v naši državi. Čeprav je nacionalni statistični urad lani objavil, da se je po podatkih za leto 2008 stopnja revščine v Slo-

veniji znižala, je take ocene v bistveno slabših razmerah mogoče upravičeno imeti za nerealne in neverodostojne, saj se z revščino v živo spopada vsak dan več ljudi. Po uradnih podatkih je samo zaradi brezposelnosti ogroženih več kot 300.000 prebivalcev naše države, najmanj 100.000 pa jih je v stiski še zaradi (pre)nizkih plač in pokojnin. Med slednjimi je tudi znaten delež zaposlene populacije, ki si kljub poštenemu delu ne more (več) zagotoviti kakovostnega, perspektivnega življenja in zadovoljevanja osnovnih potreb; tudi zato, ker so delodajalci in ostali pristojni poteptali načelo poštenega plačila za dobro delo. Tistim, ki ne prebirajo *Biblije*, se verjetno toži po očetu marksizma iz Nemčije, ki je učil, da mora mezda (plača) delavca zadoščati za reprodukcijo – za dostojno preživetje njega samega in njegove družine oz. njegovih najbližjih. V skladu svetopisemskim izročilom in postulati Karla Marxa je razmišljal tudi legendarni slovenski junak Martin Krpan, ki je stiskaškemu cesarju na Dunaju pojasnil, da je vsak delavec vreden svojega plačila. Za povrh pa ponosno dodal še: »… Kdor noče dati, naj ima sam!«

Če upoštevamo navedena dejstva, je razumljivo, da za rešitev iz aktualne finančne krize in gospodarske recesije številni strokovnjaki in poznavalci priporočajo predvsem troje: pravično in pravočasno plačilo za pošteno delo, spoštovanje človeka in njegovega dela ter celovito prevzemanje odgovornosti. Brez tega je govorjenje o luči na koncu tunela besedičenje v prazno in zavajanje lahkovernih. Vse, ki svojim zaposlenim in zunanjim sodelavcem dajejo nizke plače, sramotno božičnico ali jim celo trgajo od zaslužka, je namenjeno priporočilo v *Svetem pismu* Stare zaveze: »Ne izkoriščaj svojega bližnjega in ne ropaj ga; plačilo dninarja naj ne ostaja pri tebi do jutra!« (Mz, 3; 19 -13). Tistim, ki delavce postavljajo pred vrata pod krinko fleksibilne politike zaposlovanja in dinamike trga dela, je namenjen naslednji stavek: »Gorje njim, ki izdajajo krivične odloke in pišejo okrutne sodbe, da zavračajo pritožbe revnih!« (Iz, 10; 1-2).

Kdo je kriv?

Presojanje o krivdi in arbitriranje v tem primeru sta sila občutljiva in zahtevna, pogosto tudi nepotrebna in brezplodna zadeva, saj sama po sebi ne prispevata k razrešitvi finančne zagate in gospodarskega gordijskega vozla. Ker pa se tega mnogi ne zavedajo oziroma ne upoštevajo, skušajo vso odgovornost in/ali krivdo za nastale zaplete naprtiti delavcem, ki ustvarjajo dodano vrednost, iz katere se napaja in poganja življenje v Sloveniji; v skladu s staro resnico, da kdor kaj dela, dela tudi napake, kdor ne dela, pa lahko svoj del odgovornosti ravnodušno prevali na druge, rekoč, češ, jaz nisem nič naredil in nisem nič kriv, krivi so tisti, ki delajo …

Čeprav je kamnov ob poti (iz krize) veliko, se glavnina pristojnih kljub skušnjavi, da bi v trenutku slabosti in nemoči zalučala vse naenkrat, raje vzdrži tovrstnega nerazsodnega početja. Zaveda se, da so za slabo organizacijo dela in za neučinkovito delovanje svojih podrejenih odgovorni predvsem lastniki in delodajalci.

Ko gre za delo, plačilo, poklicno in strokovno, materialno in socialno perspektivo, je govorjenje o krivdi in iskanje krivcev pogosto jalovo početje – bolje se je osredotočiti na odgovornost in pristojnost ter poskrbeti, da bo s pomočjo ustreznih motivacijskih prijemov vsakdo vsaj zavzeto in pošteno, če že ne navdušeno in veselo opravljal svoje delo. Pa seveda, da bo za dobro opravljeno delo tudi pravočasno ustrezno nagrajen (materialno in nematerialno). Tudi svetopisemsko izročilo se posebej ne ukvarja s krivdo (ne pretirava z njenim preverjanjem in analiziranjem), marveč se raje osredotoča na bolj produktivne in obetavne zadeve; na primer na spremembo sistema in vrednot, ki lahko učinkovito prevetrita obstoječo paradigmo in ji zagotovita nujno potrebni razvojni naboj. Zategovanje pasu in omejevanje (materialna stiska delavcev) ne more služiti kot temelj poti do napredka (lahko le pomaga vzdrževati status quo). Rešitev aktualne finančne zagate ne tiči v neusmiljenem omejevanju dohodkov zaposlenih, filigranskem nadzoru nad odhodki in administrativnem uravnavanju višine plač ob ohranitvi ali celo krepitvi obstoječega sistema. Rešitev lahko prinese le razvoj, ki terja ključne sistemske spremembe, organizacijsko prilagajanje in prevetritev korporacijske paradigme.

Svetopisemsko izročilo

Delo in plačilo (materialno, nematerialno) sta pomembni postavki svetopisemskega izročila Stare in Nove zaveze. V prvem se tem vsebinam posveča predvsem Mojzesesova postava, pri drugem pa sta neposredno prisotni in vsaj posredno zaznavni v številnih poglavjih.

Evangelist Luka na primer eksplicitno poudarja, da je delavec vreden svojega plačila (aksiom, ki velja in bo veljal ne glede na razvoj znanosti in tehnike ter družbeno ureditev) (Lk, 10; Tim, 5:1-25). Podobno kot Luka pravi tudi sv. Pavel v svojih pismih Korinčanom (Kor, 1; 9-14).

Evangelist Matej sporoča, da delavec tudi sam (so) odloča, kakšno bo njegovo plačilo, ko pravi: »Kdor sprejme preroka, ker je ta imenovan prerok, bo dobil plačilo preroka; in kdor sprejme pravičnega, ker je ta imenovan pravični, bo dobil plačilo pravičnega,« (Mt 10; 40-11,1).

Timotej poudarja, da dober kmet in pravičen gospodar volu, ki mu pomaga mlatiti žito, ne zavezuje gobca, marveč mu dovoli, da se do sitega naje, da bo

lahko še bolje delal (Tim 5; 17-18). Odtegovanje poštenega, pravočasno dodeljenega zaslužka velja za 'hud spodrsljaj' – greh, ki 'kar vpije k Bogu po maščevanju'. Neplačevanje, nepravično/nepošteno, nepravočasno zagotavljanje zaslužka zaposlenim se uvršča med hude grehe.

Pravičnost si 'gospodar' (delodajalec, manager) lahko predstavlja in jo presoja po svoje. V Evangeliju po Mateju je na to temo zanimiva in poučna prilika o delavcih v vinogradu, ki izzveni v dejstvu, da mora delodajalec/lastnik/šef sicer držati besedo, ki jo je dal oziroma spoštovati pogodbo in ne sme nikogar plačati manj, kot je bilo dogovorjeno. Lahko pa po lastni (širokogrudni, človeški, strokovni) presoji koga nagradi bolje, kot sta se pogodila, in to ne glede na (morebitno) negodovanje ostalih. Pri tovrstnih odločitvah je popolnoma suveren – ima vse pristojnosti, pa tudi odgovornosti. To več kot zgovorno potrjujejo besede, namenjene nergaču: »Vzemi, kar je tvojega, in pojdi! Ali ne smem storiti s svojim, kar hočem?« (Mt, 20, 1-16).

Denar ni vse, tega se delavci dobro zavedajo, vendar je zelo pomemben, saj od zaslužka, ki ga prejmejo za opravljeno delo, živijo sami in njihovi najbližji. Pravično, pošteno plačilo za opravljeno delo ne sme in ne more biti stvar pogajanj (barantanja) in kompromisa – je brezkompromisni postulat in aksiom, ki potrjuje, da je delavec vedno in povsod vreden svojega plačila. Nagrajevati je treba delavnost (prizadevanje) in dosežke (rezultate delovanja). Najbolj uspešni in perspektivni niso nujno tisti, ki delajo največ ur, marveč samoiniciativni posamezniki, ki znajo poskrbeti za večjo učinkovitost in ustvarjanje tržno zanimive dodane vrednosti (za kar so seveda pogoj razumevanje, spodbuda, pomoč, opora in podpora njihovih šefov in sodelavcev). Dokler bo delavec za polni delovni čas prejemal 500 evrov neto mesečno, njegov direktor pa 10.000 in več, o pravičnem plačilu ne moremo govoriti. Ključna razlika oziroma razkorak med tem, koliko je kdo plačan, in tem, koliko je prepričan, da si dejansko zasluži, je zlasti posledica razlik v zaznavanju vrednosti in učinka.

Zanimivo, razmisleka in pozornosti vredno je tudi dejstvo, da je v svetopisemskem izročilu dobro delo predmet poštenega plačila (materialne nagrade), pa tudi moralnega priznanja in iskrene, javno izražene hvaležnosti. Melkizedek se pred vsemi glasno zahvali Abrahamu (Gen, 14: 18–20;).

Tudi danes zelo aktualna udeležba delavcev pri dobičku podjetja je zakoličena v *Bibliji*. Svetopisemsko izročilo prinaša že v Stari zavezi (Prva Mojzesova knjiga) konkreten primer dobre prakse na tem področju, ko veliki duhovnik in kralj Salema (kasnejšega Jeruzalema) Melkizedek Abrahamu, potem ko se mu je zahvalil ter njega in njegove vojake lepo pogostil, nameni desetino plena, pridobljenega v bojnih pohodih (Gen, 14; 18–20). Del iztržka/dobička pripada tistim, ki so ga ustvarili – delavcem. Ko gre za nagrajevanje, ekonomski interes ne more in ne sme zasenčiti etične zaveze. Poleg pravičnega plačila za opravljeno delo in enake nagrade vsem zaposlenim v podjetju za poslovno uspešnost in materialno učinkovitost je treba modro in korektno deliti tudi ostale (materialne in nematerialne) privilegije in bonitete. Običajno si jih razdelijo le lastniki, vodstvo in investitorji, ki si načrtno/namenoma ali nehote zatiskajo oči pred dejstvom, da tudi vzdrževalec, receptor in čistilka pripomorejo in aktivno prispevajo k uspešnosti podjetja. Plača (redni OD) je pogojena z izobrazbo, delom, položajem in funkcijo, engramska diskriminacija v primeru izrednega (občasnega) nagrajevanja pa je zelo vprašljiva. Modri lastniki in predstojniki (managerji) se zavedajo in tudi v praksi upoštevajo, da k uspehu podjetja/ustanove poleg vseh zaposlenih prispevajo tudi zunanji sodelavci in partnerji. Podjetje, ki ponuja slabe storitve/proizvode, nima prave poslovne perspektive. Čeprav delodajalci nenehno poudarjajo, da nihče ni nenadomestljiv, je dobre kadre na ukaz nemogoče potegniti iz rokava.

Za sodobni čas krize in stiske, ki pesti tako zaposlene kot tudi brezposelne, upokojence in predstavnike vseh generacij, je zelo aktualna tudi prilika iz Evangelija po Mateju: »… Ko je zagledal množice, so se mu zasmilile, ker so bile izmučene in razkropljene kakor ovce, ki nimajo pastirja. Tedaj je rekel svojim učencem: 'Žetev je velika, delavcev pa malo. Prosíte torej Gospoda žetve, naj pošlje delavce na svojo žetev'« (Mt 9; 37-38). To izjavo je mogoče povezati tudi z dejstvom, da številni delodajalci niso našli delavcev z želenimi znanji, izkušnjami in s kompetencami oziroma sposobnostmi (pomanjkljiv management znanja z evalvacijo, ki je stvar vseh članov kadrovske oziroma poslovne verige). Če bi ustrezne strokovnjake našli, bi bila stopnja brezposelnosti in posledično tveganje za revščino danes (vsaj za spoznanje) nižja. V nasprotju s svetopisemskimi postulati se razkorak med uspešnimi in neuspešnimi nenehno povečuje. V EU se bo pospešeno razslojevanje nadaljevalo, prepad med revnimi in bogatimi pa se bo poglabljal. Najmanj uspešne regije, ki zaostajajo v razvoju, bodo morale preživeti z manj kot tretjino (31 odst.) povprečnega BDP na prebivalca. Najuspešnejše, z največ znanja, izkušenj in kompetenc pa bodo vsaj desetkrat bogatejše. Ekonomija znanja močno spodbuja novo tržno vlogo znanja in intelektualnega kapitala ter omogoča preživetje najmočnejših. Države s cvetočim gospodarstvom nadzorujejo, ustvarjajo in obvladujejo znanje – najtrdnejšo sodobno valuto.

V sodobni ekonomiji je znanje hitro pokvarljivo blago. Za uspešne organizacije je značilno zanje, da

se ne ukvarjajo le s tehnično-tehnološkimi izumi, marveč tudi z osveževanjem odnosov, vrednot, kulture, morale in etike, standardov in meril v organizacijskem okolju.

Seveda pa ustrezna skrb za delavce/zaposlene ne sme in ne more biti omejena le na primerno finančno nadomestilo/materialno plačilo (Tes, 5; 12-13). Zaposlenim je treba omogočiti, da živijo kakovostno, dostojno, človeka vredno življenje. Poskrbeti je treba, da imajo dovolj časa, možnosti in priložnosti za osebno življenje, da jim ni treba zanemarjati svoje družine in domačih, prijateljev, kolegov in znancev (družabno življenje). Delodajalec/lastnik jim mora zagotoviti potreben počitek in sprostitev (dnevno, tedensko in letno, v času počitnic – plačan letni dopust) ter jih spodbujati in podpirati v skrbi za zdravje in vitalnost (zdrav način življenja, preventivni zdravniški pregledi, zdravljenje – bolniški stalež itd.).

Skandinavska znanstvenika Kjell A. Nordstoem in Jonas Riddestraele poudarjata, da človekova dejanska vrednost ni enaka plači, ki jo prejema za svoje delo. OD je le trenutna, ne povsem realna, začasna cena, po kateri ga delodajalec najema in kupuje. Posameznikovo dejansko vrednost predstavljajo njegovi darovi, ideje, zmožnosti/sposobnosti in potenciali. Teh pa se marsikdo sploh ne zaveda, podjetja jih ne zmorejo prepoznati in izkoristiti, kaj šele objektivno vrednotiti. Zato so ljudje običajno plačani veliko manj, kot so dejansko vredni. In temu primerno tudi delujejo pod svojimi zmožnostmi – ustvarjajo dodano vrednost, ki ne dosega niti optimalne, kaj šele maksimalne, hkrati pa so neiznajdljivi. Žal družba človeka pogosto presoja in vrednoti po debelini plačilne kuverte in teži mošnjička. Posameznik je vreden več od zneska na svoji plačilni listi. Tega se nekateri sicer že zavedajo, vendar glavnina poklicno aktivne populacije občutek svoje vrednosti in pomembnosti preveč povezuje z višino OD in materialne blaginje. Hkrati pa je zanimivo, da po izkušnjah strokovnjakov, iz psihološkega in sociološkega vidika človek bolj kot (dobro) plačano delo potrebuje občutek in zavest, da ima delo, ki ga opravlja, smisel in pomen; da ustvarja koristno, tržno zanimivo in človeštvu prijazno dodano vrednost. Samo to človeka notranje izpolnjuje in zadovoljuje. Posameznik, ki je nepričakovano ostal brez službe in ni resno eksistencialno ogrožen, se lahko odloči za 'začasno prostovoljstvo', pri čemer preveri, ali se mu doma, pri sorodnikih, sosedih, prijateljih, znancih, kolegih ponuja možnost za delo, ki ga je treba opraviti in bi ga zanimalo (pritegnilo, izpolnilo), a se ga doslej zaradi prezaposlenosti ni mogel lotiti. Treba je imeti odprte oči in srce – tako lahko najdemo delo, ki se nam bo sprva morda upiralo, a ko bomo odpravili svoje pomisleke in se znebili predsodkov, bo stvar stekla. Pomoč lahko potrebuje kdo v soseščini oziroma nekdo v krogu prijateljev ali znancev. Morda se lahko človek, ki išče delo, v tem času posveti kateri od svojih sposobnosti ali zanimanju, ki ga doslej ni mogel razviti in izpopolniti, ne glede na to, koliko bo z njim kratkoročno zaslužil. Zdravniki, psihologi, socialni delavci in sociologi ugotavljajo, da je pri tem ključen občutek: še sem potreben, niso me še odpisali in ni mi treba 'živeti v prazno'. Maksimi poštenega plačila za dobro delo in vsesplošne, celovite skrbi za delavce, se skušajo pristojni večkrat izogniti z izgovori o vladavini trga in tržnem gospodarstvu, ki 'sta kruta in neizporosna'. Med temelje tržne ekonomije sodi tudi dejstvo, da je trg izumil človek, zato mora trg služiti ljudem oziroma človeštvu. Trg je/mora biti podrejen ljudem (strankam, kupcem) in ne narobe. Tolikokrat zlorabljeni pojem prostega trga ni sinonim za nedotakljivost, 'svoboda trga' pa ni neomejena, brezkompromisna suverenost, ki pomeni absolutistično vladavino oziroma tiranijo ponudbe in povpraševanja. Svoboda trga je omejena s pravico slehernega človeka do kakovostnega, dostojnega življenja, delovanja in bivanja. Trg oziroma tisti, ki ga sooblikujejo in z njim upravljajo, želijo zase čim večje donose oziroma profit. Ker s tem pridobivajo kapital in moč, jim lahko zadeve zelo hitro uidejo iz rok. Zato morajo najprej zaščititi pravice ljudi in jih obvarovati pred nevarnimi posledicami aktualne, čeprav nelegitimne želje/zahteve trga po velikih dobičkih.

Zemlja in naravne dobrine niso naša trajna last, dobili smo jih le v (začasno) upravljanje, kar upoštevajo in spoštujejo vse stare civilizacije in kulturni krogi. Dobrine, ki so nam dane v upravljanje, so 'prehodna last' vsega človeštva – vsakdo ima pravico do njih. Vsakomur morajo biti dostopne in dosegljive. Med pomembne naloge in pristojnosti trga sodi zagotavljanje enakomerne pokritost z dobrinami. Kadar jih je na voljo manj, cene rastejo, če jih je več, pa cene padajo.

Andrej Capuder: RIMSKI SONETI

Spremno besedilo Andrej Arko. Celjska Mohorjeva družba, 2011

Morda Andreja Capudra bolje poznamo kot prevajalca, predavatelja in esejista, nikakor pa ni zanemarljiv njegov pisateljski delež. Nepogrešljivi so njegovi prevodi Dantejeve *Božanske komedije*, Francesca Petrarke, Teilharda de Chardina, Luisa de Camõesa, Ernesta Sabata, pomembna je monografija o Henriju Bergsonu … Tu so še romani *Bič in vrtavka* pa trilogija *Rapsodija 20, Iskanje drugega, Reka pozabe*.

Rimski soneti – zbranih je sto –, imajo podnaslov Vsak sonet je v sebi svet. Preseneča že s sonetom kot klasično, najzahtevnejšo pesniško obliko, ki se dandanes v praksi malo uveljavlja. Pri Andreju Capudru ima sonet zaledje v klasiki, zlasti pri Petrarki, ne da bi karkoli vsebinsko, idejno, problemsko dolgoval starim mojstrom. Tako je mogoče ob spoznavanju *Rimskih sonetov* kratko strniti: Andrej Capuder je klasik po formi, a izpovedovalec sedanjega časa, svojih doživetij, premišljevanj in čustev. Ti soneti so nastali v času Capudrovega bivanja v Rimu in odražajo niz motivov iz tega mesta, naj gre za Tiber, Sikstinsko kapelo, Palatin, Fontano di Trevi ali drugo. Vključuje tudi znane osebnosti, npr. Torquemado, Michelangela, Kierkegaarda, Freuda, Goetheja, vendar ne v prvih ne v drugih primerih ne gre za osvetljevanje teh predelov in oseb, so le asociativni člen za čisto osebno izpovedno noto. So dotikališča z mestom, a z zvenom in refleksijo, ki nima nič skupnega z opisnostjo, ampak z lastno izkušnjo, kjer se te prvine mestoma pojavljajo za podkrepitev osrednje izpovedne biti v podporo liričnega občutenja.

V krogotoku svoje duše se sprašuje, kje je resnica, kje je slepilo. Tudi ko vnaša mitološki motiv Lede, ne skledi antičnemu zgodbarstvu, ampak se zaustavi v sodobnem izpraševanju, čutnosti kot dvoreznem odzivu na lepoto ženske. Ko se zamisli ob nedokončanem Michelangelovem kipu, se mu sprožijo razna vprašanja. Tudi socialni preblisk je etično, človeško pristen, a »edino Bog nas potolaži«, sovraštva ne sme biti v človeku, lastnina naredi konec bratskemu objemu.

Ob hoji po starem Rimu se pesnik zave grobov, ki so ostali spomin, a prav tako lastne smrtnosti. Tudi če se pojavi podoba trga, fontane, konkretno prizorišče ostane, misli in doživetja pa sežejo preko njegovega okvira. Boji se nerazumnih, razdiralnih sil, ki so navzoče v današnjem svetu, a želi misliti dobronamerno. V ljubezenskem čutenju ima različna razpoloženja. Pesnik ve za nenehni boj, razbiti sloves starega Rima ga odvrača od slave in videza imenitnosti in se prepusti misli o poslednjem vprašanju in ravnanju.

Planet je poln norcev – slavohlepnežev, gorje, če se tak pririne med prve in si vzame oblast, po njem ostaneta požgana zemlja in praznina enoumja in nasilja. Pri tovrstnih vprašanjih Andrej Capuder noče biti apriorist, ampak izhaja iz temeljnih etičnih načel kot vodila za zdravo družbo. Videz in dejstvo sta spremljajoči potezi pesnikovega spraševanja o sodobnem svetu, individualnosti posameznika. Skušnjava in odločitev posameznika, oboje je stalno prisotno.

Kjer je denar vodilo, se osebna vest kaj lahko skrha, če ni vere v dobro in dejanja za dobro. V Ljubezni najdemo stezo, ki smo jo zgrešili. Tolažilo je neizmerno zaupanje v Njega. Lepota je pesniku žar resnice. Pri nevrednih se resnica popači. Življenje se ne sme utapljati v navajenosti, samozadostnost ne z razumom ne s čim drugim ne reši pred ujetostjo v nemoč solipsizma. Otok domačnosti ni le v spominu lepih misli, truda in dela, kjer hoče živeti in umreti. Vse je selitev v razpoloženju, dejanju, občutju in iskanje prave poti in videnja z Njim.

Povsem svojevrstna Capudrova zbirka *Rimskih sonetov* strne pesnikove prebliske o Rimu, o zunanjih predelih, pri tem nikoli ni orisno pripovedna, ampak osebno–doživljajsko refleksivna. Kljub strogi pesniški formi daje vtis sproščenosti, kar je zasidrano v zdajšnjem času in osebnem opredeljevanju do videnega in doživetega. Vodi ga notranja nuja, stalnica je etično razmerje do sveta, do ljudi, spremlja ga odrešujoča misel o Njem. Tudi ljubezenske pesmi niso običajne, kot jih najdemo med sodobniki, v intimni povezavi sta vera in zaupanje, pesmi so daleč od plehke senzualnosti, univerzalna ljubezen pa je vodilo do soljudi, do narave, vse do večnosti. Tudi lepota ni nekaj zunanje postavljenega, je povezana z notranjostjo človeka in zlahka preide do vprašanja večnosti. Morda izjemoma naletimo na kako nerodnost, kar je verjetno v zvezi z zahtevno poetiko soneta, a to ne zmanjšuje doživljajske spontanosti izpovedovalca. Andrej Capuder zna vnašati tudi posmehljive, ironične prvine z namenom in pomenom, Kakor so ti soneti nekaj svojskega, ko spajajo različna prizorišča, osebe, problematiko, ostajajo splošno razumljivi, bralcu poezije odprti.

Igor Gedrih

Jan F. Jarc: DA BI PRST OSTALA ISTA

Spremna beseda Fabjan Hafner. Študentska založba – Beletrina, Ljubljana 2010

Vsak leposlovni prvenec doživlja dvojni preizkus: ustvarjalca in bralca. Kadar gre za ujemajoče sozvočje, je to dokaj zanesljivo znamenje, da je literarno delo uspelo. Jan Jarc je pesnik prostega verza in kitice, brez formalne zapletenosti, kar pa kot lirik izpove, je preprosto, jasno, brez zapletenosti, z nadihom osebne note.

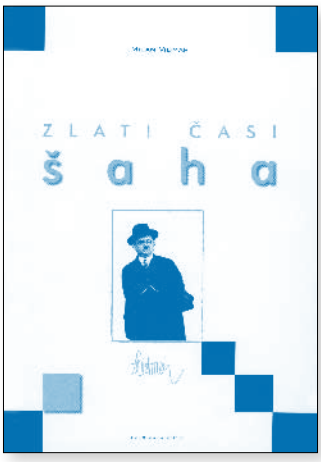
Njegova pesem je neposreden nagovor, doživetje, spomin, občudovanje narave, doma, kjer ne pozna patetike. Napaja se iz domačega okolja in čustveno-čutnega impulza, še raje iz notranjih odmevov na doživljanja. Njegov odnos do okolja, do drugih je odprt v refleksiji doživljajskega in odzivnega. Želi imeti čisto zemljo, nepotvorjeno, pristno, brez odvečnih besed.

Obdajajo ga tudi dvomi, negotovost, vendar ne izgublja vere v življenje, v smiselnost. Ljubezen naredi človeka bolj razumevajočega, spontana vez nima valence naključne predanosti. Vsi smo zakopani v trenutke sreče z željo po trajnosti. Sredi sveta, kakršen je zdaj in tukaj, je posameznik na preizkušnji pred imeti ali biti. Stvarstvo v svoji raznoliki podobi vzbuja občutke, vprašanja in zavestni privrženosti življenju.

Samoizpraševalna poteza pesnika ni privzdignjena, zaveda se minljivosti. Ljubezen je trajnica, ne glede na to, ali njega ali njo prevevajo trenutki oddaljevanja in približevanja.

Minevanje je del stvarnosti, ki posamezniku ponuja vprašanja in odgovor prepušča njemu. Ostajajo spomini, ne le z občutkom osamelosti, tudi s spoznanjem o ustavljenem času. Jan F. Jarc ni naključno izbral za naslov zbirke *Da bi prst ostala čista*, v realnem in simbolnem pomenu je zvest zemlji in življenju, ostal je stvaren v podoživljanju in odzivanju misli in spoznanj. Z vero in zaziranjem v čas in življenjske situacije ohranja svoj profil ustvarjalca. V pesmih noče biti meje med posvetnim in svetim, ostaja izpraševanje o sebi, časovnem in večnem. Jezik v njegovih pesmih je naraven, poetično barvit in razumljiv, noče biti zapleten, izumetničen izpovedovalec. V različnih časovnih premicah je spontan in povezujoč. Pesmi so različne valence in teže, a iskreni verzi pritegnejo bralca in mu nudijo razmislek. Fabjah Hafner je skrbno analiziral Jarčeve pesmi in pripomogel k njihovemu spoznavanju. Zbirka *Da bi prst ostala čista* je obetaven prvenec, ki bo gotovo dobil pesniško nasledstvo.

Igor Gedrih

Milan Vidmar: ZLATI ČASI ŠAHA

˝Prevedla Natalija Eršte, spremna beseda Janez Stupica. VEZA - Vesna Založnik, Ljubljana, 2010 – prirejena izdaja.

Milan Vidmar je mednarodno znana in priznana osebnost, tako na znanstvenem področju kot pri šahu. Stopetindvajsetletnica rojstva Milana Vidmarja je šahovsko obeležena s prevodom *Zlatih časov šaha*; prvotno je knjiga *Die Goldene Schachzeiten* izšla 1961. v Berlinu, kar je tedaj povzročilo kar nekaj nejevolje, ker ni izšla tudi v slovenščini. V sorodu je s starejšo knjigo *Pol stoletja za šahovnico* (1951), s čimer noviteta prav nič ne izgublja zanimivosti in je za slovenske ljubitelje šaha sveža, saj so domači tovrstni knjižni natisi prava redkost.

V *Zlatih časih šaha* avtor zaobjame mednarodno šahovsko dogajanje med letoma 1904 in 1937, rekli bi v obdobju, ko je bil Milan Vidmar šahovsko najbolj aktiven in je pobliže poznal vrhove šahovske igre. Značilno je, da ostajajo turnirji in osebnosti v ospredju, živo pa vključuje spomine, dogodke, psihološke osvetlitve, pozna se mu literarno pero. Skratka, ni suhoparen in omejen zgolj na statistiko in bledo poročilo, zna oživljati tudi tako oddaljene dogodke kot bližnja srečanja, ostaja v premišljevanju, kjer je potrebno (samo)kritičen. V knjigi najdemo 32 komentiranih partij, povečini avtorjevih, poleg njegovih dobljenih prinaša tudi izgubljene, vse je pospremljeno z njemu lastnim komentarjem. Za današnjega, z elektroniko razvajenega šahista so razlage lahko tudi pomanjkljive, a hočejo živo odraziti potek igre in igralca. Turnirske izkušnje s 40 turnirjev (ali več) so ga uvrstile med najvidnejše šahiste tedanjega časa, pa tudi prizadevnega šahovskega pisca. *Zlati časi šaha* so resda zgodovinsko barviti, spominsko bogati, za slovenski šahovski prostor pa pridobitev, ki z besedo in razlago oživljajo avtorjev aktivni čas šahovskega življenja. Pri tabelah in navedbi ne bi smelo priti do napak, sicer pa je prevod zelo berljivo dejanje, a o njem bo verjetno še stekla beseda. Resda odražajo *Zlati časi šaha* zgodovinsko obdobje, a Vidmarjevo pero naredi celoto privlačno, z osebnimi in skupnimi prebliski kritično živo, zna pritegniti ob partijah in partnerjih. Janez Stupica pa je napisal spremno besedo s kronologijo Vidmarjevega življenja in dela. *Zlati časi šaha* lahko privlačijo vsakega ljubitelja šahovske igre.

Igor Gedrih

Ljudmil Dimitrov in Ljudmila Malinova – Dimitrova, BAGRJANA V SLOVENIJI.

Prevedla Namita Subiotto in Metod Čepar. Študentska založba, Ljubljana 2011.

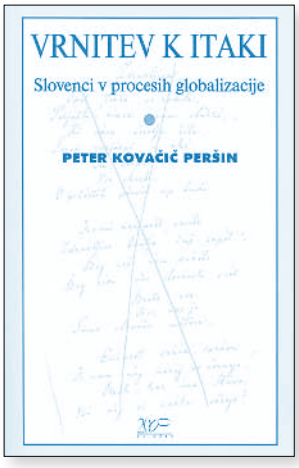
Pred nekaj desetletji je mlada slavistka Viktorija Menkadžijeva s sofijske univerze Klimenta Ohridskega, hči slovenske matere in bolgarskega znanstvenika, prihajala na poletne slavistične seminarje v Ljubljani in že na začetku navajala Elisaveto Bagrjano kot najvidnejšo pesnico bolgarske poezije. Kot hči slovenske matere in bolgarskega očeta je bila posredno navezana na Slovenijo, podobno kot Elisaveta Bagrjana, a hkrati zavezana bolgarski književnosti. Kakorkoli že, ob 20-letnici smrti Elisavete Bagrjane sta Ljudmil Dimitrov in Ljudmila Malinova-Dimitrova sestavila preko 290 strani obsegajočo razpravo *Bagrjana in Slovenija*.

Obiski v Sloveniji so bili Elisaveti Bagrjani nadvse ljubi, vzpodbudni, povezujoči, zato ne preseneča, da je France Bevk že v predvojnem času zapisal: »Elisaveta Bagrjana, ki jo v Sofiji na splošno imenujejo Slovenko, skoraj vsako leto prebije nekaj časa v Sloveniji.« Vredna je vse pozornosti in priznanja za literarne dosežke, zlasti za poezijo, saj je presegla številne vrstnike. Elisaveta Bagrjana, rojena Belčeva (1893) je bila prva od sedmih otrok sofijske družine. Leta 1915 je v Sofiji končala študij slovanske filologije. Odrasla je med sočasnimi umetniki in uglednimi pisatelji. Zakon s folkloristom Šapkarovom je razpadel, ker tašča ni trpela, da snaha piše, a se pesnica literaturi ni odrekla. Leta 1927 ji je izšel prvenec *Večna in svet*, podpisala pa se je kot Bagrjana. V Sofiji se je 1930. srečala z modernistom Radom Draincem, oba je povezala več kot vztrajna privrženost sodobni književnosti, a predane prijateljske vezi so bile deležne podtikanj, obrekovanj, zaradi teh napetosti je – nezaželeno od obeh – prišlo do razhoda. Pariz je odmeval v njej literarno in po znanstvih z Izidorjem Cankarjem, oba pa je vezala globoka, ustvarjalna ljubezen. Elisaveta Bagrjana je postala odzivna literarna osebnost z novitetami, pogovori in nastopi. Njeno slovensko obdobje sega od maja 1932 do začetka 1940, ko je bila zadnjič v Sloveniji, a je tudi po vojni ohranila stike z Izidorjem Cankarjem, Francetom Steletom, Igom Grudnom, Franom Albrechtom, Božidarjem Jakcem in drugimi. Za tretjo pesniško zbirko *Srce človeško* (1936) je po njenem pričevanju dobila velik navdih v Sloveniji in pri slovenskih prijateljih.

V prvem delu monografije sta pisca podala kroniko pesničinega bivanja na Slovenskem med letoma 1932 in 1940, ne da bi izpustila kasnejše stike, ki jih je ohranila do konca življenja. Ob znanem je med korespondenco tudi nekaj doslej neznanega. Drugi del vsebuje slovenski opus. Prvič je zbranih vseh dvajset pesmi, ki jih je pesnici navdihnila Slovenija, dodanih je 9 pesmi, ki jih je 1933. prevedel Izidor Cankar, a so upoštevani še drugi slovenski prevajalci njenih pesmi. V zadnjem delu najdemo dogodke in probleme pesnice v odnosu do Slovenije in predstavnikov slovenske kulture do nje, vse do nehotenega škandala okoli uprizoritve prevedenega *Kralja na Betajnovi* (1942) v Sofiji. Nekatera besedila Elisavete Bagrjane so prvič objavljena. Zbrano gradivo je dokumentarnega in študijskega značaja, saj je opremljeno s posebnimi raziskovalnimi dognanji, dragocenimi citatnimi podkrepitvami in posplošenjem celotne izpeljave. Pisca sta tudi upoštevala vzporedne zadeve, ki osebam in dogodkom dajejo barvitost in pomen. Elisaveta Bagrjana je bila že od prvega obiska v Sloveniji osebnost v literarnem in osebnostnem smislu. V gradivu najdemo marsikaj, kar osvetljuje domače razmere pri nas. Pogovori s pesnico so stalnica ob vseh drugih spremljajočih ugotovitvah, dejstvih. Seveda je vključena tudi bolgarska stvarnost označeni pa so tudi Bagrjanino mesto, pretresi, in neprekinjena zvestoba umetnosti ob povojnih trdih spremembah v Bolgariji in Jugoslaviji. Zanimiva podrobnost – avtorja sta tudi sveže osvetlila samoto Izidorja Cankarja z manj znane ali neznane strani. Prav tako imajo srečanja slovenskih osebnosti s pesnico v povojnih letih svoj pomen in odmev.

Na srečo so v knjigo uvrščeni slovenski prevodi različnih prevajalcev Bagrjaninih pesmi. Prav bi bilo, ko bi dobili širši izbor iz Bagrjanine ustvarjalnosti, saj ostaja prvo ime moderne bolgarske poezije. Na koncu knjige najdemo tudi osvetlitev Milčka Komelja o Jakčevem portretu pesnice iz leta 1933, nič manj pa ni zanimiv Jakčev kratki film o njej in bolgarskih književnikih. Avtorja sta spregovorila tudi o prevodih Bagrjane. Knjiga *Bagrjana in Slovenija* je izreden dosežek Ljudmile in Ljudmila Dimitrova; s študijskim gradivom, razmišljanji in ugotovitvami sta dosegla objektivno, dognano celoto, ki je v enaki meri pomembna tako za bolgarski kot za slovenski prostor. Ob vsej strokovnosti pa je knjiga lahko berljiva in razumljiva, opremljena z bogatim slikovnim gradivom.

Igor Gedrih

Peter Kovačič Peršin: VRNITEV K ITAKI

Društvo 2000. Ljubljana, 2010

V naši na trenutke hrupni, v glavnem pa provincialno zadremani kulturni javnosti se redko pojavijo teme, kot je problem slovenstva danes, njegovo današnje stanje in njegova perspektiva. No, k piscem, ki so o slovenstvu pisali poglobljeno in prepričljivo, je med drugimi treba šteti tudi Borisa Pahorja, pisatelja iz Trsta, ki je opozarjal na zgrešeno marksistično pojmovanje narodov, kakor ga je propagirala in uresničevala (zlasti še v odnosu do manjšin) jugoslovanska/slovenska politika; njen glavni predstavnik je bil Edvard Kardelj, njen rezultat pa je (zlasti v Italiji) bilo raznarodovanje, ki se še danes ni končalo.

Na Pahorjevo razpravo *Odisej ob jamboru* (Trst, 1971) se v marsičem opira knjiga Petra Kovačiča Peršina *Vrnitev k Itaki*, nagrajena z Rožančevo nagrado), v kateri Pahor utemeljuje svojo misel o slovenstvu. Kovačič Peršin se, kot pravi, nanjo navezuje, »da bi opozoril na njegovo prelomno besedo, ki je pred štirimi desetletji budila našo generacijo v pokončno držo«. Nanjo opozarja tudi zato, ker bi rad »poudaril, kako je zavest slovenstva podobno prezirana in zanemarjena danes, kako se pozaba naše narodne biti še naprej razrašča v našem narodnem telesu in ga razžira od znotraj kot rak«.

Kovačičeva refleksija obravnava našo ogroženost kot posledico »procesov globalizacije« in s tem v zvezi krize zahodne civilizacije. Z drugimi besedami, zahaja metafizična utemeljenost naroda na človekovi *podobi*, torej podobi, ki je po biblijskem izročilu božje narave in enkraten pojav. S takšno podobo sodobni tehnicistični (zlasti mladi) človek da ne ve več kaj početi – prisiljen v vsakodnevno tekmo se oklepa *znaka* kot tehničnega sredstva za funkcionalnost v svojem ravnanju. Ob tem spoznanju Kovačič Peršin ugotavlja: »Slovenstvo kot metafizična kategorija našega bivanja se tako seli v svet bajk o narodu in njegovem bivanju,« spraševanje o tem, kaj je narod, pa je zato za mnoge že »nacionalizem«. Toda takšne drže avtor ne more sprejeti, saj mu to preprečuje njegova izkušnja/občutje sveta, kajti na svojem samotnem »otoku jasnine« zaznava »celovito podobo sveta« in zato lahko zapiše: »Ta svet še počiva v naročju smisla, ki omogoča polno bivati. In še terja samospraševanje o samopodobi.«

Kovačič Peršin ta položaj predstavlja v več poglavjih z različnih vidikov in na več ravneh. Tematski lok je logičen in izhaja iz nekaterih načelnih vidikov razprave, poteka prek opisa stanja slovenskega naroda zlasti v zadnjega pol stoletja na vseh bistvenih področjih njegovega obstoja – od zgodovine, kulture, jezika, gospodarstva, politike – do vpetosti v sodobni geopolitični prostor in – na koncu – do zaključnih ugotovitev glede nadaljnjega obstoja naroda v neprizanesljivih »procesih globalizacije«.

Razprava je napisana z vidika levega zornega kota krstjana, upoštevaje zlasti izročilo Kreka, Ivana Cankarja in Kocbeka, pri marsičem pa se opira tudi na misli tujih avtorjev o narodu in moralno-etičnih premisah v odnosu do posameznika in naroda. V tej zvezi je treba reči, da ni znanstveno delo, marveč esej, ki privlači s prepričljivo osebno držo, s katero (namesto z navajanjem dokaznih izsledkov drugih) si pridobiva bralčevo zaupanje v svoje trditve. K temu sodi pogum, s katerim si upa artikulirati pogled, ki ga glavni tok javnega mnenja pri nas ne zmore več aktualizirati, zlasti skrajni »levičarski« ideologi pa ga razglašajo za zastarelega in nacionalističnega. A njihovo razumevanje je še zlasti zgrešeno: Kovačič Peršin je z njeno razgrnitvijo razkril bitno ogroženost/nezavarovanost slovenstva kot pogoja obstoja, ki zato kliče po odgovornosti za njegovo ohranjanje. V tej zvezi zavrača očitke o »nacionalističnosti«, opozarja na nebrižnost in napake naše politike, podaja pa tudi predloge za zaščito slovenskega prostora (npr. že navedena potreba po novem narodnem kulturnem programu).

Vse to so značilnosti, ki pričajo o kakovosti te knjige – škoda, da je javnost premalo pozorna na njeno vsebino; kot da jo (javnost) ima v zakupu agresivni »levičarski« tok, ki enači domoljubje z nacionalizmom in si zato velik del intelektualne srenje ne upa odkrito razmišljati o nezavidljivem položaju slovenstva danes. Tako se njegov najvidnejši znak, kot je slovenščina, izganja iz rabe (v visokem šolstvu, da ne omenjam poimenovanj podjetij ali napisov na javnih mestih), živo nacionalno zavest pa enači s šovinistično fašistično doktrino. A čeprav umevanje te vrste zastrašuje, pa ni videti, da bi slovenstvo bilo v dokončnem zatonu; o tem priča recimo vsakokratno obhajanje/praznovanje 8. februarja: to je vsako leto bolj množično, recitiranje Prešernovih poezij, ki je jedro tega praznika, pa ni drugega kot identificiranje s pesnikovim humanizmom, s tem pa tudi z njegovim slovenstvom, svojevrstnim sredstvom za uresničevanje tega humanizma. Slovenstvo tako ostaja vrednota, brez katere nista mogoča ne svoboda ne demokracija. Na to v sedanji marsičem katastrofalni situaciji opozarja tudi ta knjiga.

Jože Horvat

Več piscev: SLOVENSKAJA LITERATURA OT ISTOKOV DO RUBEŽA XIX-XX VEKOV

Založba INDRIK, Moskva 2010

Rusija (in Slovenija) je dobila prvi pregled slovenske književnosti v ruskem jeziku skupine avtorjev – Slovencev in Rusov. Pregled zajema slovensko književnost od njenih začetkov do 20. stoletja. Knjiga, v katero je vključen tudi kratek oris zgodovine Slovencev, sicer ni obsežna, a ko sem jo prvič prijela v roke, se mi je takoj prebudila radovednost, kako je avtorjem na nekaj manj kot 250 (dvestopetdesetih) straneh uspelo predstaviti raznovrstno bogastvo slovenske književnosti ruskim študentom slovenistike.

Pregled zagotovo bogati uvrstitev *Kratkega orisa zgodovine Slovencev* S. Grande (avtorja pri Celjski Mohorjevi družbi izdane *Male zgodovine Slovencev*). Medtem ko N. Starikova (kot ambasadorka slovenskega jezika in književnosti v Rusiji je v lanskem letu prejela Pretnarjevo nagrado) s predstavitvijo ključnih prelomnic v slovenski zgodovini in književnosti v Uvodu (ruskemu) bralcu poda nujno potrebno usmeritev, pa ga S. Granda z obilico informacij potisne vse globlje v (zgodovinski) »kotel«, v katerem je nastajala slovenska književnost. V svojem sintetičnem pristopu iskrivo povezuje posamezne otoke nehomogene slovenske zgodovine in s tem omogoči bralcu, da se seznani z dejstvi enciklopedično in detajlirano, hkrati pa osvetli prizadevanja slovenskih književnikov za enotnost slovenskega jezika in kulture.

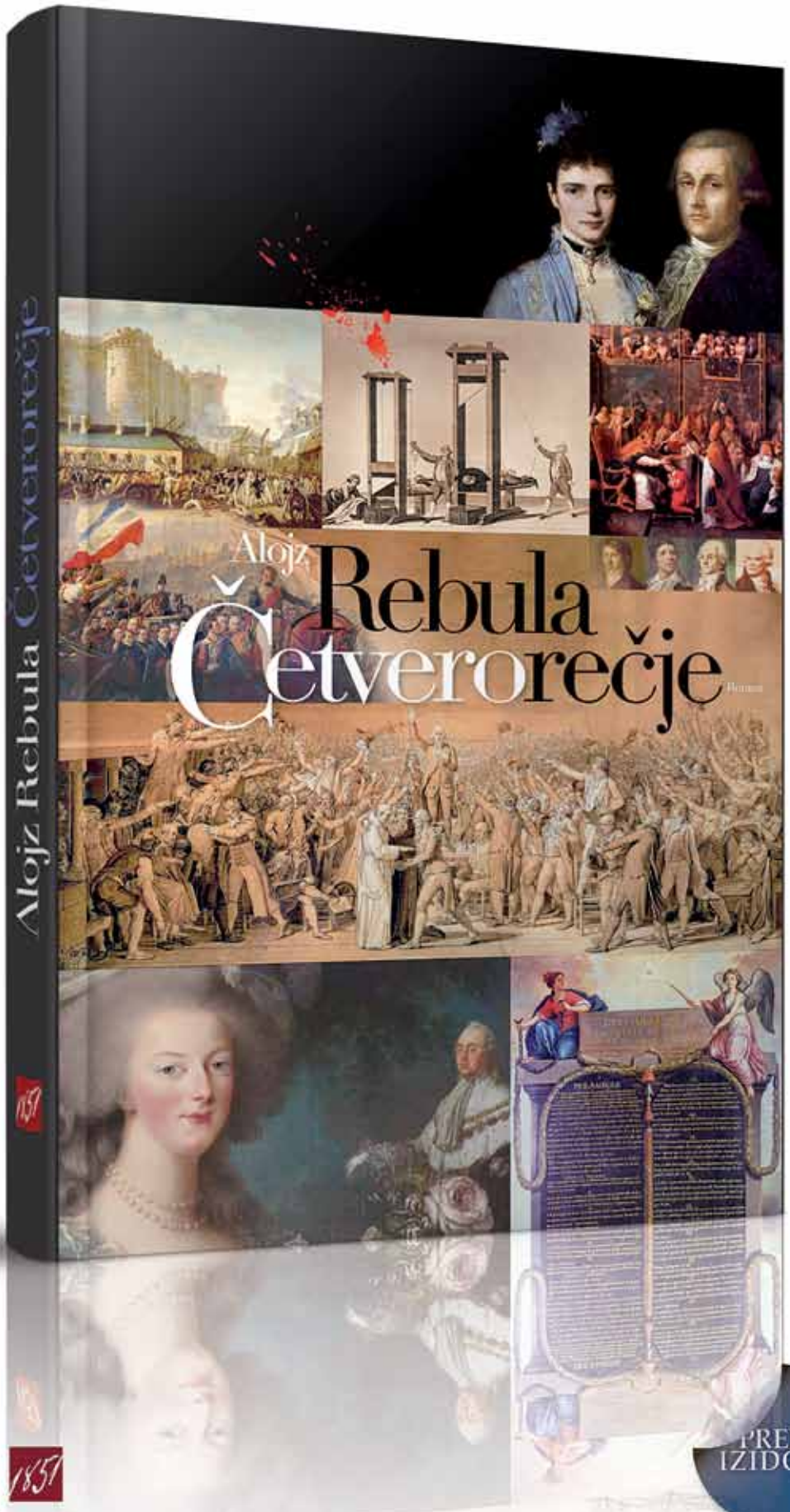
Zunaj časovno umeščenega pregleda, ki deli književnost na tri večja obdobja (Književnost od srednjega do novega veka, Književnost novega veka in Književnost na prelomu 19. v 20. stol.), je uvrščeno tudi poglavje o slovenskem ljudskem slovstvu. M. Golež Kaučič ga namreč pojmuje kot vseskozi nastajajoče in odmirajoče ustvarjanje, ki se pojavlja v različnih oblikah in vstopa v dialog s t.i. avtorsko literaturo. Avtorica seznani bralca tako z zgodovinskimi podatki (prvimi zbiratelji, pisnimi in zvočnimi zapisi) kot nadvse uporabnimi informacijami o najpomembnejših zbornikih in institucijah, ki danes hranijo bogato gradivo. Na drugi strani predstavi različne klasifikacije in vplive raznovrstnega izročila, izlušči osrednje siže je, predstavi specifično slovensko ljudsko verzno obliko in s tem odpre vrata razumevanju razvoja slovenske avtorske literature. Pomen ljudskega slovstva pri konstituiranju slovenske literature se vpleta tudi v vsa nadaljnja poglavja pregleda, zato poglavje Goleževe podobno kot Grandovo nudi bralcu nekakšno trdno osnovo za razumevanje naslednjih razdelkov.

Od t.i. starejše književnosti velja posebej omeniti tudi poglavje slovenske književnosti v obdobju baroka. Obdobje, ki se v različnih pregledih pojavlja kot obdobje protireformacije, sta avtorja, J. Faganel in L. Vidmar, združila v poglavje z naslovom Književnost baroka, pri čemer poudarjata prav nesmiselnost klasičnega poimenovanja *protireformacija*. Avtorja namreč menita, da se obdobje baroka napačno ovrednoti, še zlasti tudi zato, ker se ocenjuje v odnosu do reformacije. In čeprav tudi sama zapišeta, da obdobje s številom natisnjenih knjig ni doseglo »uspešnosti« reformacije, skupaj z N. Starikovo poudarjata, da so književna dela v obeh obdobjih, tudi »protestantskem«, nastajala zaradi religioznih in ne literarno estetskih potreb. Vendar je književnost v obdobju baroka z nekaterimi svojimi deli že sprožila oblikovanje pomembnih novih žanrov, motiviko pa obogatila z antično, srednjeveško, mitološko in ljudsko tradicijo. Tako doživlja svoj razcvet duhovna poezija, Slovenci smo dobili prvi prevod soneta, prvo izvirno pesem posvetne vsebine, tj. še pred V. Vodnikom, žanrsko se razvijajo oratorska (Svetokriški) in dramska umetnost (*Škofjeloški pasijon*) ter refleksivna proza (A. Skalar). Pojavila se je potreba po prenovi slovenskega jezika, nastala je vrsta slovarjev, dobili smo prve slovenske kroniste ... Z vsemi temi in vrsto drugih argumentov avtorja dokazujeta, da doba baroka ni zgolj ohranjala protestantskega dela poznejši dobi, marveč je prav ustvarjalnost v tem času uspela položiti osnove razvite narodne književnosti ter ustvariti pogoje za razvoj posvetne literature.

Ena od pomembnejših vrednosti pregleda obeh poglavij Književnosti novega veka spod peres M. Beršadske, M. Rižove in T. Čepelevske – konča se z moderno s sopotniki (omenjen tudi F. Ks. Meško) –, pa je vpetost v družbenozgodovinski kontekst. Avtorice se ne dotaknejo le osrednjih literarnih osebnosti, temveč vsako obdobje prikazujejo celostno, pri čemer ne zaobidejo niti zgodovinske proze, »bestsellerja«, literarne kritike, časnikarstva. Ob vsem enciklopedično nanizani podatki ne gredo na škodo podrobnejše predstavitve posameznih avtorjev. Avtorice se namreč vendarle ustavljajo ob najbolj reprezentativnih literarnih delih ter z odlomki iz literarnih del dovolj izčrpno predstavijo motivne, tematske in stilistične značilnosti posameznih avtorjev.

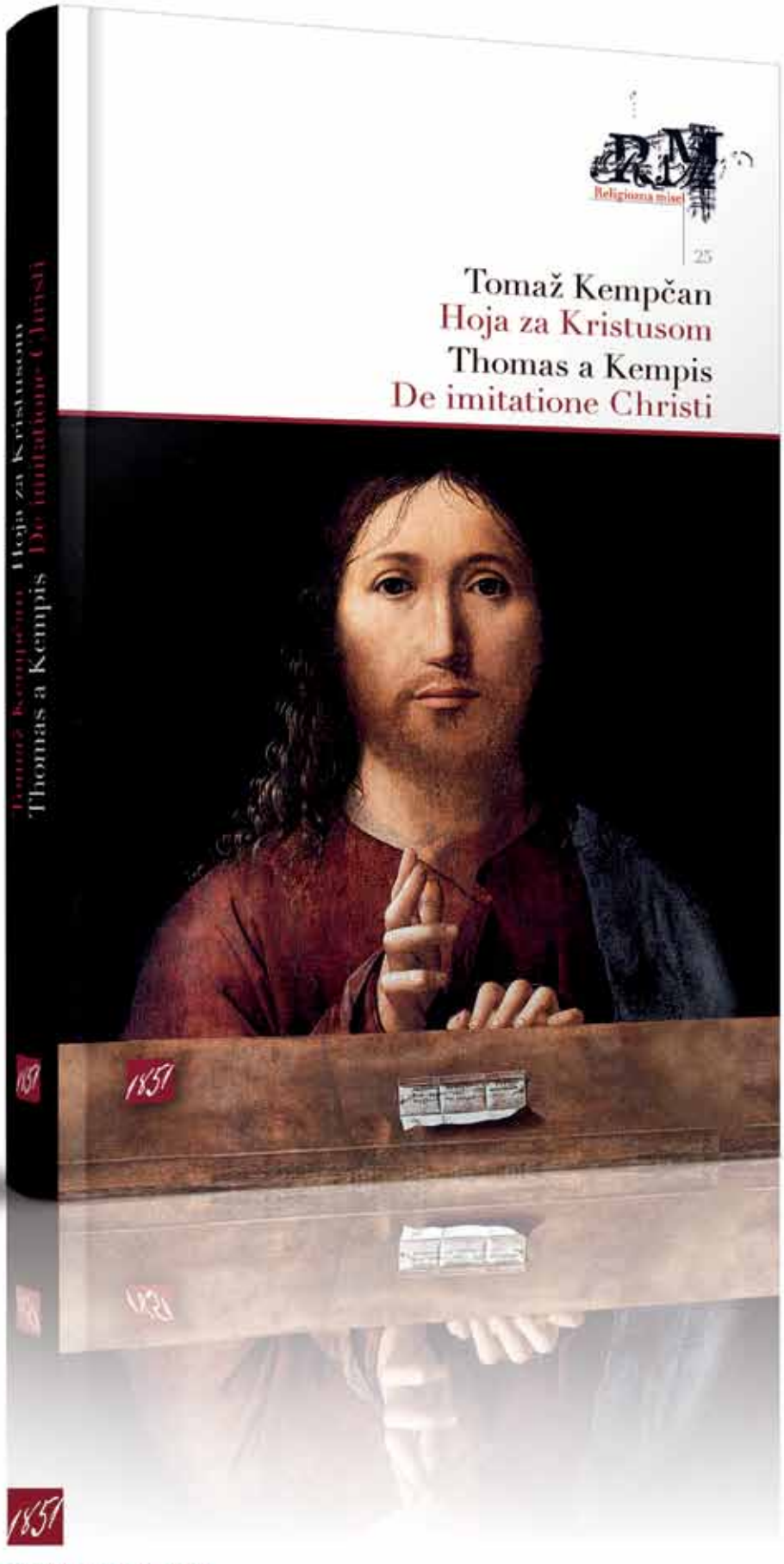
Vsekakor gre za pregled, ki bi bil s svojo uravnoteženostjo med enciklopedično uporabnostjo, literarno zgodovino in teorijo ter prijaznim »obsegom« dobrodošel in zanimiv tudi za slovenske bralce.

Ana Krauthaker

PRED IZIDOM

Celjska Mohorjeva družba
Prva slovenska založba

Celjska Mohorjeva družba
Prva slovenska založba